

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Agenția Proprietății Publice
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 169 din 21.12.2017
Revista este inclusă în baza științifică
internațională Index Copernicus International
(Republica Polonă)

Tipul C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991

Nr. 9(333) 2019

Redactor-șef L. Arsene,
dr. h. c. mult.

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, profesor universitar (Constanța, România); T. Barzo, doctor hab. în drept, profesor, (Miskolc, Ungaria); V. Bujor, doctor în drept, prof. univ.; Gh. Costachi, doctor hab. în drept, profesor univ.; V. Cușnir, doctor hab. în drept, profesor univ.; D. Garadjjev, doctor în drept, profesor, Judecător la Curtea Constituțională (Bacu, Azerbaidjan); E. Haritonov, doctor hab., profesor, membru cor. al AND (Odesa, Ucraina); E. Ișcenco, doctor hab. în drept, profesor (Moscow, FR); T. Kolomoș, doctor hab. în drept, profesor (Zaporojie, Ucraina); J. Kovac, doctor hab. în drept, profesor, Universitatea Paneuropeană (Bratislava, Slovenia); A. Lonciacov, doctor hab. în drept, profesor (Habarovsk, FR); V. Stratonov, doctor hab. în drept, profesor (Herson, Ucraina); V. Șepitico, doctor hab. în drept, profesor, membru cor. al AND (Harcov, Ucraina).

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)
E-mail: legea_zakon@mail.ru

Index: RM 77030

© Legea și viața
Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasiviata.in.ua

SUMAR

- Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK. 29 Iulie–Ziua Constituției RM, 25 de ani de provocarea demnității constituționale a poporului moldovenesc 4
- Gheorghe COSTACHI. Valoarea juristului și a științei juridice în statul de drept..... 14
- Alexandru PRISAC, Angela CORJAN. Noțiuni conceptuale privind procedura constatării faptelor care au valoare juridică..... 23
- Oksana VAITSEKHOVSKA. To the questions of the international legal personality of subnational entities in the international financial legal order..... 27
- Olga DEMCHENKO. On the question of telework organization: legal regulation 31
- Diana CASTRAVEȚ. Aspecte teoretico-practice privind răspunderea juridică pentru actele de concurență neloială 35
- Eugen BUTUCEA. Problema executării actelor justiției constituționale..... 39
- Corneliu GUZUN. Dreptul constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică: considerații generale 42
- Lilia PÎSLARU, Alexandru MARIȚ. Protecția juridică internațională a genomului uman 47
- Victor DONOS. Responsabilitatea ca exigență socio-juridică importantă a statului de drept 51
- Igor SOROCEANU. Raționamentul elementelor de drept comparat privind infracțiunea de activitate a mercenarilor în spațiul ex-sovietic..... 55

CZU: 342.4 (478)

29 IULIE–ZIUA CONSTITUȚIEI RM, 25 DE ANI DE PROVOCARE A DEMNITĂȚII CONSTITUȚIONALE A POPORULUI MOLDOVENESC

Victor PUȘCAȘ
Dr în drept, conf.univ.
Valeriu KUCIUK
Dr în drept, lector univ.

*Prezentul articol are la bază discursul Domnului V. PUȘCAȘ,
de la Adunarea festivă din 29 iulie 2019
dedicată aniversării a 25-a de la adoptarea Constituției Republicii Moldova*

Cu ocazia zilei Constituției RM, autorii analizează parcursul istoric constituțional al Republicii Moldova. Abordând problemele unor prevederi constituționale versus aplicarea lor, examinând constituționalismul din Republica Moldova și statuând concluzii din criza constituțională declanșată în iunie a.2019, autorii vin cu o serie de recomandări practice, care include, în primul rând, modificarea prevederilor Constituției RM care actualmente admit revizuirea caracterului suveran, independent, integru și neutru al statului RM.

Cuvinte-cheie: Ziua Constituției, Constituție, revizuirea Constituției.

JULY 29 – THE CONSTITUTION DAY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 25 YEARS OF CHALLENGE OF THE CONSTITUTIONAL DEMNITY OF THE MOLDOVAN PEOPLE

Victor PUȘCAȘ
Doctor of Laws, professor
Valeriu KUCIUK
Doctor of Laws

*The present article is based on the speech of Mr. V. PUȘCAȘ,
from the Festive Assembly on July 29, 2019
dedicated to the 25th anniversary
of the adoption of the Constitution of the Republic of Moldova*

With the occasion of the Constitution day of the Republic of Moldova, the authors analyze the historical constitutional course of the Republic of Moldova. Approaching the problems of constitutional provisions versus their application, examining constitutionalism in the Republic of Moldova and drawing conclusions from the constitutional crisis that began in June 2019, the authors come up with a series of practical recommendations, which includes, first and foremost, the provisions of the Constitution of the Republic of Moldova, which currently admit the revision of the sovereign, independent, integral and neutral character of the state of the Republic of Moldova.

Keywords: constitution day, constitution, constitution review.

Introducere. În fiecare an la 29 iulie, cetățenii și autoritățile Republicii Moldova marchează Ziua Constituției Republicii Moldova.

În anul curent este marcată cea de-a 25-a aniversare a Legii supreme a Republicii Moldova.

Și iată că a trecut un sfert de secol, o perioadă importantă de timp, care prin definiția jubileului său ne obligă să analizăm parcursul constituțional al Republicii Moldova, succesele sau insuccesele atinse în sfera jurisdicției

constituționale, problemele de sistem și sarcinile majore care există în justiția constituțională. Mai ales, că în perioada ultimei decade a sec.21 s-a produs capturarea statului moldovenesc, oligarhizarea statului, unde drepturile și interesele omului au fost neglijate, fiind plasate pe locul doi, fapt care a generat în Republica Moldova injustiție și nedreptate [1].

Prin urmare, este necesar de analizat atât traseul constituțional al Republicii Moldova, cât și modul în care a funcționat și funcționează

și astăzi Constituția, ținând cont de cerințele și imperativa timpului.

În contextul dat, este necesar de dat aprecieri și de realizat evaluări, în vederea conștientizării rolului adevărat al Curții Constituționale, a valorii propriu-zise și adevărate a Legii supreme a statului, a Constituției RM [2] pentru cetățeni, societate și statul moldovenesc.

Și este semnificativ, că desfășurarea ședinței jubiliare pe 29 iulie 2019 la care se aniversează 25 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, are loc în

lipsa gardianului Constituției, a Curții Constituționale formată din 6 judecători constituționali, care recent în iunie 2019, grație crizei constituționale declanșate de deciziile, avizele și hotărârile luate de ea [3] - a demisionat *in corpore*. Deci, semnificația este, că la momentul împlinirii a 25 de ani, Constituția RM a rămas fără străjerii ei, iar festivitatea are loc, fără niciun judecător al Curții Constituționale!

Dar totodată necesită de constatat, că actualmente, revenirea la norma constituțională a Republicii Moldova a devenit un obiectiv primordial atât al noii componente a Curții Constituționale a RM, cât și a actualei majorități parlamentare constituite, a Președinției RM și a Guvernului țării. În așa mod, scopul comun de asigurare a supremației Legii fundamentale, plasează în vizorul concret al viitorului complet de judecători ai Curții Constituționale, un set fundamental de sarcini majore, printre care se înscriu:

- elaborarea noului cadru legislativ care să reglementeze organizarea și activitatea autorității de jurisdicție constituțională;
- supunerea controlului și a revizuirii complexe întreaga practică jurisdicțională a CC RM desfășurată din 2013 până în iulie 2019;
- organizarea activității cotidiene eficiente a CC RM, cu respectarea strictă a prevederilor legislației în vigoare a RM și neadmiterii depășirii competenței sale expres stabilite în Constituția RM;
- alte sarcini care decurg atât din textul Constituției RM, cât și din legislația constituțională aferentă.

Din istoricul adoptării Constituției RM în a.1994.

La începutul anilor secolului trecut, Republica Moldova, fiind ieșită dintr-o guvernare centralizată și planificată, trebuia să se înscrie plenar în noua societate modernă în care democrația să ocupe un loc central, iar principiile statului de drept să fie implementate și respectate. Pentru aceasta, însă la acel moment, era necesar de soluționat un șir de probleme ma-

jore una dintre care era elaborarea mecanismului juridic adecvat noilor realități.

Este de reamintit că în acea perioadă în țările Europei de Est și de Vest au decurs transformări cardinale în organizarea constituțională, fiind adoptate în toate țările ex-sovietice, dar și în țările ex-Uniunii Sovietice, constituții noi care veneau să afirme protecția drepturilor omului și asigurarea statului de drept și a democrației. Nu a făcut excepție de la acest trend nici Republica Moldova. Mai ales, că în RM exista o oportunitate stringentă în Legea fundamentală a statului, oportunitate generată de conflictele interetnice care își făceau apariția în republică.

În acest context, considerăm că adoptarea Constituției în a.1994 a jucat rolul său în stabilizarea situației interne din Moldova, unde, după conflictul din Transnistria (1992), exista sindromul separatismului național (găgăuz, rus, ucrainean etc).

De aceea, prin adoptarea unui cadru constituțional, a fost depășită criza politică din anii 90 și garantată integritatea teritorială a statului, întrucât normele și principiile înserate în Constituție au contribuit la consolidarea țării ca stat suveran, neutru și independent, și, respective, la stabilitatea internă a Moldovei în dezvoltare sistemică a raporturilor între autoritatea de stat și cetățean, dar și între diferite ramuri ale puterii de stat. Or, țara, în primul rând, sunt oamenii, cu diferite convingeri și credințe, care sunt fundamentul ei, care oferă talentele sale pentru dezvoltarea republicii, or oamenii și sunt țara. În contextul dat, numai Constituția țării poate oferi cetățenilor țării acel cadru suprem juridic, acele principii constituționale de bază care stau la temelia vieții demne și decente a cetățenilor, revigorării țării, la baza justiției sociale, a fortificării unității statului și societății în atingerea dezideratelor de dezvoltare a statului de drept. Un rol deosebit în acest proces îi aparține Declarației de suveranitate din 23 iunie 1990, unde punctul 13 prevede direct că „prezenta Declarație

servește drept bază pentru elaborarea noii Constituții...”

Este de menționat că înainte de adoptarea Constituției Republicii Moldova, a fost adoptată Concepția reformei judiciare și de drept [4]. Or, anume această concepție a vorbit despre necesitatea modificării Constituției vechi, care era prin anul '94 moștenită de la Uniunea Sovietică.

Așa, primul pas în elaborarea platformei constituționale a statului moldovenesc a constat la acel moment în formarea echipei de profesioniști competente care să elaboreze baza piramidei normative a statului de drept, or fundamentul statului suveran și independent urma să devină legea lui supremă - Constituția Republicii Moldova.

Astfel, coordonator al procesului de elaborare a Constituției RM a fost desemnat vicepreședintele Parlamentului RM (dl V.Puşcaş), care a coordonat și activitatea grupului de lucru creat de Parlamentul RM.

Totodată, menționăm rolul important al Comisiei constituționale în frunte cu primul Președinte al Republicii Moldova, dl Mircea SNEGUR, apoi al Comisiei constituționale în frunte cu Președintele Parlamentului RM, dl Petru LUCINSCHI.

În final, varianta finală a proiectului Constituției RM a fost întocmită de grupul de lucru în frunte cu dl Boris NEGRU - conducător, iar în calitate de experți de bază au activat dl Andrei SMOCHINĂ și dl Nicolae OSMOCHESCU.

Se poate de remarcat, că grupul de lucru a identificat pentru Constituția RM următoarele principii unanim recunoscute, menite să consolideze mersul Republicii Moldova pe calea democratizării și prosperării ca stat de drept:

1. Orânduirea statală stabilită în conformitate cu normele Constituției nu trebuie să conțină *caracteristici ideologice*.

2. Exponentul suveranității și unica sursă a puterii de stat este *poporul*, care o exercită atât în mod direct, cât și prin organele sale reprezentative.

3. Condiția și garanția democrației constituționale este *pluralismul*

politici și ideologic, incompatibil cu dictatura și totalitarismul.

4. Un stat democratic și de drept poate fi constituit doar pe principiul *separării puterii de stat* în putere: *legislativă, executivă, judecătorească*.

5. La baza vieții economice a statului stă *principiul egalității* tuturor formelor și tipurilor de proprietate.

6. Esența democratică a statului decurge direct din criteriul misiunii sale *umane*, din criteriul *garantării drepturilor și libertăților omului*. Ca urmare, statul trebuie să fie considerat *ocrotitor și garant* al drepturilor și libertăților omului.

Este de menționat, că la pregătirea textului proiectului Constituției RM au fost studiate minuțios Constituțiile a circa 60 de state contemporane, precum și cele mai importante acte internaționale în domeniile drepturilor și libertăților publice ale omului. De aceea, la originea Constituției ca act legislativ cu forță juridică supremă, stă o serie de factori generali, definiți convențional ca fiind rădăcini istorice și politice ale Constituției.

Totodată, în acest context, confirmăm adevărul științific expus în lucrările sale de Academicianul Ion GUCEAC, unul dintre cei mai cunoscuți savanți din Moldova în problemele Constituției și a constituționalismului, care afirmă că „*la baza Constituției Republicii Moldova se află modelul francez al constituționalismului, care a fost preluat de majoritatea statelor europene cum ar fi: Suedia, Spania, Belgia, Norvegia, Olanda, România, Grecia etc.*” [5].

Desigur, că în procesul de elaborare a proiectului Constituției Republicii Moldova, s-a ținut cont și de doctrina contemporană a constituționalismului, acest proces fiind influențat și de comunitatea internațională, un moment relevant, reprezentând Conferința științifică internațională cu genericul „Reformele constituționale în statele membre ale Comunității Statelor Independente”, organizată la Chișinău în mai 1993.

În februarie 1993 proiectul Constituției Republicii Moldo-

va a fost definitivat și prezentat deputaților Parlamentului, care este aprobat ca bază pentru a fi publicat în presă pentru dezbateri în cadrul întregii societăți.

Concomitent, Parlamentul a luat o serie de măsuri pentru asigurarea activității acesteia, precum și măsurile necesare pentru dezbateri publice pe marginea proiectului. E suficient de a spune că, numai după publicarea proiectului Constituției în Comisie, au fost prezentate mai mult de 3000 de propuneri și sugestii.

Deși obiectivele propuse au fost atinse, Constituția nu a fost adoptată, deoarece Parlamentul căruia îi expira mandatul în februarie 1995, s-a autodizolvat, iar la 24 februarie 1994, anticipat, a fost ales un nou Parlament, compus din 104 deputați.

La 1 aprilie 1994, Parlamentul creează o nouă comisie în frunte cu dl Petru Lucinschi, care a preluat textul inițial al proiectului Constituției. Așa, proiectul Constituției a fost definitivat în final de grupul de lucru în următoarea componență: Boris Negru (conducător), Mihai Petrache, Raisa Grecu, Ion Plămădeală, Ilie Teacă, Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Tudor Panțâru, Gheorghe Cușco. Un ajutor constant a acordat, de asemenea, vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova, Nicolae Andronic.

În așa mod, proiectul Constituției RM a fost discutat pe larg de întregul popor, a fost supus unei analize minuțioase și a fost avizat pozitiv de multe organisme internaționale, cum ar fi: Consiliul Europei, Comisia Venețiană pentru Drepturile Omului, Universitatea din Sorbona și altele. Și-au expus pozițiile pozitive față de proiectul Constituției membrii Comisiei pentru elaborarea Constituției României în frunte cu profesorul universitar Antonie Iorgovan, profesorii universitari din Federația Rusă: Serghei Alexeev și Mihail Marcenko. În viziunea organismelor internaționale și a autorilor nominalizați, proiectul Constituției Republicii Moldova a fost apreciat ca unul dintre cele mai

bune proiecte de Constituție din acea perioadă. Despre toate aceste fapte ne-am expus mai detaliat în publicațiile noastre anterioare [6].

Este de remarcat, că un rol important l-a jucat plebiscitul “La sfat cu poporul” desfășurat la 6 martie 1994, în cadrul căruia cetățenii republicii au fost invitați să răspundă la întrebarea: „Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent și integrat în hotarele recunoscute de O.N.U., să promoveze o politică de neutralitate, să întrețină relații economice reciproc avantajoase, cu orice țară și să garanteze tuturor cetățenilor ei drepturi egale conform normelor de drept internațional?” [7]

Urmare sondajului sociologic desfășurat concomitent cu alegerile deputaților în Parlamentul RM, la care au participat 1.808.294 cetățeni (75,1% din total), 95,4% din numărul participanților s-au pronunțat pentru independența Republicii Moldova, demonstrând dorința nestămutată de a construi un stat suveran și independent, precum și justetea politicii promovate în această direcție de către conducerea Republicii Moldova.

Prin acest referendum consultativ, mai exact prin răspunsul popoului, s-au edificat bazele viitoarei Constituții a Republicii Moldova - Legea Supremă a statului nostru, care în urma unor dezbateri aprinse, la 29 iulie 1994, a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova. În acest context, vom menționa procedura specială de aprobare a Constituției RM – procedură aprobată prin lege [8], care stabilea că „proiectul de Constituție este depus în Parlament de Comisia pentru definitivarea proiectului Constituției RM, formată prin Hotărârea Parlamentului nr.33-XII din 1 aprilie 1994”.

Astfel, Comisia pentru definitivarea proiectului de Constituție a prezentat Parlamentului un raport privitor la:

a) lucrul efectuat la proiectul de Constituție de către comisiile parlamentare precedente;

b) conținutul normativ al proiectului de Constituție. Conform procedurii stabilite prin lege, pro-

iectul de Constituție s-a dezbătut în două lecturi, conform regulilor generale prevăzute de Regulamentul Parlamentului și de legea respectivă, dar la decizia Parlamentului, proiectul de Constituție poate fi propus spre dezbateră și în a treia lectură.

După discutarea proiectului de Constituție în prima lectură, fracțiunile parlamentare și deputații puteau transmite în scris, în decursul a 5 zile, Comisiei pentru definitivarea proiectului de Constituție amendamentele respective, conform Regulamentului Parlamentului. Totodată, dezbateră proiectului de Constituție în a doua lectură a constat în:

a) prezentarea unui raport de către Comisia pentru definitivarea proiectului de Constituție despre rezultatele examinării amendamentelor primite;

b) dezbateră proiectului pe articole;

c) votarea proiectului pe articole și în ansamblu.

În cazul lecturii a treia au fost examinate numai articole supuse lecturii a treia.

Important a fost adoptarea articolelor aparte care s-a făcut cu votul a jumătate plus unu din numărul total de deputați. Totodată, adoptarea Constituției în ansamblu se face cu votul a două treimi din numărul total de deputați fiind autenticată prin semnătura fiecărui deputat sub textul original al Constituției.

Remarcăm, că procedura de votare a Constituției a avut loc prin vot deschis.

Legea procesuală adoptată, presupunând careva rezistență posibilă, prevedea în art.9, că „Rezervele votantului asupra unor prevederi constituționale se fixează, la cererea lui, în procesul-verbal al votării. Acest fapt nu îl privează de dreptul de a vota Constituția în ansamblu. Rezervele nu influențează asupra caracterului obligatoriu al prevederilor constituționale.

În final, textul Constituției RM a fost votată de către majoritatea deputaților din Parlament, fiind publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12 august 1994 și intrând în vigoare la data

de 27 august a aceluiași an, de ziua independenței Republicii Moldova.

Așa, pentru prima dată în istoria noului stat RM, Legea Supremă din anul 1994 a proclamat supremația Constituției și a dispozițiilor constituționale, drept unul dintre principiile fundamentale ale statului de drept. Mai mult decât atât, pentru prima dată Constituția a statuat una din garanțiile juridice fundamentale ale supremației Constituției – controlul constituționalității legilor. În acest scop a fost creată și Curtea Constituțională, organ specializat și independent față de organele puterii de stat, abilitat cu competența de a garanta supremația Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantând responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Privind identitatea constituțională și constituționalismul în Republica Moldova.

Constituția Moldovei adoptată în a.1994, într-o perioadă dificilă pentru țară, care era la începutul căii sale spre independență și suveranitate, conținea un text autentic, echilibrat și care garanta apărarea libertăților și drepturilor omului, ale societății și ale statului într-un conviețuirea pașnică a tuturor etniilor și dezvoltarea armonioasă a statului de drept - Republica Moldova. În același timp, la baza regimului constituțional al Republicii Moldova au stat și trec ca un fir roșu Declarația franceză a Drepturilor Omului din 1789, Declarația de Independență a SUA din 1786, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, Convenția Europeană pentru Drepturile și Libertățile Fundamentale ale Omului din 4 noiembrie 1950, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice și culturale, adoptate la 16 decembrie 1966. De asemenea, și-au găsit întruchipare documentele de căpătâi adoptate de Parlamentul Republicii Moldova, cum ar fi: Declarația cu privire la Suveranitate din 23 iunie 1990, Decretul cu privire la puterea de stat din 27

iulie 1991, Declarația cu privire la Independența Republicii Moldova din 27 august 1991, precum și multe legi de importanță constituțională, adoptate de Parlament: Legea cu privire la cetățenie din 1991, Legea cu privire la proprietate din 22 ianuarie 1991, Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice din 17 septembrie 1991, Legea cu privire la frontiera de stat din 17 mai 1994, etc.

Remarcăm, că Constituția RM a instituit o formă principial nouă a statalității Republicii Moldova. Proclamând republica, Constituția din anul 1994 a instituit forma prezidențială de guvernare și regimul politic semiprezidențial. Ulterior în anul 2000 Parlamentul a modificat forma de guvernare, optând pentru republica parlamentară. Astfel, ideea supremației parlamentarismului, la acel moment a fost transpusă în Republica Moldova.

Așa, la momentul dat a fost foarte important ca Constituția prin textul constituțional, să consolideze principiile și valorile pe care este edificat statul de drept Republica Moldova, să consacre competența suveranului cărui îi aparține întreaga putere de stat, să statueze că la temelia statului este democrația, justiția și legalitatea, drepturile omului și traiul decent, fiind garantate asocierea liberă, protecția mamei și copilului, a familiei și persoanei, a pluripartitismului, etc. În această ordine de idei, menționăm că la ziua de astăzi putem afirma cu certitudine, că Constituția RM a depășit vârsta maturității și se află printre constituțiile progresive ale multor state din lume.

Așa putem vorbi, nu numai despre calitatea Constituției, care reprezintă cadrul juridic fundamental pentru organizarea și funcționarea statului și a societății, dar necesită a remarca și constituționalismul, care este o mișcare, o stare politico-juridică complexă care exprimă cel puțin două aspecte: pe de o parte - reflectarea în Constituție a exigențelor privind statul de drept și democrație, libertățile publice, organizarea, funcționarea și echilibrul puterilor de stat, etc., iar pe de altă parte - recepția în masă

largă de către subiecții de drept a dispozițiilor constituționale și conștientizarea lor, formarea practicii constituționale.

Totodată, când remarcăm recepțarea în masă a constituționalismului, vom exprima opinia că în Republica Moldova constituționalismul a fost introdus, dar nu și însușit, și respectiv ca rezultat - nu este primit în deplină măsură, nici de clasa politică, și nici de societate. În acest context vom remarca, că necesită a face o deosebire între o Constituție care conține „un text foarte bun”, și prezența unei proaste realități constituționale.

Însă din altă parte, anume această discrepanță majoră, oferă posibilitatea și oportunitatea atât cercetătorului științific, savantului și studentului, cât și simplului cetățean, să abordeze, să mediteze și să caute răspunsuri de rigoare atât în știința dreptului constituțional, cât și în practica constituțională autohtonă, dar și cea de peste hotare [9].

La capitolul constituționalismului desigur că stă identitatea constituțională a statului. Acest adevăr istoric și juridic privind faptul că parcursul istoric al Republicii Moldova statuează că în afară de unele acte constituționale tranzitorii pentru Moldova (Constituțiile României din 1866, 1923 și 1938), actele constituționale sau/și de natură constituțională ale Moldovei au fost mai multe având rădăcini în istoria Moldovei. Printre ele se enumeră și Pravila lui Vasile Lupu din 1646 recunoscută ca primul cod de legi al Țării Moldovei, și Hrisovul lui Constantin Mavrocordat din 1741 cunoscut în Europa cu titlu de Constituție (publicat în revista franceză „Mercure de France”), și Constituția din Moldova de asfințit, cunoscută ca Constituția „cărvunilor” de la Iași din 1822. Este de remarcat că anume în proiectul acestei Constituții a fost formulat pentru prima dată principiul constituțional al domniei legii și a separării puterilor în stat. Constituția „cărvunilor” prevedea principii inspirate de Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789: respectul pentru proprietate, egalitatea în fața legilor etc. Ea tindea

spre restrângerea puterilor domnești încredințând dreptul de conducere efectivă a Țării Moldovei – Sfatului Obștesc (unui Parlament al Moldovei). Cu regret, Constituția „cărvunilor”, a rămas ca proiect în patrimoniul constituțional al Moldovei, nefiind realizat din cauza afectării, cum se afirma, a intereselor imperiilor rus și otoman [10].

Precum se menționează în lucrările publicate a cercetătorului V. Pușcaș [11], în decembrie 1917 a avut loc proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, care a inițiat elaborarea Legii supreme a statului moldovenesc. Așa, cercetătorul constată, că „pe parcursul lunii februarie 1918, potrivit unor izvoare, de către Comisia Juridică a Sfatului Țării, potrivit altor izvoare – de către Societatea Juridică Moldovenească, a fost elaborat proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești. Se poate afirma că această Constituție reprezenta nu numai actul de organizare a formei de guvernământ, dar și alte aspecte de drept privind dezvoltarea strategică a statului și poporului. Așa de exemplu, art.2 al Constituției, prevedea, că „Republica Democratică Moldovenească alcătuiește un stat unitar, independent și indivizibil, al cărui teritoriu nu poate fi înstrăinat.” Art.78, stipula: „Limba oficială este recunoscută limba moldovenească, obiect de învățătură obligatoriu în toate școlile republicii”. Art. art.4-10 determinau dobândirea și retragerea cetățeniei prin naștere, recunoaștere și naturalizare. Interesantă reglementare se conținea în art.5 - „Cetățenii Republicii nu pot să fie în același timp și supuși ai altor state”. Putem enumera și alte compartimente ale Constituției cum ar fi: suveranitatea națională (art.11-12), procesul legislativ și puterea legilor (art. 13-22), drepturile și libertățile cetățenilor (art.23-41), separarea puterilor: legislativă, executivă și judecătorească (art. 42 –72), drepturile minorităților naționale”, etc.

Urmare investigării efectuate, cercetătorul concluzionează că „în virtutea circumstanțelor istorice din anii 1917 – 1918 acest proiect

de Constituție n-a fost adoptat, dar cu siguranță putem constata că acesta este un act istoric care face parte din patrimoniul nostru constituțional care reprezintă primele elemente în definirea identității noastre constituționale”, iar „valorile constituționale fundamentale cuprinse în proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești se regăsesc în Constituția moldovenească din 29 iulie 1994”.

Remarcăm, că anume acest parcurs constituțional al Moldovei a fost temei pentru actul fundamental al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1924 și 1938 și cel al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941 și 1978. De fapt, toate actele constituționale enumerate mai sus, reprezintă de fapt, componente inseparabile ale identității constituționale a Republicii Moldova, fiind de fapt părți componente ale constituționalismului moldovenesc.

Aici, necesită de a menționa, că în gândirea românească există curentul științific, care trece cu vederea actele enumerate promovând principiul identității, care în viziunea lor presupune existența unui singur sens, a unei singure direcții, și dacă această unicitate este încălcată prin combinarea valorilor unor regimuri politice diferite, atunci identitatea constituțională este tulburată, ba chiar ajung la concluzia că ea poate să dispară [12].

Așa de exemplu, în lucrarea lui A.Tănase [13], se afirmă existența „dilemei privind renașterea forței normative a istoriei”. Dânsul consideră, că și constituționalismul moldoveni „și pun întrebarea: există o identitate constituțională moldovenească sau nu? Dacă da, care este aceasta?”. Apreciind că la baza identității constituționale se află principiile identitare (aspect statuat în lucrările mai multor savanți [14] și cu care suntem de acord), Al.Tănase le nominalizează doar pe unele, enumerând principiul democrației, principiul istoric, principiul legăturii strânse între identitatea constituțională și a identității naționale, principiul di-

vizării puterilor de stat, principiul competenței legale a judecătorului, principiul aprobării în Parlament folosirea forței în operațiuni internaționale, principiul promovării valorilor naționale identitare (lupta pentru eliberarea națională, pentru libertate, independentă și unitate națională, dreptul la denuțirea limbii și la alfabetul latin).

Totodată, neținând cont de faptul că istoria constituționalismului moldovenesc se perpetuează paralel cu constituirea statului moldovenesc (a.1359), cercetătorul eronat indică că „*pentru prima dată, debaterile în materie constituțională au fost inițiate la Chișinău imediat după proclamarea de către Sfatul Țării a Republicii Democratice Moldovenești la 24 ianuarie 1918*”. Această constatare, dar și altele similare, îi permit dl Tănase să afirme că „*identitatea constituțională se impune, în virtutea originilor sale istorice, ca o limită absolută a puterii legiuitorului constituțional*”, iar „*de fiecare dată, constituantul renunță, într-un fel, la istorie, dând naștere unei noi identități constituționale, așezată pe o istorie reîncepută care, în timp, va constrânge legiuitorul constituțional*”. Adică, conform tezelor lui Tănase - fiecare evoluție istorică a statului moldovenesc nulizează identitatea constituțională precedentă, fapt care conduce la o constrângere a legiuitorului constituant (înseamnă că a poporului sau/și a reprezentantului lui) – afirmații în opinia noastră completamente greșite.

În continuare cercetătorul Tănase spunând că „*valoarea de principiu a Declarației de Independență derivă din [...] conținutul său definitiv pentru noul stat*”, concluzionează, că „*atât timp, cât Republica Moldova se află în aceeași ordine politică creată prin Declarația de Independență de la 27 august 1991, legiuitorul constituant nu poate adopta reglementări ce contravin acesteia*.”

În așa mod, prin concluziile formulate, cercetătorul ajunge să limiteze în drepturi însăși legiuitorul constituant, adică însăși poporul. **Nu avem comentarii.**

Mai departe și mai revoluționar,

fiindcă dl Tănase susține, că „*cu cât identitatea națională absoarbe mai multe concepte internaționale, cu atât mai neesențial este rolul mecanismului de identitate națională*”, iar „*procesul de convergență între valorile supra-naționale (drepturile fundamentale, statul de drept) și identitatea națională va conduce la crearea unei identități constituționale europene*”. Astfel, concluziile cercetătorului ne conduc de fapt la propunerea de a accepta pretinsa nulizare a identității constituționale care va urma și, respective, la transformarea identității naționale în identitatea europeană, urmând identitatea constituțională europeană.

Totuși, în opinia noastră și altor savanți și cercetători [15], rădăcinile constituționalismului moldovenesc se regăsesc pe parcursul secolelor. Or, în fiecare stat, chiar de la începutul constituirii sale, una dintre chestiunile primordiale întotdeauna a fost reglementarea orânduirii statale. Mai devreme sau mai târziu, fiecare stat adoptă cadru național legislativ care exprimă tendințele societății și năzuințele poporului.

În acest context constatăm, că pe parcursul secolelor, începând cu formarea statului moldovenesc – putem constata tendința poporului moldovenesc spre statalitate. De aceea, mai sus am enumerat un șir de acte istorice fundamentale care reglementau, la timpul respective, organizarea statală: fie în Moldova întregită, fie în Moldova de răsărit (ultima fiind Basarabia – Gubernie în componența Imperiul Rus). Iar astăzi, statul Republica Moldova având o identitate atât națională, cât și constituțională expres pronunțată, păstrează legătura de continuitate istorică, spiritual-culturală și etnică cu Moldova istorică, cu formațiunile statale constituite pe teritoriul ei, dar și preluând în textul constituțional în vigoare mai multe principii identitare, precum cel a reglementării orânduirii statale, a supremației legii, a separării puterilor în stat, a supremației voinței poporului, etc.

De asemenea, credem drept lipsite de temei concluziile cercetăto-

rului A.Tănase expuse supra, fiindcă cele mai dezvoltate state existente în lume (SUA, Franța, Rusia, Germania, China, Marea Britanie, etc.), demonstrează practica fortificării constituționalismului, a identității constituționale, majorarea rolului legiuitorului constituant și, respective, cimentarea rolului identității naționale, fapt despre care vorbesc lucrările unor distinși savanți [16].

Privind îmbolnăvirea Constituției și dilema oportunității politice sau a supremației Legii fundamentale.

Unii afirmă că se îmbolnăvesc și Constituțiile [17]. În așa caz sau în așa situații, prevederile constituționale nu lucrează sau lucrează nu în așa fel cum sunt așteptările societății.

Anume așa ceva s-a întâmplat recent în Republica Moldova.

Practica constituțională s-a răsculat împotriva principiilor constituționale. Dar nu Constituția s-a îmbolnăvit. Însemnătate deosebită are comportamentul subiecților de drept în aplicarea reglementărilor constituționale. Constituții ideale nu există, cu toate că considerăm că Constituția, fiind legea fundamentală, trebuie să dea răspuns la toate întrebările societății. Este absolut clar că ea poate funcționa nelimitat în timp, dacă normele ei vor fi aplicate cu bună-credință și nu cu rea-voință.

Pe parcursul acestor 25 de ani, Constituția RM având 143 de articole și Dispoziții finale și tranzitorii, a suferit 57 de modificări, majoritatea cărora au fost dictate nu de motive obiective, dar de un oportunism politic evident, de scopurile actorilor politici.

De aceea, constatarea faptului modificării nenumărate a prevederilor constituționale în acești 25, ne obligă să constatăm rolul major al oportunismului politic, care în dorința de a folosi textul constituțional în conformitate cu obiectivele politice de moment, a instaurat instabilitatea constituțională în republică, influențând starea de lucruri în republică, dar și parcursul ei de dezvoltare.

Această teză este fortificată și de faptul că în acești 25 de ani modifi-

cările respective în Constituția țării au fost făcute fără organizarea a careva referendumuri constituționale, deci fără implicarea propriu-zis a suveranului.

În aceste condiții, putem concluziona că oportunismul politic a dominat toți acești ani domeiniul dat, dictând agenda practicii constituționale și promovând adoptarea de către autoritatea de jurisdicție constituțională a deciziilor politice fără implicarea populară, și în ultimii ani, în detrimentul suveranului.

În același rând se înscrie și nedeterminarea instituțională a formei de guvernare a Moldovei, care în această perioadă permanent a balansat între republică parlamentară și republică prezidențială, unde starea de drept constituțional a fost dictat de același oportunism politic, fiind reflectată în mare parte de interpretările normelor constituționale oferite de Curtea Constituțională.

Așa, de exemplu, a fost modificată forma de guvernare, fiind începută în anii 1990-1994 ca republică prezidențială, apoi în anii 1994 - 2000 a fost modificată în republică semiprezidențială, pentru ca ulterior în anii 2000 - 2016 să fie readusă republica parlamentară, și mai departe din a.2016 până în prezent - cei care susțin Hotărârile Curții Constituționale de suspendare din funcție pe 5 minute a Președintelui Republicii Moldova, afirmă că avem republică parlamentară, iar cei care afirmă că Președintele este ales de popor, are același statut juridic reprezentativ ca și Parlamentul și poartă răspundere doar în fața poporului - consideră că avem republică semiprezidențială.

În contextul sus expus, vom menționa că și Curtea Constituțională nu a rămas indiferentă la acest subiect, reamintind constatările statuate în jurisprudența sa consacrată privind reforma constituțională din anul 2000 și expunând în hotărârea sa în partea ce ține de forma de guvernământ în Republica Moldova, următoarele [18]: „Potrivit art.1 alin.(2) din Constituție, forma de guvernământ a statului este republica. Conform doctrinei de drept, modalitatea de

alegere a șefului statului determină forma de guvernământ: republică parlamentară sau republică prezidențială, și situează, din punct de vedere legal, șeful statului pe o anumită poziție față de Parlament și, în special, față de popor. În republica prezidențială șeful statului este ales de către cetățeni și, din punct de vedere legal, se situează pe aceeași poziție cu Parlamentul, dispunând de prerogative mai largi, ca urmare a faptului că mandatul său vine de la întreaga națiune, de la popor. Republica parlamentară se caracterizează prin alegerea șefului statului de către Parlament și datorită acestui fapt poziția legală a șefului statului este inferioară și subordonată Parlamentului. [...] În contextul celor enunțate Curtea menționează că până la data de 05.07.2000, potrivit art.78 din Constituție, Președintele Republicii Moldova era ales de către cetățeni și din punctul de vedere al reprezentativității deținea aceeași poziție cu autoritatea legiuitoare, având prerogative largi. Președintele avea dreptul de a iniția revizuirea Constituției (art.141 alin.(1) lit.c)), de a desemna un candidat la funcția de Prim-ministru fără consultarea fracțiunilor parlamentare (art.98 alin.(1)), de a lua parte la ședințele Guvernului, de a prezida ședințele Guvernului la care participa, de a consulta Guvernul în probleme urgente și de importanță deosebită (art.83 din Constituție) etc. A doua perioadă de dezvoltare constituțională, conform doctrinei de drept, întrunește caracteristicile unei republici parlamentare, în care prerogativele Președintelui țării sunt mai restrânse. Modificarea formei de guvernământ impune alt statut juridic decretelor prezidențiale și, respectiv, alte obiecte (domenii) de reglementare. Prin Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 legiuitorul a modificat art.78 din Constituție, atribuind Parlamentului prerogativa de a alege Președintele țării. În consecință, poziția legală a șefului statului a devenit inferioară poziției Parlamentului, concomitent Președintele a fost lipsit de un șir de prerogative enunțate anterior. [...]. Curtea Constituțională consideră

că în cadrul republicii parlamentare, în care statutul șefului statului este inferior statutului Parlamentului, Președintele își exercită funcția de garant al suveranității, al independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării conducându-se de normele constituționale care statuează atribuțiile Președintelui și de actele organului reprezentativ suprem în domeniile respective.”

La acest capitol, mai adăugăm și criza prezidențială din anii 2010-2012, criza guvernamentală din 2015, criza guvernamentală, parlamentară și constituțională apărute după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. Or, în ultima criză, potrivit hotărârilor Parlamentului din 8.06.2019, a fost implicată și Curtea Constituțională, care din start, potrivit normelor constituționale a fost formată ca unica autoritate de jurisdicție constituțională obligată să asigure supremația Constituției, să asigure realizarea principiului separării puterii de stat - în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Dar este de remarcat, că în ultimii ani, Curtea a deviat de la jurisprudența anterioară, plasându-se uneori în afara câmpului constituțional.

Totodată, în contextul activității autorității de jurisdicție constituțională, putem constata că respectarea și realizarea deplină a drepturilor constituționale ale cetățenilor, nu a devenit prioritatea nr.1 pentru Curtea Constituțională. Acest fapt îl deducem din mai multe aspecte ale activității Curții, cum ar fi utilizarea selectivă a principiului *amicus curiae*, examinarea netransparentă a sesizărilor depuse și emiterea deciziilor de inadmisibilitate lor, nerespectarea procedurilor procesuale stabilite prin lege, examinarea sesizărilor de interes public în ședințe închise, nepublicarea în termen a hotărârilor adoptate, etc. [19].

Altfel, cum poate fi interpretat comportamentul Curții Constituționale în îndeplinirea funcției de „străjer” al Constituției,

în cazul înlocuirii Constituției cu blocul constituțional.

Mai mult, ea a examinat un șir de cauze în condițiile conflictului de interese, a admis interpretarea normelor constituționale în condițiile principiului „*textul Constituției contravine Constituției*”, a introdus colizia doctrinară între familiile sistemelor de drept cu introducerea precedentului judiciar, element străin sistemului național de drept, a admis statuarea unor noi norme de drept substituind prin aceasta Parlamentul, admiterea interpretărilor întemeiate pe oportunitate și nu pe constituționalitate, și multe altele [20].

Apogeul neglijării Constituției a fost atins de către „străjerul” ei prin hotărârile din 7-8 iunie 2019 [21].

Cu această ocazie, examinând la cererea Parlamentului RM deciziile respective ale Curții Constituționale, Comisia de la Veneția a expus o opinie negativă privind deciziile Curții din 7-8 iunie 2009 [22]. Opinia Comisiei poate fi recunoscută și la aprecierea unor hotărâri ilegale ale Curții Constituționale prin care a fost suspendat pe „5 minute” Președintele Țării [23].

Comportamentul neadecvat al Curții Constituționale a permis Ziarului de Gardă din 15 iulie 2019 să afirme pe pagina sa că „*La 21 iunie după ce au studiat recente hotărâri ale Curții Constituționale, experții Comisiei de la Veneția au constatat că în Republica Moldova nu existau condiții de dizolvare a Parlamentului în perioada 7-8 iunie, iar judecătorii constituționali nu au respectat propriile proceduri și principiul egalității părților în cazul crizei politice*”. „*Potrivit Comisiei*”, comunică mai departe acest ziar, „*criza politică și instabilitatea au fost cauzate de acțiunea coordonată la „viteza luminii” a Partidului Democrat din Moldova și Curtea Constituțională*” [24].

Tezaurul constituțional al Republicii Moldova

Constituția RM pe parcursul a 25 de ani a fost mereu modificată. În acest context, necesită de menționat, că realitatea constituțională ne oferă mai multe probleme conceptuale și de principiu.

1. Constituția RM conține mai multe norme, care generează interpretativitate și pericol de stat.

a) În primul rând, este vorba despre posibilitatea constituțională prin referendum de a supune reviziei caracterul suveran, independent, unitar și neutru al statului, ceea ce ar însemna de fapt și posibilitatea de a lichida *de-jure* statul Republica Moldova ca formațiune juridico-statală.

b) În al doilea rând, există prevederi constituționale și realitatea – două fațete care au tangență directă cu Constituția RM. Așa de exemplu, art.art.58 (3) și 132(2) statuează că orice alte prestații (financiare, fiscale) sunt interzise, în afara celor stabilite de lege. Dar astăzi o mulțime de organe de stat prestează publicului servicii (publice) contra bani. Este vorba de miliarde de lei, colectate de organele de stat în afara câmpului constituțional. Un alt exemplu este că bugetul public național (art.131 alin.(1)) nu cuprinde bugetul asigurărilor obligatorii medicale – buget introdus prin lege, dar care constituțional nu face parte din cel public – ceea ce înseamnă că legiuitorul constituant a stabilit altă structură a bugetului național și o altă abordare a problemelor ce țin de asigurările medicale obligatorii. Un al treilea exemplu ține de prevederile art.41 (6) care stabilește că activitatea partidelor constituite din cetățeni străini este interzisă, or în cazul existenței legale a pluralității de cetățenii ar trebui de interzis toate partidele, fiindcă toate partidele actualmente sunt constituite și de cetățeni străini. Acest șir de colizii constituționale vs realitate poate fi continuat.

c) O a treia problemă ține de aspectele constituționale de valoare, cum ar fi prevederile art.72 alin.(3) lit.e), unde se stabilește că prin lege organică se reglementează organizarea și funcționarea „... a *contenciosului administrativ*” (ceea ce presupune existența unei structuri instituționalizate separat în conglomeratul autorităților judecătorești și constituționale), etc.

2. Dezvăluirea unilaterală sau insuficientă a potențialului constituțional al Legii fundamentale

a RM sub influența oportunităților politice și cu aplicarea principiului precedentului judiciar, demonstrează în timp pe parcursul ultimilor ani, că această abordare vine să contrazică doctrinele existente constituționale, dar și practica constituțională europeană, aducând prejudiciu grav sistemului roman al dreptului național al Republicii Moldova întemeiat pe lege și numai pe lege. Or, statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, să-i asigure lui și familiei lui sănătatea și bunăstarea, îngrijirea medicală și serviciile sociale necesare. În același timp, globalizarea și modernizarea vieții aduce noi provocări și noi realități. Dacă, spre exemplu, vom aborda principiile statului de drept și bunăstarea socială, este evident că conceptele constituționale consacrate de “viață decentă” și “asigurarea sănătății și bunăstării” sunt sintagme care evoluează în timp. Condițiile de viață decente ale unei persoane și starea de bunăstare acum și 25 de ani în urmă sunt complet diferite, astăzi necesitând abordări moderne de o altă complexitate și profunzime. Or, actualmente, cerințele și standardele de viață sunt mai moderne pornind de la speranța de viață și calitatea infrastructurii sociale, de la obiectivele naționale (mai ales privire comparat) pentru îmbunătățirea calității vieții, educației, îngrijirii sănătății, etc., și terminându-se cu tehnologiile sociale aplicate, dar și asigurarea accesului liber la ele. Astfel, textul constituțional rămânând același, conținutul de substanță a lui evident se lărgeste și se aprofundează. De aceea, considerăm că este necesară evaluarea punerii în aplicare a normelor Constituției, nu numai cu referire la legislația existentă, dar și referitor la omisiunile normative, cu referire la vidul legislativ existent. Aceasta se referă, în primul rând, la noile domenii de dezvoltare tehnologică care până în prezent nu au fost încă reglementate, cum ar fi criptovaluta, digitalizarea, securitate digitală și genetică, etc. Or, în toate aceste domenii există probleme ce țin de respectarea drepturilor omului, a principiilor și valorilor

constituționale de democrație, stat de drept, integritatea teritorială, puterea de stat care aparține poporului, suveranitatea și independența Republicii Moldovei, etc..

3. În contextul crizei constituționale curente (iunie a.2019), toți judecătorii constituționali, *in corpore* și-au prezentat demisia. Apare întrebarea, ce-i de făcut cu un șir de hotărâri ale Curții Constituționale adoptate în afara câmpului constituțional?

Răspunsul poate fi găsit în art.7 din Constituție care proclamă, că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică*”. De aceea, niciun tratat internațional, nicio decizie a autorităților publice sau a organelor de stat, nu pot fi superioare Constituției Republicii Moldova.

În final, rămâne doar ca Parlamentul, în calitate de legiuitor constituant, să determine mecanismul reparării prejudiciului cauzat Constituției, iar noua componență a Curții Constituționale sa-l aplice.

Concluzii și propuneri.

A trecut un sfert de secol de la adoptarea Constituției.

Credem în convingerea generală că comportamentul subiecților de drept au scos la suprafață noi riscuri de nerespectare a Constituției și chiar de abuzuri.

Cu părere de rău putem constata, că actuala Constituție nu prevede posibilitățile de lichidare a vacuumului puterii, provocat de actorii politici, totodată sunt necesare și garanții suplimentare care ar asigura continuitatea puterii în ramurile legislative, executivă și judecătorească.

Au devenit neproductive reglementările constituționale care permit situații de activitate a două parlamente, ambele nelucrative; doi președinți ai statului cu mandate limitate, cu termeni foarte mari de formare a guvernului și de dizolvare a parlamentului etc.

Este timpul de a forma noi mecanisme de protecție a normelor constituționale.

În această ordine de idei, considerăm binevenită formarea unei co-

misii constituționale care ar evalua realitățile formate și ar elabora noi norme constituționale, noi mecanisme de balanță și contrabalanta în activitatea autorităților publice și a organelor statale, care ar exclude crizele politice și constituționale. E timpul de schimbat raporturile între ramurile puterii: executive și legislative, situând Președintele țării în fruntea puterii executive, iar Suveranul – poporul nu trebuie să sufere din cauza bătăliilor politice.

La etapa actuală revizuirea Constituției existente ar putea fi o reacție binevenită la provocările societății, la cerințele cetățenilor cu referire la unele situații obiective, la solicitările unor forțe social-politice, a mentalității societății aflate în schimbare continuu.

În contextul dat este de remarcă, că anume aceste provocări determină de fapt chintesenta evoluției actuale a constituționalismului în Republica Moldova și statuează obiectiv sarcinile actuale ale autorităților publice centrale în asigurarea supremației Constituției RM, întru apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, societății și a statului moldovenesc contemporan.

Bibliografie

1. V.Kuciuk, V.Puşcaş, Suveranul puterii de stat este poporul! (Studiu de caz privind tentativa de uzurpare a puterii de stat în Republica Moldova), Revista juridică „Legea și viața” nr.7. Chișinău, iulie 2019.

2. V.Puşcaş. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia: V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338; V.Puşcaş, 29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea supremă a statului. În monografia: V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 579-581,

3. Decizia Plenului CC RM privind demisia judecătorilor Curții Constituționale din 26 iunie 2019. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1514&t=/Media/Notati/Decizia-Plenului-Curtii-Constituționale-privind-demisia-judecătorilor-Curtii>

4. Hotărârea Parlamentului nr.152 din 21.06.1994 privind apro-

barea Concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova. Publicat : 30.06.1994 în Monitorul Oficial Nr. 006. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306826>

5. Ion Guceac. Curs elementar de drept constituțional. vol.I, Tipografia „Reclama”, Chișinău, a.2001, p.280.

6. V.Puşcaş. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338,

7. Hotărârea Parlamentului RM nr.1672 din 27.01.1994 privind efectuarea sondajului sociologic “La sfat cu poporul”. Publicat : 27.01.1994 în Monitorul Oficial Nr. 001. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=308332>

8. Legea nr. 175 din 07.07.1994 privind procedura de adoptare a Constituției Republicii Moldova. Publicat: 01.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 006. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311822>

9. V.Puşcaş. Justiția constituțională și edificarea statului de drept. În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 628-632; V.Puşcaş. Rolul justiției constituționale în afirmarea principiului supremației legii. În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 568-574; V.Puşcaş. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338; și altele

10. V.Puşcaş. 100 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 261-263.

11. V.Puşcaş. Independența Moldovei are un caracter ireversibil. În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 562-564. V.Puşcaş. 100 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. În monografia V.Kuciuk, V.Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 261-263.

12. Teodor Papuc. Consolidarea stărnării: între „cărmuirea truzitorilor” și preeminența dreptului. <https://www.timpul.md/articol/consolidarea-stagnarii-intre-carmuirea-truzitorilor-i-preeminenta-dreptului-83573.html>; Teodor Papuc. Există o ierarhie a drepturilor omului în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului?, în publicația “Preeminența dreptului și controlul de constituționalitate

între tradiție și modernitate”, București, 2018, pp.38-41; Alexandru Tănase. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. <http://www.akademos.asm.md/files/Identitatea%20constitucionala%20a%20RM.pdf>

13. Alexandru Tănase. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. Chișinău, Academia de Științe a Moldovei. 3 noiembrie 2014. <http://www.akademos.asm.md/files/Identitatea%20constitucionala%20a%20RM.pdf>

14. Mark Tushnet. How do constitutions constitute constitutional identity?. 2010. Oxford University Press and New York University School of Law, <https://watermark.silverchair.com/moq025.pdf?token=ElkeCloots>. https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/rechtsfilosofieentheorie/2016/2/NJLP_2016_045_002_006; Christoph Burchard, Anuscheh Farahat, Stefan Kadelbach. “Constitutional Identity in Europe: Between recognition and conflict”. <https://www.tsc-project.org/en/article/53.verfassungsidetit%C3%A4t-in-europa-zwischen-erkennung-und-konflikt.html>; Gerhard van der Schyff. EU Member State Constitutional Identity: A Comparison of Germany and the Netherlands as Polar Opposites. https://www.zaoerv.de/76_2016/76_2016_1_a_167_192.pdf; Michel Rosenfeld. Constitutional Identity. In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199578610.001.0001/oxfordhb-9780199578610-e-37>; și alții

15. Roman Alexandru, Istoria prava Moldovii, Ucebnoe posobie, Chișinău, 2012. Gafton Mihai, Evoluția constituțională în Moldova medievală: o privire asupra actului juridic, Culegere de materiale a Conferinței științifice interuniversitare a tinerilor cercetători la tema „Evoluția constituționalismului în Republica Moldova”, Chișinău, USEM, 2018; Victor Pușcaș, “Adunarea festivă cu ocazia 660 de ani de la întemeierea țării Moldovei” Președinția Republicii Moldova, 02 Februarie 2019; ‘Cronica lui Ștefan cel Mare 1457-1499’ [On-line]: <http://m.moldovenii.md/md/section/174/content/968> > accesat 02 iulie 2019, și altele

16. Siân Herbert. Promoting national identities. GSDRC Helpdesk Research Report. 22.07.2013. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089fced915d3cfd000518/hdq978.pdf>; Yücel Gelişli. The development study of national identity perception scale. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications* October 2014 Volume: 5 Issue: 4 Article: 01 ISSN 1309-6249; Hüsamettin İnaç, Feyzullah Ünal. The Construction of National

Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science* Vol. 3 No. 11; June 2013; și alții http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_3_No_11_June_2013/24.pdf

17. Șerb Sorin. Slabi de... Constituție. <https://moldova.europalibera.org/a/25016690.html>;

18. Hotărârea nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=553&l=ro>

19. V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. *Legea și viața*. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16; Notoriem non est probandum. *Legea și viața*. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

20. V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. pp.4-16, 17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; V.Kuciuk. Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz), materialele Conferinței «Teoria și practica administrării publice», Chișinău, 17 mai 2019, ș.a.

V.Kuciuk. Când textul constituției contravine constituției. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, *Justiția constituțională*. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50.,

21. Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declaraarea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanii în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul

constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declaraarea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

22. Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13-vLGjr12n98G9ZlZgiMq-keMIT68UzuQepZyj015ivxDVi5M>

23. HCC nr.14/2019, HCC nr.15/2019, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM; și altele similare.

24. Ziarul de gardă. DOC/ Avizul integral al Comisiei de la Veneția: instabilitatea a fost cauzată de acțiunea coordonată la viteza luminii între PDM și CC. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/doc-avizul-integral-al-comisiei-de-la-venetia-instabilitatea-a-fost-cauzata-de-actiunea-coordonata-la-viteza-luminii-intre-pdm-si-cc>

CZU: 342.56(478)

VALOAREA JURISTULUI ȘI A ȘTIINȚEI JURIDICE ÎN STATUL DE DREPT

Gheorghe COSTACHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Articolul cuprinde o analiză detaliată asupra rolului juristului și a științei juridice în statul de drept, pornind de la ideea că în cadrul unui astfel de stat pilonul central este dreptul/legea. Paralel cu sublinierea valorii deosebite a juristului și a științei, autorul atrage atenția și la problemele care afectează formarea juriștilor și dezvoltarea științei în perioada contemporană, venind cu unele propuneri de optimizare a situației în domeniu.

Cuvinte-cheie: jurist, știință juridică, drept, stat de drept, școală doctorală.

VALUE OF JURIST AND LEGAL SCIENCE IN THE RULE OF LAW

The article includes a detailed analysis of the role of the lawyer and legal science in the rule of law, starting from the idea that within such a state the central pillar is the law. In parallel with emphasizing the special value of the lawyer and of science, the author also draws attention to the problems that affect the formation of lawyers and the development of science in the contemporary period, coming with some proposals to optimize the situation in the field.

Keywords: lawyer, legal science, law, rule of law, doctoral school.

Introducere. Profesia de jurist este una dintre cele mai vechi profesii din istoria civilizației umane. Ea a apărut concomitent cu dreptul, rolul ei crescând pe măsura dezvoltării legislației, creșterii valorii regulative a dreptului în viața societății. Cu timpul, cunoașterea dreptului și capacitatea de a-l aplica a devenit o condiție importantă pentru realizarea multor funcții ale statului. La fel se poate spune și despre știința juridică care, practic, a însoțit evoluția dreptului din cele mai vechi timpuri și până astăzi.

În perioada contemporană, valoarea juriștilor și a științei juridice a căpătat în opinia noastră o nouă dimensiune, mai ales în condițiile în care Republica Moldova s-a declarat un stat de drept în care calitatea dreptului trebuie să fie una pe măsură și respectarea acestuia la fel. Evident că aceste deziderate nu pot fi realizate fără ajutorul unor profesioniști în domeniu și a unui suport teoretic suficient de dezvoltat.

Scopul studiului. Pornind de la aceste momente, în cele ce urmează ne propunem o analiză detaliată asupra rolului juristului și a științei juridice în statul de drept, pornind de la ideea că în cadrul unui astfel de stat pilonul central este dreptul/legea. Paralel cu sublinierea valorii deosebite a juristului și a științei,

ținem să atragem atenția și la problemele care afectează formarea juriștilor și dezvoltarea științei în perioada contemporană, venind cu unele propuneri de optimizare a situației în domeniu.

Rezultate obținute și discuții. Rolul juristului în statul de drept. Pe parcursul istoriei, profesia de jurist în toată lumea a fost una universală, profitabilă și căutată. Statele dezvoltate întotdeauna au apreciat juriștii în mod deosebit. De exemplu, 47 la sută din fondatorii Constituției SUA din anul 1787 au fost juriști. Actualmente în Senatul Statelor Unite ale Americii juriștii constituie aproximativ două treimi, iar, în Camera reprezentanților, în jur de jumătate din numărul total de membri.

În țara noastră, ca și în cazul multor altor state membre ale Comunității Statelor Independente, până nu demult în condițiile centralizării pronunțate nu a fost nevoie practic de juriști, iar instruirea profesională a juriștilor era orientată doar spre formarea cadrelor pentru organele de ocrotire a dreptului.

Creșterea rolului juriștilor în perioada contemporană a fost determinată de dezvoltarea vertiginoasă a infrastructurii vieții sociale (democratizarea relațiilor sociale, liberalizarea relațiilor economice, creșterea inițiativei particulare), dezvoltarea

statutului juridic al persoanei, extinderea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Transformările radicale din ultimele două decenii, implicând un număr enorm de cetățeni, grupuri sociale și societatea în ansamblu, au generat și o activitate legislativă și normativă de amploare, au condiționat necesitatea acordării asistenței juridice cetățenilor, protecției și apărării drepturilor și libertăților acestora.

Iată de ce în perioada contemporană profesia de jurist a devenit una dintre cele mai necesare și utile pentru individ, societate și stat. Aceasta, deoarece în toată lumea, anume în sarcina juriștilor este pusă protecția vieții, onoarei și demnității cetățenilor, de ei în cea mai mare parte depinde eficiența activității desfășurate de majoritatea organelor de stat.

Vorbind despre esența profesiei de jurist precizăm că aceasta constă în asigurarea funcționării mecanismului de reglementare juridică ca unul din principalele instrumente de conducere a statului, a societății și a proceselor ce se desfășoară în cadrul acestora. Este vorba despre proiectarea, construirea, ajustarea, lansarea, exploatarea, repararea acestui mecanism, proces în care juriștilor le revine cel mai important rol.

Desigur, este dificil a vorbi des-

pre eficiența procesului de legiferare, de aplicare și realizare a legilor, de aplicare a dreptului, a răspunderii juridice fără participarea profesionistă a juriștilor prin fundamentarea teoretică a măsurilor juridico-statale planificate, elaborarea proiectelor de acte normative, desfășurarea experimentelor juridice, participarea la procesul de creare a normelor juridice și aplicarea acestora, determinarea măsurii și eficienței realizării răspunderii juridice [7, p. 24].

Asigurarea profesională de către juriști a mecanismului reglementării juridice presupune acționarea în următoarele sfere: crearea normelor de drept, aplicarea dreptului, profilaxia încălcărilor de lege, educația juridică.

Pe parcursul realizării funcției de creare a dreptului sarcina juriștilor constă, mai întâi de toate, în traducerea limbajului categoriilor și normelor juridice ale necesităților întregii societăți sau ale clasei sociale dominante, în contribuția la transformarea voinței cetățenilor în voință de stat prin consacrare legislativă și normativă.

Nu mai puțin important pentru juriști este asigurarea coerenței sistemului dreptului pozitiv, a legislației. Se consideră că aceasta e posibil, deoarece juriștii dispun de o capacitate mai pronunțată de asimilare, prelucrare, stocare și aplicare a informației juridice.

Pentru juriștii care participă la procesul legislativ, în special, în calitate de deputați, este necesar să dispună de capacitatea de a pătrunde cât mai profund în esența fenomenelor juridice din viața societății, să elucideze și să formuleze legități, precum și să determine tendințele de dezvoltare ulterioară a acestora.

În practică, este deosebit de important ca juriștii să fie implicați activ și permanent în diferite forme și etape ale procesului de creare a dreptului, inclusiv cel legislativ. Este recomandabilă excluderea practicii implicării juriștilor doar la elaborarea proiectelor de legi, în textul căruia cel mai adesea se introduc modificări nejustificate care contravin concepției și ideilor acului normativ în ansamblu. Acest fapt determină nu numai reducerea

eficienței legislației, dar și afectează destul de serios prestigiul științei juridice, cointeresarea juriștilor în activitatea normativă.

Iată de ce la moment este strigență creșterea rolului juriștilor în procesul legislativ și normativ. În mare parte acest scop poate fi atins prin ridicarea nivelului de reprezentare a juriștilor în componența organelor legislative și normative [5, p. 373].

În același timp, unii cercetători se pronunță pentru recunoașterea oficială a autorilor proiectelor de legi, pentru ca astfel juriștii să devină adevărați creatori ai actelor legislative și normative. O asemenea practică este de natură să contribuie nu numai la o apreciere corectă a aportului juriștilor în activitatea normativă, dar și sporirii responsabilității acestora pentru calitatea legislației în vigoare [7, p. 34].

În pofida rolului deosebit al juriștilor în procesul normativ, totuși conținutul profesional al activității acestora se manifestă mai amplu în practica aplicării actelor legislative și normative, în această sferă fiind implicată cea mai mare parte a juriștilor.

Aplicarea dreptului este o verigă destul de importantă a sistemului de reglementare juridică. De aici derivă și semnificația deosebită a persoanelor care aplică dreptul, care asigură transpunerea exactă și necondiționată a dispozițiilor normative și legislative în practică. După cum se știe legile sunt importante nu prin aceea că sunt scrise, dar prin aceea cum sunt realizate și de către cine.

Prin urmare, profesiei de jurist îi revine un important rol social. Juriștii, prin aplicarea dreptului, apără interesele individului, drepturile, libertățile, proprietatea acestuia, interesele societății și a statului față de atentate ilegale și criminale. Ei sunt chemați să ducă lupta pentru dreptate, umanism, legalitate și ordine de drept.

Misiunea juriștilor constă în a servi oamenii, societatea, în a asigura organizarea societății, disciplina și ordinea de drept bazată pe dreptate, umanism și justețe. Din păcate, perioada de tranziție a marcat profund calitatea activității juriștilor

pe acest segment al mecanismului de reglementare juridică, în special, activitatea organelor afacerilor interne, procuraturii, instanțelor judecătorești și a altor instituții de drept.

A devenit destul de răspândită abordarea părtinitoare în procesul desfășurării urmăririi penale și a ședințelor de judecată, tergiversarea examinării cazurilor de către instanțele și organele competente, fiind destul de evidentă lipsa de respect față de simplul cetățean și de soarta acestuia.

Sursele de informare în masă abundă în exemple de comportament nu doar ilegal, ci chiar cinic și criminal a diferitor organe de ocrotire a dreptului și a colaboratorilor acestora. De aici și stringenta necesitate de a asigura mai întâi de toate legalitatea activității juriștilor, excluderea totală a cazurilor de reținere și arestare neîntemeiată a cetățenilor și de atragere nefondată a acestora la răspundere juridică.

O altă direcție importantă a activității profesionale a juriștilor este educarea juridică a populației. Prin esența sa, întreaga activitate profesională a juriștilor are o colosală semnificație educativă. Practica cotidiană a acestora influențează conștiința și comportamentul indivizilor, contribuind la formarea anumitor reprezentări și viziuni pozitive referitoare la respectarea, realizarea și utilizarea normelor juridice. Aducând la cunoștința indivizilor informații referitoare la esența și valoarea statului și dreptului, a legalității, a drepturilor și libertăților omului, a modalităților legale de apărare a acestora, juriștii contribuie la formarea unui comportament legal și responsabil, la formarea culturii juridice.

Merită enunțat în contextul dat că, în perioada sovietică, destul de activ se acționa în direcția informării juridice a populației și ridicării culturii juridice a membrilor societății. Din păcate, în ultimul timp, multe din cele realizate atunci au fost date uitării. Astăzi participarea juriștilor în propaganda juridică și educarea juridică a cetățenilor nu este văzută ca o obligație profesională.

Evident că lipsa unui sistem coordonat de educație juridică a populației se răsfrânge destul de negativ

asupra eficienței întregului proces de reglementare juridică, în special, la etapa realizării practice. De aceea, actualmente, devine destul de actuală reactivarea activității de propagandă și de explicare a legislației diferitor categorii sociale, participarea nemijlocită a juriștilor la educarea juridică a populației prin oferirea de consultații, citirea lecțiilor publice, publicarea lucrărilor științifice și difuzarea interviurilor la radiou și televiziune[4, p. 336].

În același timp însă, trebuie să recunoaștem valoarea educativă sporită a activității practice cotidiene a organelor și instituțiilor de drept. Atitudinea cetățenilor față de sistemul de drept actual se formează nu numai în urma cunoașterii legislației, dar în mare parte și în baza informației despre activitatea organelor de drept. Cu regret, în ultimul timp prestigiul organelor de drept a scăzut semnificativ, moment ce presupune că perfecționarea activității acestora este imposibilă fără ridicarea nivelului de cultură generală și juridică a însăși juriștilor ce activează în cadrul acestora[3, p. 230].

Toate cele menționate ne duc la ideea că rolul social important al juristului în societate determină înaintarea unor anumite cerințe, exigențe de natură profesională și etico-morală față de personalitatea și activitatea acestuia. Din categoria cerințelor generale profesionale înaintate juristului, fac parte[4, p. 337]: posedarea unor cunoștințe teoretice profunde (care pot fi obținute numai prin studierea unui complex de științe speciale despre drept și practica juridică și judiciară); o gândire juridică și economică corespunzătoare etapei contemporane de dezvoltare a societății; capacitatea de a înțelege politicile promovate și realizate de către stat; cunoașterea profundă a legislației în vigoare; capacitatea de a-și aplica cunoștințele în activitatea practică.

Juristul trebuie să dispună de un nivel înalt de cultură generală și juridică, să cunoască și să aplice cu dibăcie metodele de influență asupra indivizilor, să poată să desfășoare propaganda juridică și educația juridică a populației, să cunoască și să aplice metodele de organizare știin-

tifică a muncii, permanent să-și perfecționeze calificarea profesională.

Activitatea juristului este legată de soluționarea juridică a situațiilor conflictuale parvenite în cadrul raporturilor sociale, de apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor, a societății și statului. Juristul trebuie astfel să încadreze juridic orice situație din viața reală potrivit normei juridice corespunzătoare. Pentru aceasta este necesară nu numai o înaltă competență profesională, ci și o poziție civică solidă, care are o mare importanță pentru aprecierea socială a faptelor, a evenimentelor cu semnificație juridică, la alegerea tipului și măsurii de constrângere juridică.

Juristul intervine în relații destul de intime ale oamenilor, fiind nevoit să pătrundă și să înțeleagă starea spirituală a acestora, să soluționeze conflictele survenite, să se ciocnească cu pasiunile umane, să pătrundă în lumea spirituală a omului, să joace rolul de arbitru, educator și pedagog. De aceea, în activitatea practică a juristului o deosebită importanță revine și calităților personale, capacităților pedagogice, aptitudinii de a stabili și menține contacte și legături cu clienții, cunoașterii psihologiei juridice. Aceastea, deoarece juristul trebuie să acționeze în condiții și situații extreme și totodată să-și păstreze stabilitatea și echilibrul emoțional față de influența fenomenelor negative.

În mod special, ținem să subliniem că profesia de jurist cere de la individ obiectivitate, posedarea sentimentului de justețe, dreptate, compătimire, perfecțiune profesională.

O altă cerință înaintată juriștilor este independența și subordonarea exclusivă doar legii [2, p. 8]. Fiind percepuți ca apărători ai legii, juriștii trebuie să fie exemple reale a respectării stricte a acesteia, încălcarea legii de către însăși apărătorii ei subminând încrederea în autoritatea și fermitatea dreptului în ansamblu.

Din considerentele enunțate, suntem de părerea că profesia de jurist în societatea contemporană este una dintre cele mai necesare, deoarece juriștii sunt purtătorii și promotorii valorilor democratice și ai culturii juridice. Mai mult, pentru ca statul să se dezvolte și să devină

un adevărat stat de drept sunt necesare cadre juridice care să dispună de un înalt grad de profesionalism, de calități etico-morale impecabile, moment ce depinde, în primul rând, de nivelul de pregătire al specialiștilor și calitatea instruirii lor juridice (învățământului juridic).

Valoarea științei juridice în statul de drept [5, p. 371-379]. Din cele mai vechi timpuri se știe că știința a fost și este o forță puternică de dezvoltare a societății, numai prin știință fiind posibil progresul acesteia. Știința deschide în fața omului posibilități enorme, contribuie efectiv la soluționarea întregului spectru de probleme cu care se confruntă statul și societatea.

Perioada de tranziție în care ne aflăm însă, se răsfrânge foarte dureros asupra dezvoltării științei, în general, și a celei de drept, în special. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm că știința formează în prezent cea mai importantă verigă a culturii general umane care, nici într-un caz, nu trebuie să-și piardă în aceste timpuri grele forța ei generatoare de bunuri materiale și spirituale.

Trebuie să fim conștienți de faptul că în lumea contemporană, care devine tot mai mult o lume a cunoștințelor, intelectul și cunoștințele devin patrimoniul principal al țării, acel suport în baza căruia Moldova poate să-și asigure un înalt nivel de dezvoltare și un trai decent pentru cetățenii săi.

În general, recunoașterea de către societate a importanței și rolului științei a determinat constituirea acesteia într-o deosebită instituție socială. Materializarea acestei instituții favorizează apariția în societate a unui grup de oameni preocupați completamente de procesul cunoașterii. Istoriceste, dezvoltarea instituției date în diferite state formează modele de pregătire a cadrelor științifice, conform tradițiilor, normelor morale și cutumelor specifice cutărui sau cutărui popor. Perpetuarea acestei instituții sociale are la bază procesul de reproducere a cadrelor științifice.

Actualmente, reproducerea cadrelor științifice reprezintă o preocupare importantă a oricărui stat civilizată. Un sistem bine reglementat

de pregătire a cadrelor științifice și de confirmare a gradelor respective constituie baza reproducerii potențialului științific al unei țări, pe bună dreptate subliniază prof. T. Spătaru.

Pentru țara noastră, problema pregătirii cadrelor de juriști de înaltă calificare este o problemă mai veche. În statul totalitar, în perioada sovietică, în fosta Republică Socialistă Moldovenească activa doar un număr infim de doctori în științe juridice. Republica noastră era lipsită de dreptul de a avea un Institut de cercetări științifice în domeniul dreptului și a teoriei statului, așa cum se practica în alte republici sovietice ca Ucraina, Belarus etc.

Odată cu proclamarea independenței și suveranității statului Republica Moldova a apărut necesitatea pregătirii unor cadre de juriști de înaltă calificare, care să înțeleagă, să conștientizeze și să promoveze instituțiile juridice noi, democratice, standardele și principiile de drept în legislația națională și în viața cotidiană a tânărului stat Republica Moldova.

În acest context, sunt convins că rolul juriștilor în promovarea unui stat de drept, a societății civile și în implementarea practică a legislației în vigoare este enorm. Aname juriștii sunt chemați (într-o măsură mai mare) să contribuie, la cel mai înalt grad, la ridicarea culturii spirituale a societății, inclusiv morale, politice și juridice. Juriștii au misiunea de a convinge oamenii să conștientizeze valoarea vieții umane, a păcii civile, imposibilitatea soluționării prin forță a contradicțiilor sociale, interetnice și a altor contradicții, eficiența în acest sens a criteriilor morale și legale.

Un rol hotărâtor în edificarea statului de drept îl are cultura și conștiința juridică a cetățenilor, de care depinde comportamentul firesc al oamenilor. Vacuumul valoric-ideologic, creat în urma prăbușirii vechilor simboluri și în lipsa noilor simboluri ale credinței, sub influența situației social-politice și economice critice, a condus la ignorarea normelor sociale și la criminalizarea societății, ceea ce a avut un impact negativ asupra edificării statului de drept și dezvoltării statalității noas-

tre. Soluționarea acestor probleme depinde atât de cercetarea lor multi-aspectuală, cât și de implicarea conștientă a juriștilor.

În același timp, juriștii joacă un rol hotărâtor, practic, în toate sferile de activitate umană. Aspectele vieții sociale, economice și organizatorico-statale sunt acoperite cu legi care trebuie să corespundă cerințelor Consiliului European, ale Uniunii Europene și ale comunității internaționale. Dar în această direcție mai avem multe de făcut. În primul rând, trebuie să ne asigurăm cu cadre de juriști de calificare înaltă, pentru a putea racorda legislația noastră la cea europeană pe baze științifice, pe cercetări fundamentale ce iau în considerație trecutul nostru istoric, obiceiurile, tradiția, specificul societății noastre etc.

Cine dacă nu juriștii de înaltă calificare ar trebui să se gândească asupra unor probleme noi, apărute și dictate de condițiile de tranziție la economia de piață, de transformările adânci din viața politică, socială, morală a societății, care necesită interpretare, fundamentare juridică obiectivă și corectă.

Desigur, dezvoltarea Republicii Moldova nu poate fi garantată fără asigurarea optimă a tuturor ramurilor economiei naționale cu cadre științifice. Din păcate, pregătirea cadrelor de calificare înaltă, a doctorilor și doctorilor habilitați în economie, medicină și alte ramuri se pare a fi la un nivel suficient. În domeniul dreptului însă, situația este în defavoare.

Ceea ce ne preocupă, în mod deosebit, este faptul că în ultimii ani se constată o scădere a interesului tineretului față de învățământul post-universitar. Cauzele sunt multiple, influența perioadei de tranziție fiind evidentă. Cu regret, constatăm că la noi, în republică, activității de pregătire a cadrelor de juriști de calificare înaltă nu se acordă atenția cuvenită. Cel mai relevant este că studiile prin doctorat și postdoctorat tot mai puțin sunt finanțate din contul bugetului de stat. În acest sens, este clar că cercetarea științifică poate fi efectuată doar printr-o fundamentare mai optimă a bugetului științific, cu alte cuvinte, prin transformarea acestui

sector într-o zonă prioritară a atenției statului și a societății noastre.

Un alt aspect al problemei atragerii tinerilor în albia științei este lipsa unui statut al doctorului în științe, care ar plasa într-un cadru adecvat parametrii sociali, materiali și profesionali ai celor ce-și dedică viața științei, cât și a condițiilor elementare de lucru, plus salariile foarte mici, mai mult decât simbolice. Toate acestea au efecte negative atât asupra stimulării tineretului spre cariera științifică, cât și a formării viitorului științei.

În virtutea evenimentelor care se derulează în Europa Centrală și de Est, Republica Moldova are de-a face cu fenomenul „exodului de creiere”, constatându-se probleme deosebit de serioase la capitolul reproducerii cadrelor științifice. Deosebitele deficiențe financiare și materiale, pe care le întâmpină instituțiile ce activează în domeniul științei, și-au lăsat amprenta asupra continuității procesului de reproducere a cadrelor științifice. Faptul că, în ultimii ani, persoanele cu studii superioare muncesc la negru în alte state demonstrează destul de elocvent ignoranța guvernării față de capitalul uman autohton.

Așadar, din mai multe motive, pregătirea cadrelor științifice de înaltă calificare în Republica Moldova nu atinge, nici pe departe, performanțele formării potențialului științific necesar. Se cer unele reconsiderări în mentalitate, management, structură organizațională, mecanisme de finanțare etc.. Dacă nu vom face acest lucru, după cum a accentuat regretatul academician Boris Melnic, atunci, involuntar devenim părtași ai gravului pericol de perpetuare și adâncire a decalajelor de competitivitate ale țării noastre, contribuind astfel la pierderea patrimoniului intelectual.

Evident, problemele ce țin de ridicarea prestigiului savantului în societate sunt actuale pentru mai multe state. În ceea ce ne privește, considerăm că Republica Moldova trebuie să ia exemplul de la statele cu o bună experiență în domeniu, deoarece doar o guvernare care conștientizează ponderea științei ca instituție socială și promovează o po-

litică coerentă față de acest segment elitar al societății poate să asigure o stabilitate și un viitor prosper propriei țări.

Prin urmare, susținem necesitatea ca statul să-și schimbe atitudinea față de oamenii de știință prin finanțarea sporită a muncii lor, prin asigurarea tehnico-materială și informativă a procesului de cercetare, prin stimularea muncii savantului pe diferite căi: salariu, grad științific, decorări etc.

În același timp, este evidentă și necesitatea promovării în structurile Legislativului și Executivului a juriștilor de calificare înaltă (doctori și doctori habilitați în drept) pentru ca astfel să se îmbunătățească calitatea legilor și a actelor normative și, de ce nu, să se schimbe atitudinea statului față de știință și rolul ei pentru progresul societății noastre.

Trecând de la general la particular, aș dori mult să expun câteva probleme din sfera activității de pregătire a cadrelor științifice de calificare înaltă, cu care m-am ciocnit personal în activitatea de zi cu zi, considerându-le ca definitorii pentru calitatea acestei activități.

În primul rând, țin să mă refer în mod deosebit la întrebarea, destul de intens vehiculată în ultimul timp, referitoare la desființarea Academiei de Științe a Moldovei. Personal, consider că este o idee nu numai nereușită, dar și defavorizantă pentru știința autohtonă. Aceasta deoarece, Academia de Științe a Moldovei este și trebuie să rămână și în continuare principala instituție care să se preocupe în mod deosebit de pregătirea cadrelor științifice de calificare înaltă în toate ramurile științei.

Nu intenționez să diminuez în nici un caz rolul unor instituții superioare de învățământ în pregătirea unor asemenea cadre, dar țin să accentuez că trebuie să fim sinceri și conștienți de faptul că nu aceasta este destinația lor principală, ele având scopul de a forma cadre de licențiați și magiștri, adică cadre de calificare medie. Cu alte cuvinte, instituțiile superioare de învățământ au ca obiectiv principal formarea specialiștilor în diferite domenii ale vieții sociale (licențiați), inclusiv a cadrelor didactice pentru asigurarea

activității instituțiilor de învățământ (magiștri).

Prin urmare, nu trebuie nici decum neglijat și diminuat rolul Academiei de Științe a Moldovei în arealul științific al țării, urmând prin aceasta exemplul multor state din lume în care asemenea instituții reprezintă cu adevărat un simbol al științei.

În ceea ce privește activitatea nemijlocită de pregătire a cadrelor științifice de calificare înaltă, consider că aceasta este grevată de așa probleme importante ca:

- lipsa reglementării normative corespunzătoare a statutului conducătorului științific (chiar dacă la moment pot fi atestate o serie de inovații legislative în domeniu);

- remunerarea financiară deficitară a persoanelor implicate în această activitate;

- complexitatea procesului de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat și târăgănarea nejustificată a acestuia (aspect ce la moment puțin s-a îmbunătățit la nivel normativ, dar încă lasă de dorit transpunerea în practică);

- existența unor cerințe față de pregătirea tezelor de doctorat care reduc considerabil calitatea acestora;

- mai nou, dublarea cerințelor referitoare la perfectarea tezelor de doctor/doctor habilitat și a rezumatelor (se promovează la acest capitol standarde duble, întrucât pe lângă faptul că Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare a aprobat un Ghid în acest sens (în 2018 [6]), fiecare școală doctorală își are propriul Ghid care pe alocuri diferă de primul) etc.

În concret, actualmente foarte mulți doctori și doctori habilitați nu corespund cerințelor de a fi conducători științifici. O soluție ar fi recomandarea acestora de către instituțiile care au doctoratul în baza unui concurs, fiind astfel selectați și promovați cei care dispun de calitățile necesare. Aceste momente, cât și altele (în special, cine poate fi conducător științific, care este concret remunerarea financiară, modul de activitate al conducătorului științific cu doctoranzii și competitorii etc.) trebuie reglementate detaliat în

cuprinsul unui act normativ care să stabilească concret statutul conducătorului științific.

Totodată, este necesară excluderea din actele normative în vigoare a limitelor prevăzute pentru numărul de doctoranzi pe care poate să-l aibă un conducător științific (3-5 în dependență de gradul științific deținut, doctor în drept sau doctor habilitat în drept). Acest fapt este de natură nu doar să producă un deficit de conducători științifici, dar și să afecteze calitatea acestora și întreaga activitate de pregătire a cadrelor științifice de calificare înaltă.

O altă problemă din sfera dată care necesită remedieri urgente și corespunzătoare este de natură financiară. În special, este vorba de lipsa remunerării experților din cadrul secțiilor, a catedrelor și a Seminarului Științific de Profil, a membrilor și referenților oficiali ai Consiliilor Științifice Specializate (mai nou a membrilor comisiei de îndrumare și a comisiei de îndrumare extinsă). În viziunea noastră statul trebuie să fie cointeresat în remunerarea lor din bugetul public prevăzut pentru știință, pentru a exclude astfel practica negativă de remunerare „în plic” a lor de către competitori și doctoranzi. Numai în condițiile în care va fi soluționată această problemă, statul va avea tot dreptul de a cere de la aceste persoane promovarea unor teze de calitate, utile pentru dezvoltarea și progresul societății.

O atenție distinctă merită și aspectul ce ține de selectarea temelor pentru tezele de doctor și doctor habilitat în drept. Adeseori, temele selectate și cercetate se suprapun și dublează, doctoranzii și conducătorii științifici aflând despre acest lucru abia la etapa susținerilor în Seminarul Științific de Profil sau chiar și mai târziu. Ar fi cazul să existe o bază de date cu acces liber și actualizată permanent, care să conțină date referitoare la temele selectate și doctoranzii care le cercetează, pentru a se preveni orice suprapunere sau dublare. Cu regret, factorii de decizie nu acordă nicio atenție acestei probleme. Cu această ocazie, țin să-mi exprim înalta apreciere față de eforturile depuse de unii

autori, care au reușit să elaboreze un adevărat ghid în domeniu, o bibliografie a tezelor de doctor și doctor habilitatîn drept susținute în Republica Moldova în perioada 1971-2018 [1], o lucrare extrem de utilă și indispensabilă mediului academic juridic autohton.

Un alt moment la acest capitol ține de formularea nemijlocită a temelor de cercetare. Sunt destul de frecvente cazurile când tezele, fiind elaborate și susținute deja preventiv și în cadrul Seminarului Științific de Profil, sunt respinse de către Consiliul Național de Acreditare și Atestare doar din motivul formulării incorecte a temei. Evident, o asemenea stare de lucruri este anormală. Respectiv, ar fi necesar ca tematica, odată întărită (fiind analizată și acceptată de specialiști), să nu mai poată fi modificată, doar ca excepție, la inițiativa doctorandului.

În același context, ținem să atragem atenția asupra unui alt aspect al procesului de cercetare științifică, care în viziunea noastră devine tot mai acut în ultimul timp. Este vorba despre libertatea cercetătorului științific (a doctorandului). Tot mai mult, experții, în procesul examinării tezelor și susținerii acestora, vin cu obiecții pe marginea concluziilor formulate de către cercetători fiind categoric împotriva acestora, din acest motiv manifestând dezacordul față de promovarea tezei. Bunăoară, ar servi ca exemplu în acest sens, poziția categorică a expertului de a nu accepta modificarea unui articol din lege, atât timp, cât în viziunea sa este necesară modificarea altui articol din aceeași lege. Prin urmare, în pofida cercetării realizate și a concluziilor deduse, doctorandul este impus să accepte opinia expertului, în caz contrar riscând să nu promoveze teza la etapa următoare. În viziunea noastră este destul de evident, în acest caz, abuzul admis de către expert și restrângerea libertății științifice a cercetătorului. O soluție în acest sens, ar consta în elaborarea unor criterii concrete în baza cărora să fie evaluate lucrările științifice (obligatorii pentru toți experții), care de altfel ar acorda mai multă siguranță și doctoranzilor.

Nu este lipsit de probleme nici

procesul nemijlocit de pregătire a tezelor de doctorat, care, fiind la prima vedere simple, totuși destul de negativ se răsfrâng asupra calității acestora. Printre acestea poate fi nominalizată cerința includerii trimiterilor în paranteze pătrate în text. Din punctul nostru de vedere, acest moment face deosebit de dificilă operarea de modificări după examinarea lucrărilor de către experți, adesea în urma acestora cifrele fiind confundate, nefiind clar la ce autor sau lucrare se face trimitere. De aceea, cel mai bine ar fi dacă trimiterile ar fi făcute în subsolul paginii, după cum se practică în majoritatea țărilor din lume, pentru ca astfel să fie mai ușoară citirea, înțelegerea și modificarea textului în caz de necesitate.

Toate momentele problematice enunțate duc, în final, la pregătirea unor teze de calitate joasă care nicidecum nu corespund rigorilor în domeniu, diminuând astfel rolul, valoarea și calitatea științei. Anume la aceste aspecte ar trebui să atragă atenția Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (succesorul actual al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare din Republica Moldova), care trebuie să vină cu propuneri concrete în fața Guvernului, insistând asupra modificărilor normative de rigoare.

Evident, nu numai statul este responsabil de promovarea și susținerea științei, dar și fiecare savant, în special, conducătorul științific este direct responsabil de calitatea și valoarea științifică a tezelor de doctorat. De la acesta se cere o implicare substanțială în procesul de pregătire a tezelor de doctorat. Sunt convins că de conducătorul științific depinde mai mult de jumătate din succesul tezei, numai dacă acesta va depune tot efortul, toate cunoștințele sale și experiența sa în susținerea și îndrumarea doctorandului în procesul de elaborare a tezei. Colaborarea și comunicarea dintre conducător și doctorand trebuie să fie bazate pe respect și responsabilitate, moment de care depinde soluționarea oportună și eficientă a tuturor problemelor ce se pot ivi pe parcursul elaborării lucrării și sporirea calității acesteia.

Cu toate că șirul problemelor din

domeniu poate fi continuat, totuși consider că soluționarea pozitivă a acelor enunțate este destul de importantă pentru succesul activității de formare a cadrelor științifice de calificare înaltă și de elaborare a lucrărilor științifice cu adevărat valoroase pentru dezvoltarea științei din țara noastră, cu concluzii și recomandări importante pentru optimizarea practicii din diferite sfere ale vieții sociale.

Generalizând, subliniem că pe cât de importantă poate și trebuie să fie știința pentru societate, dezvoltarea și progresul statului, pe atât de importantă este și calitatea acesteia, în special, a cadrelor științifice care stau la baza ei. Numai dacă se va investi în calitatea cadrelor științifice se va putea obține o calitate bună a rezultatelor științifice, ambele momente determinând valoarea științei în ansamblu, contribuția inestimabilă a acesteia la realizarea aspirațiilor poporului nostru, dintre care cea mai importantă este edificarea unui stat de drept în Republica Moldova în beneficiul fiecărui cetățean.

Școala științifică „Teoria și practica edificării statului de drept”. Conștientizând valoarea deosebită a activității de pregătire a cadrelor științifice de înaltă calificare pentru dezvoltarea și democratizarea societății noastre, din anul 1998 m-am lansat activ pe acest tărâm, fiind pe parcursul anilor conducător științific pentru mai mulți doctoranzi și competitori.

Fiind preocupat în mare parte de problemele edificării statului de drept în Republica Moldova, în mod special, am urmărit selectarea cadrelor în funcție de domeniul activității și formularea temelor de cercetare în așa mod, încât rămânând în sfera de preocupare a cercetătorului să dezvolt un anumit aspect al procesului de edificare a statului de drept.

Astfel, au fost puse bazele unei adevărate școli științifice în domeniul dreptului, care poate fi identificată și caracterizată după cum urmează:

1. Denumirea școlii: „Teoria și practica edificării statului de drept”

2. Fondator și conducător: Cos-tachi Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

3. Conceptul școlii: Edificarea și consolidarea statului de drept în Republica Moldova în noile condiții de independență și democrație.

4. Obiectivele școlii: dezvoltarea teoriei edificării statului de drept; identificarea și dezvoltarea factorilor și a principalelor căi de consolidare a statului de drept în Republica Moldova (cultura juridică, societatea civilă, regimul legalității și a constituționalității etc.); elucidarea problemelor ce stagnează consolidarea statului de drept în Republica Moldova și formularea de recomandări pentru soluționarea acestora; ajustarea legislației și a practicii juridice/judiciare la condițiile unui stat de drept contemporan.

5. Direcțiile de cercetare: asigurarea și respectarea drepturilor și libertăților omului; ridicarea nivelului de cultură juridică a cetățenilor și dezvoltarea societății civile; asigurarea legalității și a ordinii de drept; respectarea și realizarea Constituției; organizarea și funcționarea eficientă și legitimă a puterii de stat; democratizarea social-politică a societății; asigurarea responsabilității și răspunderii puterii publice; pregătirea cadrelor de juriști de înaltă calificare pentru Republica Moldova și alte state; consolidarea bazelor juridice pentru integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

6. Cercetări realizate: Importanța cercetărilor efectuate e determinată, mai întâi de toate, de faptul că ele sunt direcționate spre căutarea noilor metode, mai rezultative, de consolidare a suveranității statale, de perfecționare a mecanismelor de conducere, de democratizare a regimului politic, metode care să contribuie la asigurarea drepturilor și libertăților persoanei, la aplicarea eficientă a prevederilor Constituției, la dezvoltarea societății civile și a culturii juridice.

Este de menționat că anume în cadrul școlii științifice au fost înaintate și fundamentate actualitatea, caracterul novator al tematicii investigațiilor științifice în domeniul edificării statului de drept în Republica Moldova.

În special, ideile și concepțiile școlii au stat la baza doctrinei și conceptului național de edificare a

statului de drept, au inspirat, au servit și continuă să servească ca suport teoretic și metodologic la realizarea studiilor științifice a savanților juriști atât din Republica Moldova, cât și din alte țări, moment recunoscut de către reprezentanții notorii ai mediului academic și ai practicii juridice din Republica Moldova și nu numai (Duca Gh., Furdui T., Guceac I., Cușnir V., Smochină A., Guțuleac V., Furdui S., Șterbeț V., Roșca Al., Melnic B., Lupașcu Z., Cobăneanu S., Popa V., Ivanov M.V., Balmuș V., Calin I.P., Micu V., Rusnac Gh., Tighineanu Al., Juc V., Frunze Iu., Arseni Al., Cârnaț T., Cojocari E., Iacob I. [5] etc.).

Sunt de apreciat dorința și efortul depus de către cei 39 de discipoli (la moment) și 4 doctoranzi la preluarea și dezvoltarea în lucrările lor a ideilor științifice ale dascălului lor referitoare la edificarea și consolidarea statului de drept în Republica Moldova.

7. Componenta școlii:

▪ Cușnir Valeriu, Prevenirea și descoperirea infracțiunilor de corupție (teză de doctor în drept susținută în anul 1998).

▪ Bantuș Anatolie, Statutul juridic al funcționarului public în Republica Moldova (teză de doctor în drept susținută în anul 1999).

▪ Cobîșnean Vasile, Răspunderea patrimonială a autorităților publice în Republica Moldova (teză de doctor în drept susținută în anul 1999).

▪ Grădinaru Grigore Nicolae/România/, Premisele legislative ale centralizării și descentralizării în administrația publică (în baza materialelor din România) (teză de doctor în drept susținută în anul 1999).

▪ Costache Gheorghe/România/, Liberarea condiționată (teză de doctor în drept susținută în anul 2000).

▪ Diaconescu Marius Bogdan/România/, Controlul judiciar asupra administrației publice (în baza materialelor României și Republicii Moldova) (teză de doctor în drept susținută în anul 2000).

▪ Gurițanu Valentin, Administrația publică locală în sistemul puterii de stat a Republicii Moldova (teză de doctor în drept susținută în anul 2000).

▪ Zaharia Procopie, Prevederile constituționale în domeniul integrării psihice a personalității și realizarea lor juridică (teză de doctor în drept susținută în anul 2000).

▪ Cușmir Vitalie, Probleme ale reformei administrativ-teritoriale în Republica Moldova (teză de doctor în drept susținută în anul 2001).

▪ Cușmir Marcel, Asigurarea constituțională a dreptului cetățenilor la pământ (teză de doctor în drept susținută în anul 2001).

▪ Kazmalî Ion, Statul de drept și administrația publică în dreptul comparat (teză de doctor în drept susținută în anul 2001).

▪ Sirețeanu Ion, Locul și rolul guvernului în sistemul politic al Republicii Moldova (teză de doctor în drept susținută în anul 2001).

▪ Țîmbaliuc Valentin, Probleme ale procesului constituțional în Republica Moldova la etapa actuală (teză de doctor în drept susținută în anul 2001).

▪ Bantuș Igor, Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale (teză de doctor în drept susținută în anul 2002).

▪ Baurciulu Afanasie, Controlul asupra activității organelor administrative în dreptul comparat (teză de doctor în drept susținută în anul 2002).

▪ Ursu Nicolae, Rolul, locul și funcțiile procuraturii (teză de doctor în drept susținută în anul 2002).

▪ Bantuș Larisa, Mecanisme și instituții în organizarea și funcționarea sistemului de administrație publică locală de sorginte europeană (teză de doctor în drept susținută în anul 2003).

▪ Guceac Ion, Evoluția constituționalismului a organizării de stat în Republica Moldova (teză de doctor habilitat în drept susținută în anul 2003).

▪ Mișin Vadim, Probleme ale separării puterilor în stat în perioada de tranziție (studiu juridico-comparativ) (teză de doctor în drept susținută în anul 2003).

▪ Potângă Alexei, Asigurarea drepturilor omului în lumea contemporană (analiză comparativă) (teză de doctor în drept susținută în anul 2003).

▪ Șterbeț Valeria, Probleme ale controlului constituționalității legilor (studiu comparativ) (teză de doctor în drept susținută în anul 2003).

▪ Corcenco Aliona, Răspunderea minorilor pentru săvârșirea contravențiilor administrative (teză de doctor în drept susținută în anul 2005).

▪ Denciu Eugenia/Ucraina/, Orânduirea constituțională a Republicii Moldova și a Ucrainei (analiză juridico-comparativă) (teză de doctor în drept susținută în anul 2005).

▪ Toma Toader/România/, Aspecte constituționale ale realizării ordinii juridice în statul de drept (teză de doctor în drept susținută în anul 2005).

▪ Iacub Irina, Locul și rolul Curții de Conturi în cadrul sistemului organelor de stat (teză de doctor în drept susținută în anul 2007).

▪ Munteanu Iulian, Problemele supuse referendumului (studiu în dreptul comparat) (teză de doctor în drept susținută în anul 2009).

▪ Novruzov Vugar Şahmar Oglî/Republica Azerbaidjan/, Probleme actuale ale formării mecanismului puterii în țările aflate în tranziție (teză de doctor în drept susținută în anul 2009).

▪ Drilea-Marga Marian Pompiliu/România/, Echilibrul puterilor în stat – pilon al constituționalismului în România și Republica Moldova (studiu comparat) (teză de doctor în drept susținută în anul 2010).

▪ Hlipcă Petru/România/, Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în România și Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ) (teză de doctor în drept susținută în anul 2010).

▪ Bațalai Igor, Jurisdicția constituțională – modalitate supremă a controlului constituțional într-un stat de drept (teză de doctor în drept susținută în anul 2011).

▪ Мишин Сергей, Конституционно-правовая характеристика парламентаризма в Республике Молдова (teză de doctor în drept susținută în anul 2013).

▪ Kuciuk Valeriu, Reglementarea juridică a pieței valorilor mobiliare a Republicii Moldova (teză

de doctor în drept susținută în anul 2013).

▪ Chetruș Ulian, Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică (teză de doctor în drept susținută în anul 2013).

▪ Railean Petru, Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept (teză de doctor în drept susținută în anul 2014).

▪ Sultanov Rahim/Republica Azerbaidjan/, Конституционно-правовое регулирование политического участия граждан в осуществлении государственной власти в Республике Молдова и Азербайджанской Республике (teză de doctor în drept, susținută în anul 2014).

▪ Pînzaru Tudor, Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților reprezentative și de guvernare (teză de doctor în drept susținută în anul 2015).

▪ Arseni Alexandru, Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil al societății umane contemporane (teză de doctor habilitat în drept, susținută în anul 2015).

▪ Ungureanu Ciprian Gabriel/România/, Statutul juridic al ONG-urilor în democrațiile constituționale (teză de doctor în drept susținută în anul 2015).

▪ Arnăut Veronica, Procesul legislativ: reglementări naționale și aspecte de drept comparat (teză de doctor în drept susținută în anul 2018).

▪ Enicov Vadim, Securitatea juridică a persoanei în Republica Moldova: dimensiuni constituționale și comunitare (teză de doctor în drept pregătită pentru susținere).

▪ Tataru Gheorghe Imunitatea și răspunderea Șefului de Stat în condițiile democrației contemporane (teză de doctor în drept pregătită pentru susținere).

▪ Cozma Daniela /România/, Răspunderea magistraților – garanție a legalității și eficienței puterii judecătorești în Republica Moldova și România (teză de doctor în drept pregătită pentru susținere).

▪ Micu Victor, Răspunderea Parlamentului Republicii Moldova – condiție necesară pentru edificarea statului de drept contemporan (teză de doctor în drept pregătită pentru susținere).

Sub conducerea științifică a fondatorului școlii și în coautorat, discipolii și doctoranzii enunțați au pregătit și au publicat 34 monografii de o valoare incontestabilă pentru dezvoltarea științei dreptului autohton, precum:

1. Cozma D. Răspunderea judecătorului în România și Republica Moldova. Monografie. Chișinău: S.n., 2019. 488 p.

2. Micu V. Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Monografie. Chișinău: S. n., 2017. 304 p.

3. Костаки Г., Султанов Р. Участие граждан в осуществлении государственной власти. Кишинэу: Б. и., 2018 (Типогр. «Print Caro»). 520 p.

4. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a, revăzută și completată. Chișinău, 2011, 664 p.

5. Костаки Г., Новрузов В. Демократические преобразования общества и власти в переходном периоде. Типография Центральная, Chișinău, 2011, 392 p.

6. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Типография Университății „Transilvania” din Brașov, România, 2010, 623 p.

7. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: Типография Центральная, 2003, 342 p.

8. Costachi Gh., Potîngă A. Asigurarea drepturilor omului în lume. Chișinău: Типография Эпиграф, 2003, 608 p.

9. Costachi Gh., Bantuș A., Grama D., Balmuș V. Potîngă A. s.a. Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Типография Центральная, 2003, Vol. I, 538 p.

10. Costachi Gh., Bantuș A., Grama D., Balmuș V. Potîngă A. s.a. Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Типография Центральная, 2006, Vol. II, 480 p.

11. Costachi Gh., Cușmir M. Probleme ale proprietății asupra pământului în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Sirius, 2001, 396 p.
12. Costachi Gh., Cușmir V. Probleme ale statului de drept și administrării democratice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001, 288 p.
13. Cozma Daniela Răspunderea judecătorului în România și Republica Moldova: Monografie. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. "Print-Caro"). 488 p.
14. Enicov V. Elemente de teorie a securității juridice a persoanei. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S.n., 2018. 264 p.
15. Micu V. Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S. n., 2017 (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 304 p.
16. Micu V. Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău, 2017 (Tipografia „Print-Caro” SRL). 160 p.
17. Tataru Gh. Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Volumul I. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. "Print-Caro"). 147 p.
18. Cozma D. Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. "Print-Caro"). 160 p.
19. Railean P. Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S.n., 2015 (Tipografia Centrală). 600 p.
20. Мишин С. Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова – сравнительно-правовой анализ. Под научной ред. проф. Г. Костаки. Кишинев: С. п., 2013 (Tipografia Centrală). 252 c.
21. Diaconu M. Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova. Monografie. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: S.n., 2013 (Tipografia Centrală). 552 p.
22. Влах И. Права человека: учебно-методические рекомендации. Под научной ред. проф. Г. Костаки. Comrat: Institutul pentru democrație, 2011. 160 p.
23. Злобин С. Конституционные аспекты формирования правовой культуры в Республике Молдова в переходном периоде. Под научной ред. проф. Г. Костаки. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 2006, 260 p.
24. Balmuș V., Muntean V. Elemente de drept polițienesc. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 2006, 240 p.
25. Трагира В. Конституционное право человека и гражданина на предпринимательскую деятельность в Республике Молдова. Под научной ред. проф. Г. Костаки. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 232 p.
26. Денчук Е. Конституционный строй Республики Молдова и Украины (сравнительно-правовой анализ). Под научной ред. проф. Г. Костаки. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, 302 p.
27. Corcenco A. Răspunderea minorilor pentru săvârșirea contravențiilor administrative. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Rezina: Tipografia orașului Rezina, 2005, 142 p.
28. Мишин В. Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде. Под научной ред. проф. Г. Костаки. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 186 p.
29. Șterbeț V. Probleme ale controlului constituționalității legilor (studiu comparativ). Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003, 192 p.
30. Balmuș V., Guțuleac V. Problemele administrării de stat. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Draghiște, 2002, 308 p.
31. Baurciulu A. Controlul asupra activității organelor administrative în dreptul comparat. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Draghiște, 2002, 256 p.
32. Ursu N. Rolul, locul și funcțiile procuraturii. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Draghiște, 2002. 222 p.
33. Kazmalî I. Statul de drept și administrația publică în dreptul comparat. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001, 158 p.
34. Țâmbaliuc V. Probleme ale procesului constituțional în Republica Moldova la etapa actuală. Sub redacția științifică a prof. Gheorghe Costachi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001. 128 p.

Evident, de rând cu aceste lucrări voluminoase este de menționat și numărul impunător (de peste 1400) de articole științifice publicate în reviste științifice de profil, precum și rapoarte publicate în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale, care la fel cuprind o serie de realizări științifice importante pentru știința autohtonă.

În general, trebuie subliniat că prin tezele de doctor și doctor habilitat în drept realizate și susținute, prin numeroasele publicații științifice, discipolii enunțați, dar și doctoranzii aflați în proces de susținere a tezelor, au adus un aport inestimabil la obținerea unor rezultate cu adevărat valoroase pentru succesul democratizării societății noastre. Privite în ansamblu, rezultatele incontestabile ale școlii științifice au fost înalt apreciate și recunoscute de către comunitatea științifică atât la nivel național, cât și internațional, reprezentând un adevărat tezaur pentru știința juridică a Republicii Moldova. Concluziile și propunerile lansate de către ei au constituit și continuă să servească drept un adevărat suport pentru crearea și optimizarea sistemului de drept al Republicii Moldova, investigațiile lor științifice fiind de maximă necesitate la momentul elaborării, dar și pentru viitor, dovedind incontestabil capacitatea de vizibilitate a reprezentanților distinsei și unicei (la

moment) școli științifice în domeniul dreptului din Moldova.

Bibliografie

1. Antufiev S., Racu P. *Teze de doctorat în domeniul dreptului susținute în Republica Moldova. 1971-2018: Bibliografie* / Prefață de Irina Iacob, dr. drept. Chișinău, 2019. 117 p.

2. Avornic Gh. *Rolul juristului în apărarea drepturilor omului*. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.11.

3. Costachi Gh. *Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept*. Chișinău: S.n., 2014 (672 p.)

4. Costachi Gh. *O viață dedicată dreptului și științei: Monografie*. Chișinău: S. n., 2016 (944 p.)

5. Costachi Gh. *Prin știință spre un stat de drept. Volum omagial*. Chișinău: S.n., 2011.

6. *Ghid de redactare a tezei de doctor / doctor habilitat – Anexă la Decizia CC al ANACEC nr. 5 din 18 decembrie 2018*. http://www.cnaa.md/files/normative-acts/normative-acts-anacec-attestation/guide_thesis/ghid-redactare-teza-final.pdf.

7. Майоров В.И. *Введение в юридическую специальность: Учебное пособие*. Челябинск, 2005.

DESPRE AUTOR/ ABOUT AUTHOR:

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
cercetător științific principal
al Institutului de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice
Candidate of Legal Sciences,
professor, Senior scientific
researcher
at the Institute of Legal, Political
and Sociological Studies
tel.: 069125188;
e-mail: costachi70@mail.ru

CZU 347.91/.95

NOȚIUNI CONCEPTUALE PRIVIND PROCEDURA CONSTATĂRII FAPTELOR CARE AU VALOARE JURIDICĂ

Alexandru PRISAC

Doctor în drept, conferențiar universitar

Angela CORJAN

Magistru în drept

În acest articol sunt analizate particularitățile esențiale ale procedurii privind constatarea faptelor care au valoare juridică. În particular, au fost scoase în evidență aspectele ce țin de competența generală a instanțelor judecătorești la examinarea acestor categorii de pricini civile.

Sunt scoase în evidență acele imperfecțiuni ale legislației Republicii Moldova ce țin de acest fel de procedură civilă. Mai mult, au fost date soluții la situațiile, care, deseori, apar în practica judiciară, privind aplicarea normelor de procedură civilă privind instituția juridică respectivă.

Cuvinte-cheie: *apreciere, probe, judecată, probațiune, proces.*

CONCEPTS ON THE PROCEDURE FOR THE DETERMINATION OF FACTUALS OF LEGAL VALUE

Alexandru PRISAC

Doctor in Law, Associate Professor

Angela CORJAN

Master in Law

In this article we discussed the essential features of the procedure for establishing facts having legal value. In particular, aspects of the general jurisdiction of the courts in the examination of these categories of civil cases were highlighted.

The imperfections of the Moldovan legislation related to this kind of civil procedure are highlighted. Moreover, solutions have been given to the situations, which often occur in judicial practice, regarding the application of the rules of civil procedure about the respective legal institution.

Keywords: *assessment, evidence, judgment, probation, process.*

Introducere. Majoritatea faptelor juridice, de regulă, sunt confirmate prin documentele eliberate de organele administrative (certificat de naștere, certificat de căsătorie, certificat de deces etc.). Totuși, pot exista situații când persoana nu are posibilitatea de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic de care este interesat. Cauzele pot fi diferite: distrugerea documentului din arhivă, nu există un organ administrativ competent în eliberarea unui astfel de document s. a. Astfel instanțelor de judecată, în mod exclusiv, le-a fost atribuită competența de a emite hotărâri ce vor servi drept temei de eliberare de organele administrative a docu-

mentelor privind înregistrarea faptelor respective.

Metode aplicate și materiale utilizate. Rezultatele cercetării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza și comparația. Metoda analitică a contribuit la evidențierea particularităților reglementării acestui fel de procedură în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Rezultatele obținute și discuții. În literatura de specialitate s-a menționat că procedura specială în pricinile de constatare a faptelor care au valoare juridică are următoarele două particularități esențiale: caracterul compensatoriu și caracterul excepțional.

Caracterul compensatoriu. Pe lângă diferitele sensuri pe care le are cuvântul „compensa” mai are și înțelesul de a înlocui cu altceva din punct de vedere a valorii și funcției pe care o îndeplinește. Astfel, această particularitate a procedurii speciale în pricinile privind constatarea faptelor care au valoare juridică se exprimă prin faptul că legiuitorul stipulează posibilitatea aplicării acestei proceduri speciale în cazul imposibilității aplicării ordinii administrative de constatare sau de înregistrare a faptelor juridice corespunzătoare și eliberării documentelor necesare. Totodată existența procedurii speciale analizate constă în necesitatea de a fi aplicată pentru a da o soluție greșelilor legiuitorului la repartizarea atribuțiilor autorităților administrative privind stabilirea și înregistrarea faptelor juridice prin reglementările normelor dreptului material, precum și prin imposibilitatea autorităților administrative de a-și îndeplini funcțiile sale privitor la înregistrarea faptelor juridice și eliberarea documentelor despre înregistrarea lor, din motive independente de voința acestor autorități publice [8, p. 21-22].

Caracterul excepțional pornește de la aceea că în această procedură specială sunt constatate faptele juridice numai în situații excepționale, atunci când persoana nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic.

Astfel, potrivit art. 282 alin. (1) din CPC, instanța judecătorească constată faptul cu valoare juridică în cazul în care:

a) acesta generează, în virtutea legii, următoarele efecte juridice: apariția, modificarea sau încetarea unor drepturi personale sau patrimoniale ale petiționarului;

b) petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită;

c) constatarea faptului nu este legată de soluționarea unui litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești (art. 282 alin. (1) din CPC).

În doctrina procesual civilă se menționează că procedura specială în pricinile privind constatarea faptelor care au valoare juridică reprezintă o instituție material-procesuală [11, p. 6]. Susținem această opinie, întrucât scopul constatării acestor fapte derivă din normele dreptului material. La fel, constatarea unui fapt care are valoare juridică reprezintă o metodă de apărare a drepturilor civile care este o categorie de drept material (art. 6 din CPC).

De asemenea, unii autori consideră că procedura specială analizată constituie o procedură simplificată [10, p. 26], întrucât cerința privind constatarea faptului care are valoare se examinează într-un termen mai restrâns decât în procedura în acțiunea civilă. Or, această cerință poate fi examinată atât în procedura în acțiunea civilă, cât și în procedura specială. De asemenea, este considerată a fi o procedură simplificată întrucât la depunerea cererii în instanța de judecată se achită o taxă de stat simbolică (500 de u.c.). Ne raliem acestei opinii. Pe bună dreptate, este o procedură simplificată, deoarece în procedura specială va putea fi examinată cerința privind constatarea faptului care nu este legat de soluționarea unui litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești, iar în procedura acțiunii civile poate fi examinată cerința dată ce implică un astfel de litigiu.

Din conținutul prevederilor art. 281 alin. (1) din CPC deducem trei categorii de fapte care au valoare juridică constatate în această procedură specială: a) faptele de care depinde apariția drepturilor personale sau patrimoniale; b) faptele de care depinde modificarea drepturilor personale sau patrimoniale; c) faptele de care depinde încetarea drepturilor personale sau patrimoniale.

În funcție de particularitățile specifice ale faptelor care au valoare juridică, deosebim faptele juridice complexe și fapte juridice simple.

Faptele juridice complexe care sunt formate dintr-o componentă de mai multe fapte juridice și cu-

prind în sine fapte auxiliare. Fiecare dintre circumstanțele care intră în ansamblul acestui fapt ce are valoare juridică reprezintă un obiect special al procedurii speciale cercetate. Constatarea lor au o importanță indirectă pentru stabilirea faptului juridic complex în întregime. La categoria faptelor juridice complexe putem atribui faptul posesiunii, folosinței și dispoziției unui bun imobil în drept de proprietate (art. 281 alin. (1) lit. h) din CPC). În particular, vorbim de faptul întrunirii condițiilor uzuca-piunii ca mod de dobândire a dreptului de proprietate. Cu alte cuvinte, dacă sunt respectate condițiile prescripției achizitive (art. 332 din Codul Civil), faptul expirării prescripției achizitive constituie temei de dobândire a dreptului de proprietate asupra unui bun imobil sau mobil. Acest fapt poate fi constatat de instanța de judecată, dacă petiționarul va dovedi că a exercitat posesiunea cu titlu de proprietar, că posesiunea este continuă, pașnică și publică. De asemenea, petiționarul trebuie să dovedească că a posedat cu bună-credință sub nume de proprietar un bun imobil pe parcursul a 15 ani și un bun mobil timp de 5 ani. Pentru constatarea acestui fapt juridic, legiuitorul a stabilit o totalitate complexă de circumstanțe (fapte), de a căror dovedire (probare) depinde constatarea întregului fapt juridic complex [8, p. 25-26]. Pentru ca stabilirea acestui fapt juridic să permită apariția unor drepturi, este necesar să fie dovedite toate circumstanțele date în ansamblu.

Faptele juridice simple sunt acele care nu sunt compuse dintr-o totalitate de fapte juridice auxiliare determinată de lege [8, p. 26]. De exemplu, un fapt juridic simplu este constatarea faptului înregistrării nașterii (art. 281 alin. (2) lit. c) din CPC).

Art. 281 alin. (2) din CPC prevede neexhaustiv faptele cu valoare juridică care pot fi constatate în procedura specială de instanța de judecată. Unele din acestea le vom analiza *infra*.

a) *Constatarea faptului raporturilor de rudenie.* Prin rude-

nie se înțelege legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. În primul caz, rudenie este în linie dreaptă, iar în al doilea caz, în linie colaterală (art. 134 din CP).

Raporturile de rudenie pot fi constatate de instanța de judecată, dacă de acest fapt juridic depinde apariția și modificarea drepturilor personale sau patrimoniale ale petiționarului. În calitate de efecte juridice care pot fi determinate de constatarea faptului raportului de rudenie pot fi următoarele:

- dobândirea dreptului la succesiune. Petiționarul trebuie să urmărească, de regulă, dobândirea acestui drept pe calea succesiunii legale. Instanța de judecată va refuza constatarea faptului raporturilor de rudenie, dacă va constata imposibilitatea dobândirii acestui drept, chiar dacă va fi stabilit raportul de rudenie, de exemplu, moștenitorul de clasă posterioară nu va dobândi dreptul la moștenirea legală, dacă există moștenitori din clasele precedente și nu au refuzat succesiunea; cel ce a lăsat moștenirea a lăsat un testament în favoarea altei persoane etc.

- dobândirea dreptului la pensie de urmaș, în special, persoanele care au dreptul la pensie de urmaș îl au copiii până la vârsta de 18 ani sau, dacă își continuă studiile în instituțiile de învățământ de zi (secundar, mediu de specialitate și superior) până la terminarea acestora, fără a depăși vârsta de 23 de ani (art. 25 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 156-XIV din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii) [6].

- dobândirea dreptului la indemnizație de deces ca urmare a unui accident de muncă sau a unei boli profesionale. Acest drept îl pot dobândi, în special, copiii asigurații, care la momentul decesului acestuia au vârsta de 18 ani sau au împlinit această vârstă, dar fără a depăși vârsta de 23 de ani, dacă își continuă studiile la instituții de învățământ secundar, mediu de specialitate și superior, cursuri de zi sau sunt încadrați într-un grad de dizabilitate, indiferent de vârstă (art.18 alin. (1) lit. a) și b) din Le-

gea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756-XIV din 24.12.1999) [4].

- dobândirea dreptului la anuitate înlesniri și compensații în cazurile prevăzute de lege.

Potrivit punc. 12 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 4 din 07.07.2008, „Privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată,”[3] instanțele judecătorești sunt în drept să judece cererile despre constatarea faptului raporturilor de rudenie cu cei care au lăsat moștenire, dar locuiesc permanent peste hotarele Republicii Moldova, și nu au dreptul să refuze primirea unei asemenea cereri din motive că în urma constatării acestui fapt, conform legii republicii, nu vor interveni pentru petiționar consecințe juridice. În asemenea cazuri, instanța judecătorească se va călăuzi de art.1622 Cod civil, conform căruia relațiile de succesiune sunt reglementate de legea țării în care cel care a lăsat moștenirea a avut ultimul domiciliu permanent.

b) *Constatarea faptului întreținerii persoanei* poate avea valoare juridică în mai multe privințe: obținerea despăgubirilor, în cazul pierderii întreținătorului (de exemplu, în cazul decesului persoanei ca urmare a vătămării grave a integrității corporale sau a alte vătămări a sănătății) dreptul la despăgubire îl au, în particular, persoanele inapte de muncă, care erau întreținute de defunct sau care, la data decesului acestuia, aveau dreptul la întreținere (art. 1419 alin. (1) lit. a) din Codul civil), stabilirea pensiei, obținerea dreptului la succesiune, obținerea indemnizațiilor, compensațiilor sau a înlesnirilor în cazurile prevăzute de lege. De regulă, există organe și organizații competente în certificarea faptului întreținerii persoanei, cum ar fi: asociațiile proprietarilor de condominiu, primăriile satești și ale comunilor etc. Numai dacă se constată imposibilitatea eliberării documentelor respective de autoritățile publice și organizațiile menționate, instanța de judecată va stabili faptul întreținerii persoanei.

c) *Constatarea faptului înregistrării nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului.* Toate aceste fapte care au valoare juridică enumerate în art. 281 alin. (2) lit. c) din CPC, constituie niște fapte confirmate prin acte de stare civilă, care reprezintă acele înscrisuri autentice de stat, prin care se confirmă faptele și evenimentele ce influențează apariția, modificarea sau încetarea drepturilor și obligațiilor persoanelor și se caracterizează statutul de drept al acestora. Înregistrarea actelor de stare civilă se înfăptuiește, în numele statului, de către organele de stare civilă (art. 3 și art. 4 din Legea privind actele de stare civilă nr. 100-XV din 26.04.2001). Astfel, în această procedură specială, faptul înregistrării nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului va fi constatat de instanța de judecată, dacă la organele de stare civilă nu s-au păstrat înscrisurile corespunzătoare și restabilirea lor nu este posibilă. Cauzele pot fi diferite: inexistența înscrisurilor privind actele de stare civilă oficializate conform ritualurilor religioase, până la instituirea sau reconstituirea organelor de stare civilă, distrugerea arhivelor în timpul războaielor, calamităților naturale etc. În caracterul compensatoriu al acestei proceduri speciale, în cazurile menționate mai sus, faptul înregistrării nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului poate fi constatat numai prin hotărârea instanței de judecată.

Constatarea faptului înregistrării nașterii nu urmează a fi confundată cu înregistrarea nașterii copilului în baza hotărârii instanței judecătorești, în cazul când actul medical constatator al nașterii sau al altor acte enumerate în art. 20 alin. (1) din Legea privind actele de stare civilă. În cel din urmă caz menționat, instanța chiar va stabili faptul nașterii copilului de către o femeie concretă.

Întrucât o condiție de constatare a faptelor cu valoare juridică este ca petiționarul să nu aibă posibilitatea de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită, petiționarul urmează să prezinte

instanței de judecată proba (un răspuns al organului de stare civilă) care dovedește imposibilitatea de a restabili înscrisurile privind înregistrarea faptului nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului.

Este de remarcat că art. 281 alin. (2) din CPC enumeră două pricini privitor la faptul decesului persoanei: constatarea faptului înregistrării persoanei (art. 281 alin. (2) lit. c) din CPC) și constatarea faptului decesului la o anumită dată și în anumite împrejurări (art. 281 alin. (2) lit. e) din CPC). În al doilea caz, organul de stare civilă nu refuză restabilirea documentului ce confirmă înregistrarea decesului, dar refuză însăși înregistrarea faptului decesului.

Examinând pricinile privind constatarea faptelor menționate, instanțele judecătorești vor solicita de la petiționari să prezinte probe, ce confirmă timpul și evenimentul înregistrării actului de stare civilă, precum și să efectueze acțiuni pentru acumularea probelor suplimentare. În special, constatând faptul de înregistrare a nașterii, instanța va verifica data nașterii petiționarului conform pașaportului, livretului militar, carnetului de muncă și altor documente care stabilesc identitatea persoanei și va clarifica în baza căror date au fost efectuate înscrisurile în documentele menționate.

Faptele de înregistrare a căsătoriei și divorțului pot fi constatate de către instanța judecătorească atât în cazul decesului unuia sau ambilor soți, cât și în timpul vieții lor. Cu o cerere de constatare a acestor fapte au dreptul să se adreseze ambii sau unul dintre soți, iar în cazul morții lor – persoanele pentru care aceste fapte generează consecințe juridice (punct. 14 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 4 din 07.07.2008).

d) Recunoașterea paternității. De regulă, pricinile privind recunoașterea paternității implică existența unui litigiu de drept. Din acest considerent majoritatea pricinilor date sunt examinate în procedura acțiunii civile. Totuși, există situații când tatăl biologic al copilului a decedat, iar în rubrica „tată” din certificatul de naștere al

copilului nu există nicio înscrisătură, în cazul dat ar putea să nu existe un litigiu de drept material, iar cererea petiționarului să fie examinată în procedură specială. Dacă în cadrul examinării pricinii privind recunoașterea paternității în procedură specială apare un litigiu de drept care ține de competența instanțelor judecătorești într-o încheiere instanța va dispune scoaterea cererii de pe rol explicând petiționarului și persoanelor interesate dreptul lor de a soluționa litigiul în procedură de acțiune civilă. Aceste litigii de drept material pot exista, de exemplu, dacă o altă persoană pretinde că este tatăl biologic al copilului, există pretenții referitor la averea succesorală a tatălui care a lăsat moștenirea etc.

e) Constatarea faptului decesului la o anumită dată și în anumite împrejurări. Potrivit art. 54 din Legea privind actele de stare civilă, decesul se înregistrează în temeiul: a) certificatului medical constatator al decesului, eliberat de o unitate sanitară; b) actului, eliberat de către organele competente, prin care se constată decesul persoanei supuse represiunilor și ulterior reabilitate conform legislației respective; c) hotărârii instanței judecătorești privind constatarea decesului sau privind declararea persoanei ca fiind decedată.

Faptul decesului la o anumită dată și în anumite împrejurări se constată de instanța de judecată, dacă organele de stare civilă refuză înregistrarea faptului decesului pe motivul inexistenței unor documente menționate mai sus. De cele mai multe ori, certificatul medical privind constatarea morții nu poate fi eliberat din cauza imposibilității reale de a fi constatată decesul persoanei fizice, de exemplu, atunci când în urma unei explozii corpul persoanei a fost nimicit în totalitate.

Concluzie. Deseori în practica judiciară se confundă stabilirea faptului decesului persoanei la o anumită dată și în anumite împrejurări cu declararea persoanei ca fiind decedată. Însă deosebirea constă în aceea că în cazul declarării persoanei ca fiind decedată se bazează pe o prezumție a morții ei în temeiul

rile expres prevăzute de lege (art. 52 din Codul civil), în care nu este exclusă apariția persoanei declarate decedate (art. 53 din Codul civil).

Bibliografie

1. Belei E., Borș A., Chifa F., s.a. Drept procesual civil. Partea specială. Chișinău: Ed. Lexon și Cartea juridică, 2016, 492 p.
2. Hotărârea Plenului CSJ nr. 35 din 24.10.2003 cu privire la practica judiciară de aplicare a unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova 2004, nr. 3, pag. 3-6.
3. Hotărârea Plenului CSJ nr. 4 din 07.07.2008, privind practica judiciară cu privire la constatarea faptelor care au valoare juridică și declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție, nr. 4-5, 2009, p. 22-25.
4. Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756-XIV din 24.12.1999. Publicat: 23.03.2000 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 31-33/192.
5. Legea nr. 1225 din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice. Publicat: 10.12.10 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 241-246.
6. Legea nr. 156-XIV din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii. Publicat: 12.03.2004 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-44/247.
7. Legea nr. 34 din 05.03.2010 privind instituirea medaliei jubiliare „Crucea Comemorativă. Războiul al Doilea Mondial.” Publicat: 19.03.10 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 37-38/88.
8. Золотухин А. Д. Проблемы судопроизводства по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение в особом производстве. Диссертация на соискания ученой ст. канд. юр. наук. Саратов, 2009, 224 с.
9. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Под ред. В.М. Жуйков. М.К. Треушникова. Москва: Изд. Дом Городец 2007, 1008 с.
10. Мурадян Э. М., Тихиня В. Г. Оптимальное судопроизводства по гражданским делам. Мин. Университет, 1989, 179 с.
11. Ушновская Н. А. Установление фактов, имеющих юридическое значение в особом производстве гражданско и арбитражного процесса. Афтореф. дисс...Юрид. Наук. Екатеринбург, 2007, 30 с.

УДК 340.134

TO THE QUESTIONS OF THE INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY OF SUBNATIONAL ENTITIES IN THE INTERNATIONAL FINANCIAL LEGAL ORDER

Oksana VAITSEKHOVSKA,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor
Department of European and Comparative Law, Law Faculty
“Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University”

The article analyzes the doctrinal approaches to the concept of the “subject of international law” and the criteria for their separation from other legal entities involved in the financial relations with a foreign element. The basic international documents and legal acts of foreign countries that regulate at the national level the legal status of communities of administrative-territorial units as the subjects of local self-government and give the right to enter into cross-border contractual relations are investigated.

Keywords: territorial community, international legal personality, local government.

ВОПРОСЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТИ СУБНАЦИОНАЛЬНЫХ ЛИЦ В МЕЖДУНАРОДНОМ ФИНАНСОВОМ ПРАВОПОРЯДКЕ

Оксана ВАЙЦЕХОВСКАЯ,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры европейского права и сравнительного правоведения
Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича

В статье проанализированы доктринальные подходы к понятию «субъект международного права», установлены критерии дифференциации правового статуса участников финансовых отношений с иностранным элементом. На основе международных документов и нормативно-правовых актов зарубежных стран исследован правовой статус административно-территориальных единиц в транснациональных финансовых правоотношениях.

Ключевые слова: международная правосубъектность, международные финансовые отношения, местное самоуправление.

PROBLEMELE JURISDICȚIEI INTERNAȚIONALE A PERSOANELOR SUBNAȚIONALE ÎN DREPTUL FINANCIAR INTERNAȚIONAL

Oksana VAITSEKHOVSKA,

Candidat în științe juridice, profesor asociat,
Departamentul de Drept European și Comparativ, Facultatea de Drept,
“Universitatea Națională Yuriy Fedkovič”, Cernăuți

Articolul analizează abordările doctrinale ale conceptului de „subiect de drept internațional” și criteriile pentru separarea acestora de alte persoane juridice implicate în relațiile financiare cu un element străin. Sunt cercetate documentele internaționale de bază și actele juridice ale țărilor străine care reglementează la nivel național statutul juridic al comunităților unităților administrativ-teritoriale ca subiecte ale autoguvernării locale și care dau dreptul de a încheia relații contractuale transfrontaliere.

Cuvinte-cheie: comunitate teritorială, personalitate juridică internațională, administrație locală.

Formulation of the problem. Unlike states and international intergovernmental organizations, whose international legal personality is enshrined in international treaties and does not raise doubts in scientific circles, the legal status of subnational entities in the international legal order is ambiguous and questionable from a scientific and a practical points of view. Consid-

ering the primary origin of subnational entities within the national legal system, questions of their international legal personality might not have arisen, since the activities of these subjects may never go beyond the state of their origin during the whole period of their existence. However, the modern globalization of the economy has led to the emergence of relations between states

(or international intergovernmental organizations) and subnational entities, which caused a rethinking of their legal status in international law by some scholars.

Condition of a research. Among the scholars who studied the problem of international legal personality of participants in international financial relations, there are Yu. A. Rovinskyi, V. I. Lisovskyi,

V. M. Shumilov, G. V. Petrova, L. L. Lazebnyk, and others. However, a close investigation of the legal personality of subnational entities in cross-border financial relations was not carried out.

Statement of the main material. Subnational entities, which involve subjects of the federation in federal states and territorial communities of different administrative-territorial units of unitary states in each power, depending on the peculiarities of its political-territorial and administrative structure, the forms of government and political regime, historical, national, geographical and other features have a specific shape and name [1].

Today, the science of international law calls into question whether subjects of federations and other subnational entities have signs of international legal personality. The fact that subnational entities may establish relationships with international intergovernmental organizations, foreign states, foreign subnational entities, and foreign private individuals on many issues, among which economic and financial matters occupy the most significant place, makes scientists pose such questions. The right of entities to enter into financial relations with foreign subjects is attributed to the implementation of these two components of the legal status of subnational entities: 1) material and financial independence according to which subnational entities have their own, separate from the state, property and funds; 2) legal independence, due to which subnational entities have their legal powers, delegated by the national legislation, within which they act independently and bear responsibility for their activities. Moreover, as rightly states P.S. Patsurkivsky, "the sectorial legal principle of the state financial activity is complete independence of the financial activity of local self-government bodies within the legal limits established by the current state legislation" [2, p.83; 3, p.116].

The legal independence of subnational entities is, to a different extent, enshrined in the constitutions

of foreign states. In the constitutions of countries with a federal government structure, it is guaranteed that subnational entities have the right to sign contracts with foreign counterparts, besides the mentioned above. For example, Article 16 of the Austrian Constitution states, "In matters within their own sphere of competence the Laender can conclude treaties with states, or their constituent states, bordering on Austria." [4] Article 32 of the Basic Law of the Federal Republic of Germany says, "Insofar as the Länder have power to legislate, they may conclude treaties with foreign states with the consent of the Federal Government." [5]

Constitutions of unitary countries do not contain such legal regulations. Mostly, they: 1) either do not regulate the legal status of administrative-territorial units (the Constitution of Georgia, the Constitution of Lithuania) 2) or determine only the basis for the local self-government in the country, and refer to the national legislation for the more detailed regulation of the legal status of self-government entities (Article 146 of the Constitution of Ukraine); 3) sometimes establish the right to join and collaborate with international associations of local and regional communities in accordance with the national legislation (Article 172 of the Constitution of Poland).

Financial relations between subnational entities and foreign subjects are split up into the commercial and non-commercial as to their legal nature. Let us examine in detail the characteristic features of each of the varieties.

Subnational entities enter into different kinds of *commercial* relations, which sometimes transcend the nation-state, to fulfill their public tasks and meet the needs of a self-governing community in various fields. The right for such activities is enshrined in special laws governing the legal status of subnational entities. In the sphere of foreign economic activity, Article 35 of the Law of Ukraine "On the Local Self-Government in Ukraine" gives the executive bodies of a village, town and city councils the right to enter

into contracts with foreign partners for purchase and sales of goods, for works and services and ensure their execution under the legally established procedure [6]. Since it is possible to receive from a foreign counterpart amid other products such a product as a loan, international credit relationships are built up. Regarding the participation of local governments in financial and credit relations Article 70 of the Law of Ukraine "On the Local Self-Government in Ukraine" claims that a local council or, by its decision, other local governments can resort to local borrowings and receive loans for local budgets in accordance with the requirements established by the Budget Code Of Ukraine [6]. In its turn, Article 16 of the Budget Code of Ukraine establishes the right of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, Kyiv, Sevastopol City Council, city councils of regional significance to make external borrowings [7].

Subnational entities similar to states have analogous immunities on the territory of foreign states, but in relations with a foreign natural or legal personality according to Article 10 of the UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property [8] and the Law of Ukraine "On Foreign Economic Activities" they cannot invoke immunity. Local authorities act as legal entities in such relations and the relationships relate to private law and are governed by international private law. In this case, all local councils can make local external borrowings by obtaining loans from international financial organizations [7].

In addition to the commercial relations discussed above, a large number of *non-commercial* agreements on cooperation in the political, economic, social, cultural and environmental spheres between subnational entities from different states have been concluded nowadays. Subnational entities do not act as legal entities in these relationships. The corresponding bodies of territorial self-government units are representatives of public authorities of their communities, and the inter-

est that motivates local councils in concluding such agreements with a foreign public official is also public. Since there is no reason to consider such treaties as private-law (commercial) agreements, what is the legal nature of them? If such treaties are international, then one can speak of international legal personality (or at least about its features) of subnational entities in such relations.

The legal grounds for concluding agreements on cooperation between the local authorities from different countries are international legal treaties and the national legislation of the countries, that draw up cardinal rules to legitimize external relations. The fundamental legal principles of such cooperation are enshrined in the European Framework Convention on Cross-Border Cooperation of Territorial Communities and Authorities (1980), The European Charter of Local Self-Government (1985), the World Declaration of Local Self-Government (1985), the European Charter of Cities (1992), the European Declaration of Urban Rights (1992). The next level of legitimation of such cooperation on the international level is bilateral international treaties [9, p.85-95] between countries on good-neighborliness, friendly relations, and cooperation [10], including interregional cooperation [11]. Adoption of this set of international legal regulations to develop a unified national legislation of European states became possible due to rapid integration processes that began in Europe in the middle of the XIX century [12, p.6].

The legal provisions of the mentioned international documents establish the right of local authorities, under conditions determined by law, to cooperate with local authorities from other countries, the right to join international municipal unions / associations to protect and pursue common interests [13], to enhance an interchange, and to promote international understanding [14] and inter-municipal cooperation [15], etc. Thus, the right of local authorities for such cooperation is legitimate only under the conditions provided by *the national legislation*.

Therefore, in accordance with the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on interregional cooperation (1993), regional bodies of state administration and local self-governing bodies within their competence can conclude agreements in accordance with *the national legislation* of both states [11] (our italics – O.V.).

Analysis of international conventions and bilateral international treaties on cross-border cooperation as well as agreements on cross-border cooperation between regional self-governing bodies from different countries permits us to state that subnational entities do not have the following basic elements of international legal personality as independence and direct subordination to international law in such agreements. The relevant international acts do not have a direct impact on subnational entities (their legal power is possible only after ratification by the state) and the rules for this type of cooperation are clearly defined by the state in such national acts as the constitution and laws on local self-government. The Consultative Body of the Council of Europe i.e. the Congress of Regional and Local Authorities of Europe includes representatives of local councils, but this is only the specific requirement of this body about the representation of subjects and not the right of local bodies for independent membership in international organizations.

Agreements on cooperation between local self-government bodies cannot be regarded as international treaties since the national laws of the countries regulate the procedure for their conclusion. For example, in accordance with Article 5 of The Agreement between the government of Ukraine and the government of the Republic of Poland on inter-regional cooperation (1993), regional bodies of state administration and local self-government may sign agreements on cooperation on issues in question within their competence, in compliance with the domestic legislation of both states [11]. In turn, the failure to comply with such agreements entails liability

under the national law. By its legal nature, the agreement between local authorities from different countries is the implementation by states, rather than by subnational entities, provisions of international treaties on cross-border cooperation.

Furthermore, the issue of concluding, enforcing and terminating of treaties between the states, between the international intergovernmental organizations, between the states and international intergovernmental organizations is governed by Vienna Convention on the Law of International Treaties (1969) [16]. However, neither this Convention nor other international instruments presuppose the autonomous capacity of subnational entities to conclude international agreements.

Of course, one would assume that this type of treaties appeared not so long ago and the relevant international documents as to their legal nature have not appeared yet, but in practice, the large numbers of them are signed and states acknowledge them as international treaties. Such a mechanism of recognition of the rule of conduct as a norm in international law is possible (*opinio juris*), but a thorough analysis of the national legislation of countries gives a clear understanding of the attitudes of states – such treaties are not recognized as international. None of the legal and regulatory instruments, which in their subject matter relate to international treaties, mentions those that are concluded by subnational entities. National laws of countries on international treaties do not specify such type of international agreement as an agreement on behalf of a subnational entity (for example, Article 3 of the Law of Ukraine “On International Agreements of Ukraine”) [17]. Moreover, neither constitutions of countries nor laws on Constitutional Courts establish rules on the verification of contracts between subnational entities and foreign subnational entities in the matter of their compliance with the constitution although this procedure is mandatory for international treaties between states. Thus, according to Article 7 of the Law of Ukraine

“On the Constitutional Court of Ukraine”, the powers of the Court include the decisions on conformity to the Constitution of Ukraine of applicable international treaties of Ukraine or of international treaties submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine for its consent to a binding nature thereof [18]. According to article 3 of the Federal Constitutional Law “On the Constitutional Court of the Russian Federation” from July 21, 1994, the Constitutional Court of the Russian Federation resolves issues of compliance of international treaties of the Russian Federation with the Constitution of the Russian Federation pending their entry into force [19].

Concerning the right of subnational entities with the consent of relevant state authorities to enter into agreements with a foreign state or its subnational entity on opening their representative offices on the territory, such offices do not have the status of diplomatic missions, their employees do not enjoy appropriate privileges and such agreements are not regarded as international.

In view of the mentioned above, we believe that agreements on cross-border cooperation between subnational entities do not belong to international treaties. This standpoint is adopted in the science of international law [20, p.120] and in the official positions of foreign countries. Thus, Article 7 of the Federal Law of the Russian Federation from January 4, 1999 “On the Coordination of International and Foreign Economic Relations of the Subjects of the Russian Federation” says that the agreements on the implementation of foreign economic and international relations concluded by the state authorities of the constituent member of the Russian Federation regardless of the form, name, and content *are not international treaties* [21] (we highlighted – O.V.). In turn, subnational entities do not possess all the constituents of international legal personality, respectively, cannot be considered as subjects of international law and international financial law, in particular. Regarding such a component of international legal personality as

the right to establish relations with other subjects of international law (for example, with international organizations), it is not intrinsic to subnational entities because of their legal nature, but it is given to them according to the will of the state.

As to the legal nature of agreements on cross-border cooperation reached between subnational entities from different countries, representing public interests of their local communities, the following should be mentioned. In the legal system of any country, one can clearly identify private and public law agreements. Moreover, private law agreements are subdivided into national private law contracts and private law contracts with a foreign element. Regarding public law agreements, which, for example, involve agreements between government agencies and local bodies, between local self-government bodies from different administrative-territorial units of one country and other agreements, we believe that it is necessary to acknowledge the existence of a separate group of public law agreements with a foreign element, concluded between territorial self-government units on cross-border cooperation.

Designation of agreements between sub-national entities from different countries, used in national regulatory acts of countries, is important in the context of clarifying their legal nature. Unfortunately, some of them, use the term “international treaties” (improper from a legal point of view), others intentionally avoid any designation. Thus, Article 3 of the Charter of Voronezh Region (2006) specifies that state government bodies of Voronezh Region, within the powers granted to them by the Constitution of the Russian Federation, federal and regional legislation, have the right to conduct negotiations with subjects of foreign federal states, administrative-territorial entities of foreign states as well as to conclude with them *agreements on implementation of international and foreign economic relations* [22] (our italics – O.V.).

Conclusions. Therefore, regardless of the name that is used in the

scientific literature and national regulatory and legal acts for agreements between subnational entities from different countries, they are cross-border public treaties by their legal nature and are governed by the national legislation of countries. The name of the international instrument – the European Framework Convention on Cross-Border Cooperation of Territorial Communities and Authorities (1980) indicates that the nature of cooperation between territorial self-government units is cross-border. The lexical meaning of this term conveys the idea that these relations go beyond the borders of one country i.e. they are relations with a foreign element, but they are not international in the sense of “between subjects of international law”. Subnational entities *do not belong to international law*.

References

1. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Вид. 4-е, перероб. і допов. Київ.: 2012. 727 с.
2. Пацурківський П.С. Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології. Чернівці. ЧДУ, 1997. 244 с.
3. Пацурківський П.С. Принципи фінансового права як його джерело. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Правознавство. 1999. Випуск 70. С.111-124.
4. Конституція Австрійської Республіки от 10 ноября 1920 года URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=160>
5. Основной закон Федеративной Республики Германии, 23 мая 1949 URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&object=translation&l=ru
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997. // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%EF%EE%E7%E8%EA#w11>
7. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8.07.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
8. Конвенція Організації Об'єднаних націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_e50
9. Богородецька О.І. Співробітництво між містами-побратимами Укра-

їни і Польщі у контексті Європейської інтеграції: дис. на здобуття наук. ступеня канд-та політ. наук: 23.00.04. Луцьк, 2015. 232 с.

10. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою від 29.06.1993. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/703_150

11. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво від 1993 року від 24.05.1993. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_171

12. Петришина М.О., Петришин О.О. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування. Харків.: Право, 2016. 44с.

13. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036

14. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. Київ, 1994. – Вип. 1/2 – С.65-69.

15. Європейській хартії міст II від 29.05.2008. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Principle-9.-European-chart.pdf>

16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_118

17. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

18. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19?nreg=2136-19&find=1&text=%EC%B3%E6%ED%E0%F0%EE%E4%ED&x=0&y=0#w11>

19. Федеральный конституционный закон от 21.07.1994 №1-ФКЗ «О Конституционном Суде Российской Федерации» VIII URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_4172/97abe6fd8de21b3e15e5f784b30144f6e2a068b7/

20. Бирюков П.Н. Международное право: ученик. Москва: Издательство Юрайт, 2011. 793 с.

21. Федеральный закон от 4 января 1999г. №4-ФЗ «О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации» URL: <http://base.garant.ru/179963/>

22. Устав Воронежской области (с изменениями на 29 марта 2018 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/802066656>

УДК 349.24

ON THE QUESTION OF TELEWORK ORGANIZATION: LEGAL REGULATION

Olga DEMCHENKO,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State Legal
Disciplines of the V.N. Karazin Kharkiv National University

In the article the concept of «telework» is defined. The sources and methods of legal regulation of telework are considered on the example of the European Union member countries. Attention is paid to the contractual nature of the regulation of telework in a collective agreement, labor contract.

The conclusion is made about the role of imperative regulation of telework in the process of hybridization of telework. The study leaves room for further research in view of the ongoing reform of the labor legislation of Ukraine.

Keywords: the method of legal regulation, labor relations, collective agreement, labor contract, telework, téléworker, labor employment.

К ВОПРОСАМ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕЛЕРАБОТЫ: ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ

Ольга ДЕМЧЕНКО,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин
Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

В статье раскрыто понятие «телеработа». Рассмотрены источники и методы правового регулирования телеработы на примере стран-участниц Европейского Союза. Уделено внимание договорному характеру регулирования телеработы в коллективном договоре, трудовом договоре. Сделан вывод о роли императивного регулирования телеработы в процессе гибридизации телеработы. Тема исследования оставляет место для дальнейшего изучения с учетом продолжающегося реформирования трудового законодательства Украины.

Ключевые слова: метод правового регулирования, трудовые отношения, коллективный трудовой договор, трудовой договор, дистанционная работа, трудовая занятость.

PRIVIND ÎNTREBAREA ORGANIZAȚIEI TELEMUNCII: REGULAMENT JURIDIC

Olga DEMCHENKO,

Candidat în științe juridice, profesor asociat,
Profesor asociat la catedra drept statal,
Universitatea Națională V.N.Karazin, Harkov

În articol este definit conceptul de „telelucru”. Sursele și metodele de reglementare legală a telelucrării sunt luate în considerare pe exemplul țărilor membre ale Uniunii Europene. Se acordă atenție naturii contractuale a reglementării telelucrării într-un contract colectiv, contract de muncă.

Se concluzionează despre rolul reglării imperitive a telelucrării în procesul de hibridizare a telelucrării. Studiul lasă loc pentru cercetări ulterioare, având în vedere reforma în curs de desfășurare a legislației muncii din Ucraina.

Cuvinte-cheie: metoda reglementării legale, relațiile de muncă, contractul colectiv, contractul de muncă, teleoperarea, ocuparea forței de muncă.

Introduction. The variety of «telework» definitions, or «telecommuting» such as «zero hours», «flexible work», «remote work» in the absence of clear classifiers for the organization of labor cooperation between the employee and the employer [1] determines the scientific interest in studying telework with respect to regulatory regulation. The more so as the transformation of telework to new organizational classifications like «mobile work» [2], «smart work» [3] is continuing today. **The relevance of the topic** is caused by the ongoing process of forming an understanding of the use of telework and methods of legal regulation. The newest state policy of Ukraine to improve the digital market and the state's strategy for European integration reinforces the current nature of the study being conducted in one of the main branches of law.

The EU member states continue to be interested in developing non-standard forms of employment in the interest of creating a more flexible and inclusive labor market. The discussion also revolves around the declaration forms of telework. The research of the article is based on the works of Ukrainian and foreign scientists: M. Inshin, V. Kohan, Y. Svechkaryova, O. Protsevsky, S. Venedictov, A. Spicina P. Nicola, L Taskin, M. Rigaud, E. Ragu-seo, T. Torre, J. Wichert, M. Siepermann and others.

The European Commission once again raised the issue of regulation of working conditions in the tripartite social dialogue Europe 2020 New forms of employment. The document emphasized the priority of restoring the dynamics of labor markets in the European Union member states (hereinafter the EU). In accordance with the priority of the European Employment Strategy, the EU Member States should encourage those innovative forms of work that create

high-quality employment opportunities by promoting modern social, economic and informational innovations. [4]

Today, a joint study of Eurofound and the International Labor Organization (ILO) on the impact of telework on the world of work continues [5], including based on an analysis of national policies to create an effective legislative space for the issuance of local regulations, to improve their working conditions. Results are planned to be provided in December 2019.

The specifics of the legal regulation of telework in the context of a labor employment is quite diverse. Sources of regulation of labor relations are considered: Legislation on Employment of Teleworkers: 1) law, other regulations that are adopted at the state level, 2) collective agreement, 3) labor contract. **The purpose of the article is** to analyze the existing experience of the legal regulation of telework in regulatory acts of an imperative and dispositive nature on the example of the labor legislation of the EU states. The purpose of the study is associated with the need to form a comprehensively holistic attitude to telework from an institutional point of view, methods of legal regulation, taking into account national peculiarities of legal regulation in Ukraine. The study seems to be fundamentally relevant at the ongoing stage of reforming the labor legislation of Ukraine.

Summarizing the definition of telework according to the labor legislation of the European Union member states (hereinafter the EU), telework can be defined as any form of work organization in which work that could also be performed in an organized office of the employer is performed by an employee outside these premises on a voluntary basis using information and communication technologies (ICTs¹).

¹ Information and communication technologies

The implementation of international agreements in the EU states was carried out by introducing into the current labor legislation a new definition of «Teletravail»-fr., «Telepraca»-pol., «Telearbeit»-ger., «Telelavoro»-it. The Agreement on Telework of 2002 «The European Framework» gave a projection of the rule-making process of introducing telework into the national legislation of the member states. Thus, the institute of labor contract was supplemented by Art. L1222-9-L1222-16 of the Labor Code of France (Code du travail) [6], Art. 67⁵-67¹⁵ of the Labor Code in Poland [7]; in Germany, by paragraph 5 of the Law «On the constitution of the enterprise». [8] In Italy, telework received legal regulation in section 3 of chapter 5 of the Civil Code. Telework organization in some countries is standardized at the inter-branch level. For example, in France, there is a separate law for employees of the public administration and the judiciary. [9] In Italy, there is the regulation on the discipline of telework in public administrations of Italy. [10]

Labor law is a special part of the legal system, as the quintessence of norms of a centralized and local nature. Thus, changes in the labor legislation of the EU states are carried out with the participation of the state through imperative methods. Further regulation of telework is related to the field of contractual regulation in collective agreements and labor contracts.

The telework categorization based on the workplace, which is adopted in the scientific community, determines the clearest legal regulation of telework in regulatory sources of the EU states.

So far in some states, telework status is regulated in the context of HomeWork. [11] The telework organization is stipulated by the labor contract, in which there is the opportunity to work at home for a flexible number of days per year.

The author supports the thesis that telework and its more traditional and time-tested relative HomeWork are just two versions of the more general phenomenon of telework. [12] The core feature of which, in its modern interpretation, is associated with the organization of the workplace, control of the process, results of work by the employer using telecommunications and the Internet (ICTs) and is determined by the intellectual nature of the performance of labor functions.

International rule-making continues to work on the regulation of the telework conditions.

The European Pillar of Social Rights focuses on fair working conditions and equal opportunities for teleworkers. [13] Resolution on «Atypical Contracts, Secured Professional Paths and New Forms of Social Dialogue» recommends rules of employment, protection of data confidentiality, protection of the interests of teleworkers to regulate working hours, access to training and social protection [14]. Resolution on «Towards a Digital Single Market Act» defines the strategy for the development of a single digital market, focusing on the interest in the growth of jobs with non-standard forms of employment, using ergonomics of ICTs [15]; Resolution on «The EU Strategic Framework on Health and Safety at Work» contains recommendations on health care, labor hygiene and workplace safety. [16] These recommendations are transposed into the national law of the EU state. For example, health care, workplace safety and the procedure for compensation for violation of these provisions during telework are included in the Social Security Code in France. Code de la sécurité sociale. [17] In Germany, the Occupational Safety and Health Act is fully applicable to telework in terms of the workplace and the employer's responsibility for the organization of safety measures,

taking into account circumstances affecting the safety and health of workers at work. [18]

Based on the results of the research «Working anytime, anywhere: The effects on the world of work» [19] on the use of telework, there is a connection between the indicators of the use of telework from government-created institutional conditions and the level of activity of social partners.

The current trend in the development of telework points to the prospects for expanding the spatial and organizational definitions of this form of organization of labor relations. The interest on the research platform is represented by the SatelliteCentre — as a form of telework in which an employee works in a center set up by an employer outside the employer's premises, this is a working out form in which an employee works in a public place, for example, in a cafe or on transport [20]; smart-work — as a form of telework, when an employee can work anywhere using AITs², which are based on the increased potential of Internet technologies. [3, 23-29]

However, the government of some EU states has already provided for the legal regulation of this innovative form, reflecting the tendency of hybridization of telework. In Italy — by the Law on Flexible Work 2017 [21], in France — by the provision of Art. L. 1222-9 of the Labor Code. [6]

When analyzing the variety of organizational forms of telework, the nature of the regulatory framework should be determined. Legal regulations that regulate telework are close to the generally accepted standards of working space, accounting and controlling working hours, the form of using ICTs, the frequency and duration of telework, the organization of control by the employer during telework are provided for through centralized legal regulation methods. Standards that

unite the legal regulation of telework and are contained in the provisions of the collective agreement are defined and detailed. The conditions of telework, providing for a wider range of specifications of the organization, are provided for by an individual contract.

It should be emphasized that the results of rule-making depend on the national model of legal regulation of the labor relations of an individual state. So, along with the above analysis of the normative acts of Italy, France, Poland, Germany's corporate framework for the regulation of telework is still controversial.

In Ukraine, there is a regulatory vacuum on telework without the necessary government guidelines today. Nevertheless, there are positive reasons for the effectiveness of the introduction of telework into the private and public sector.

In Europe now we need better active labour market policies: provided by high-quality public administrations that deliver effectively the services our citizens and societies need. [22]

Based on the materials of the study, it can be **concluded** that the participation of the state in the regulation of telework with an imperative nature is limited to the creation of an effective legislative space for the introduction of telework at a contractual level. The greatest organizational and legal burden is delegated to local rule-making at different levels of social dialogue. Collective agreements and labor contracts are key to organizing telework.

The author supports the thesis that the priority of legal regulation in Ukraine belongs primarily to state regulation by law. Contractual regulation does not have the proper priority [23], although we have scientific studies on the use of telework with positive results. [24] It should be **added to the conclusion** that the legislator in Ukraine

² Advanced Information Technologies

should competently position telework from an institutional point of view for the further successful economic development of the state, taking into account the fundamental rights of citizens to work and the forms of its realization. It is useful to draw the attention of the legislator to the positive experience of the *timely* legislative regulation of telework in the EU member states. Thus, implement legislative initiatives regarding telework with the necessary changes to the labor code and the Law «On collective labor agreements and contracts», considering the existing types and modifications of telework.

References

1. Elisabetta Raguseo, Paolo Neirrotti, Luca Gastaldi. Designing flexible work practices for job satisfaction: the relation between job characteristics and work disaggregation in different types of work arrangements. URL: <https://rdcu.be/bE9H7>
2. P. Di Nicola. Il telelavoro dalla sperimentazione al mercato. URL: <http://www.dinicola.it/telela/manuale1.htm>
3. Smart working ûna prospettiva critica. Edited by Massimo Neri Università di Modena e Reggio Emilia. URL: <http://amsacta.unibo.it/5717/1/SmartWorking.pdf>
4. Council Decision (EU) 2018/1215 on guidelines for the employment policies of the Member States. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D1215>
5. Eurofound. New forms of employment. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/topic/new-forms-of-employment>
6. Code du travail. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20190730>
7. Kodeks pracy. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19740240141>
8. Betriebsverfassungsgesetz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/betrvg/_5.html
9. Décret n° 2016-151 du 11 février 2016 relatif aux conditions et modalités de mise en œuvre du télétravail dans la fonction publique et la magistrature. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/decree/2016/2/11/RDFF1519812D/jo/texte>
10. Disciplina per lattuazone del telelavoro. URL: https://www.mise.gov.it/images/stories/trasparenza/disciplina_Telelavoro.pdf
11. Laurent Taskin. Les Enjeux du télétravail pour l'organisation. URL: <https://www.cairn.info/revue-reflets-et-perspectives-de-la-vie-economique-2003-1-page-81.htm#>
12. E. Gerasimova, T. Korsunova, D. Chernyaeva. New Russian Legislation on Employment of Teleworkers: Comparative Assessment and Implications for Future Development. URL: <https://lawjournal.hse.ru/data/2017/07/20/1173827505/%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
13. European Parliamentary Research Service Blog. URL: <https://ep-thinktank.eu/2018/08/10/teleworkers-what-europe-does-for-you/>
14. Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:351E:0039:0048:EN:PDF>
15. European Parliament. URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0009_EN.html
16. European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0312_EN.html
17. Code civil. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>
18. Gesetz über die Durchführung von Maßnahmen des Arbeitsschutzes zur Verbesserung der Sicherheit und des Gesundheitsschutzes der Beschäftigten bei der Arbeit. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/arbschg/>
19. Working anytime, anywhere: The effects on the world of work, Publications Office of the European Union, Luxembourg, and the International Labour Office. URL: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1658en.pdf
20. Emil Wojcak, Matúľ Baráth. National Culture and Application of Telework in Europe. URL: https://www.researchgate.net/publication/322979675_National_Culture_and_Application_of_Telework_in_Europe
21. Legge Tutela del lavoro. URL: <https://www.cliclavoro.gov.it/Normative/Legge-22-maggio-2017-n81.pdf>
22. High-level conference - The Future of Work: Today. Tomorrow. For All. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=101&eventsId=1386&furtherEvents=yes>
23. Спіщина Г. Правова характеристика трудового договору у Французькій Республіці. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%A2%D1%80%D1%83%D0%B4.%D0%B4%D0%BE%D0%B3%20%D0%A4%D0%A0.%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F.pdf>
24. Назарова С. О. Управління дистанційною трудовою діяльністю персоналу підприємства: атторф. дисс. ... канд. ек. наук / С О Назарова. – Харьков. ТОВ «Рейтинг». – 2010. – 20с.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
Demchenko Olga Vladimirovna
- Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of State Legal Disciplines of the V.N.Karazin Kharkiv National University;

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ
Демченко Ольга Владимировна
- кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры государственно-правовых дисциплин Харьковского Национального Университета имени В. Н. Каразина; dov8dov8@gmail.com

CZU: 347.776

ASPECTE TEORETICO-PRACTICE PRIVIND RĂSPUNDEREA JURIDICĂ PENTRU ACTELE DE CONCURENȚĂ NELOIALĂ

Diana CASTRAVET

Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, Republica Moldova

Într-un stat de drept, orice act ilicit trebuie să fie sancționat, iar autorul trebuie să fie atras la răspundere juridică – aceasta este esența răspunderii juridice. Astfel, răspunderea juridică reprezintă forma de constrângere prin care statul poate interveni pentru a sancționa un anumit comportament. Răspunderea juridică pentru actele de concurență neloială are drept scop identificarea, încetarea și contracararea săvârșirii actelor de concurență neloială. Lucrarea de față focalizează și descrie principalele aspecte privind răspunderea civilă, răspunderea administrativă și răspunderea penală pentru actele de concurență neloială.

Cuvinte-cheie: *răspundere juridică, concurență neloială, răspundere civilă, răspundere administrativă, răspundere penală, act neloial, prejudiciu.*

THEORETICAL-PRACTICAL ASPECTS ON LEGAL LIABILITY FOR ACTS OF UNFAIR COMPETITION

Diana CASTRAVET

PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research, Chisinau, Republic of Moldova

In a state of law, any illicit act must be sanctioned and the perpetrator must be held liable - this is the essence of legal liability. Thus, legal liability is a form of constraint by which the state can intervene to sanction a certain behavior. The legal liability for acts of unfair competition aims to identify, stop and prevent the commission of acts of unfair competition. The present paper focuses and describes the main aspects regarding civil liability, administrative liability and criminal liability for acts of unfair competition.

Keywords: *legal liability, unfair competition, civil liability, administrative liability, criminal liability, unfair act, damage.*

Introducere. Concurența neloială presupune realizarea unor acte ilicite, care determină anumite urmări prejudiciabile. Orice faptă ilicită trebuie să fie sancționată. În acest sens, răspunderea juridică pentru actele de concurență neloială vine să instaureze echitatea, legalitatea și să asigure celui prejudiciat dreptul la încetarea actului neloial și la recuperarea prejudiciului.

Scopul studiului. Ne propunem efectuarea unei analize a următoarelor tipuri ale răspunderii juridice ca urmare a săvârșirii actelor de concurență neloială: răspunderea civilă, răspunderea administrativă și răspunderea penală. În cele ce urmează, vom analiza fiecare dintre aceste tipuri de răspundere juridică.

Materiale utilizate și metode aplicate. La baza studiului au stat o serie de metode ce au facilitat reușita cercetării: examinării, descrierii, sintezei, juridică comparată, analizei ș.a. Materialele utilizate sunt lucrări științifice din literatura de specialitate privind concurența neloială, și care au determinat prezentarea informației într-o formă concludentă și critică,

precum și acte legislative din Republica Moldova și Directive UE.

Rezultate și discuții. O primă formă de răspundere pe care dorim să o analizăm este **răspunderea civilă**. Este cunoscut faptul că răspunderea civilă poate fi de două tipuri: **răspunderea contractuală și răspunderea delictuală**. În materia concurenței neloiale se aplică regulile răspunderii delictuale, or manifestarea concurenței neloiale are loc prin fapte ilicite neloiale și nu de pe urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a unui contract – condiție inerentă atragerii răspunderii contractuale.

Răspunderea delictuală pentru actele de concurență neloială survine în temeiul art. 1998 din Codul civil al Republicii Moldova [1], care stabilește că: *(1) Cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar, în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune. (2) Prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repară numai în cazurile expres prevăzute de lege. (3) O altă persoană, decât autorul prejudiciu-*

lui, este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege. (4) Prejudiciul nu se repară, dacă a fost cauzat la rugămintea sau cu consimțământul persoanei vătămate, cu condiția că persoana cunoștea sau trebuia să cunoască consecințele rugăminții sau ale consimțământului și dacă fapta autorului nu contravine bunelor moravuri.

Mai mult ca atât, potrivit art.2019: *(1) Cel care în mod ilegal împiedică sau tulbură activitatea profesionistului este obligat să repare prejudiciul cauzat astfel. (2) Consumatorul are dreptul la repararea prejudiciului cauzat ca urmare a concurenței neloiale în cazurile prevăzute de legislația din domeniul concurenței.* Observăm că în urma noilor modificări operate în Codul civil al RM, în vigoare din 01.03.2019, se operează cu un termen nou – cel de profesionist.

Prin **profesionist** în temeiul art.3 alin.(2) Cod civil se înțelege: *„orice persoană fizică sau juridică de drept public sau de drept privat care, în cadrul unui raport juridic civil, acționează în scopuri ce țin de activitatea de întreprinzător sau profesională,*

chiar dacă persoana nu are scopul de a obține un profit din această activitate”. Deci, profesionist poate fi persoana fizică sau juridică care practică activitatea de întreprinzător sau profesională fie că are sau nu scopul de a obține profit.

Menționăm faptul că și în cazul răspunderii civile generale, și în cazul răspunderii delictuale pentru actele de concurență neloială trebuie să întrunească următoarele condiții: **fapta ilicită, prejudiciu, legătură cauzală dintre faptă ilicită și prejudiciu, vinovăția.** Vom caracteriza succint fiecare condiție a răspunderii delictuale pentru actele de concurență neloială.

1. Fapta ilicită. Potrivit regulii generale fapta ilicită este acțiunea/inacțiunea care a

cauzat anumite urmări prejudiciabile. Specificăm că în cazul răspunderii civile delictuale pentru actele de concurență neloială fapta ilicită se manifestă prin acțiune. Acțiunile de concurență neloială sunt reglementate de Legea concurenței Republicii Moldova nr.183 din 2012 [2] (în continuare Legea nr.183/2012). Legea nr.183/2012 stabilește următoarele acte de concurență neloială:

Discreditarea concurenților. Potrivit art. 15 din Legea menționată: *Este interzisă discreditarea concurenților, adică defăimarea sau punerea în pericol a reputației sau credibilității acestora prin:*

a) răspândirea de către o întreprindere a informațiilor false despre activitatea sa, despre produsele sale, menite să îi creeze o situație favorabilă în raport cu unii concurenți;

b) răspândirea de către o întreprindere a unor afirmații false despre activitatea unui concurent sau despre produsele acestuia, afirmații ce dăunează activității concurentului.

Instigarea la rezilierea contractului cu concurentul. În conformitate cu art.16 din Legea nr.183/2012: *Este interzisă instigarea, din interes sau în interesul persoanelor terțe, la rezilierea neîntemeiată a contractului cu concurentul unei alte întreprinderi, la neîndeplinirea sau la îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor contractuale față de concurentul respectiv prin acordarea sau oferirea, mijlocit sau nemijlocit, de recompense materiale, compensații sau de alte*

avantaje întreprinderii parte a contractului.

Obținerea și/sau folosirea ilegală a secretului comercial al concurentului. Art.17 din Legea nr. 183/2012 stabilește că: *Se interzice obținerea și/sau folosirea de către o întreprindere a informațiilor ce constituie secret comercial al concurentului, fără consimțământul lui, dacă acestea au adus sau pot aduce atingere intereselor legitime ale concurentului.*

Deturnarea clientelei concurentului. Potrivit art.18 din Legea nr.183/2012: *este interzisă deturnarea clientelei concurentului realizată de întreprindere prin inducerea în eroare a consumatorului cu privire la natura, modul și locul de fabricare, la caracteristicile principale, inclusiv utilizarea, cantitatea produselor, prețul sau modul de calculare a prețului produsului.*

Confuzia. Potrivit art. 19 din Legea nr.183/2012:(1) *Sunt interzise orice acțiuni sau fapte care sunt de natură să creeze, prin orice mijloc, o confuzie cu întreprinderea, produsele sau activitatea economică a unui concurent, realizate prin:*

a) folosirea ilegală, integrală sau parțială a unei mărci, embleme de deservire, denumiri de firmă, a unui desen sau model industrial sau a altor obiecte ale proprietății industriale de natură să creeze o confuzie cu cele folosite în mod legal de către o altă întreprindere;

b) copierea ilegală a formei, a ambalajului și/sau a aspectului exterior al produsului unei întreprinderi și plasarea produsului respectiv pe piață, copierea ilegală a publicității unei întreprinderi, dacă aceasta a adus sau poate aduce atingere intereselor legitime ale concurentului.

(2) *Prezentul articol nu este aplicabil caracteristicilor produsului determinate exclusiv de funcția tehnică pe care o îndeplinesc.*

2.Prejudiciul. Prejudiciul concurențial, în cazul faptelor de concurență neloială reglementate de legislația în domeniul concurenței presupune totalitatea pagubelor, rezultatelor dăunătoare comise de un profesionist, ca urmare a săvârșirii următoarelor acte neloiale: discreditarea concurenților, instigarea la rezilierea contractului cu concurentul,

obținerea și/sau folosirea ilegală a secretului comercial, deturnarea clientelei concurentului, confuzia.

Prejudiciul concurențial poate fi atât material, cât și moral.

Repararea prejudiciului se face în natură, prin restabilirea situației anterioare (transmiterea unui bun de același gen și de aceeași calitate, repararea bunului deteriorat etc.), iar dacă aceasta nu este cu puțință ori dacă persoana vătămată nu este interesată de repararea în natură, prin plata echivalentului bănesc (despăgubire), stabilită prin acordul părților sau, în lipsă, prin hotărâre judecătorească. (2) În cazul deteriorării unui bun, despăgubirea va fi egală cu pierderea valorii bunului și nu a costului reparației, dacă costul reparației depășește proporționat pierderea valorii. Această regulă se aplică animalelor doar dacă aceasta este corespunzător, având în vedere scopul pentru care animalul este ținut. (3) Despăgubirea se stabilește sub forma unei sume globale sau, dacă prejudiciul are caracter continuu, sub forma unei prestații periodice. În cazul în care se stabilește o despăgubire sub forma prestației periodice, debitorul poate fi obligat la constituirea unei garanții. (4) Persoana vătămată nu este ținută să demonstreze că a cheltuit suma despăgubirii în scopul reparării prejudiciului. (5) În cazul prejudiciului viitor, despăgubirea, indiferent de forma în care s-a acordat, va putea fi sporită, redusă sau stinsă, dacă, după stabilirea ei, prejudiciul s-a mărit, s-a micșorat ori a încetat. (6) Autorul faptei ilicite de asemenea datorează dobândă de întârziere la rata determinată conform art.942 începând cu data primirii de către persoana care răspunde de prejudiciu a somației de la partea vătămată. Dobânda de întârziere se calculează din suma despăgubirii sau, în caz de reparare în natură a prejudiciului, din valoarea acelei reparații (art.2025 Cod civil).

Mărimea despăgubirii pentru prejudiciul moral se determină de către instanța de judecată, în funcție de caracterul și gravitatea prejudiciului moral cauzat persoanei vătămate, de gradul de vinovăție al autorului prejudiciului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, și de măsura în care această despăgubire poate aduce

satisfacție echitabilă persoanei vătămate (art.2037 Cod civil RM).

Despăgubirea în materia concurenței în cadrul Uniunii Europene este reglementată de Directiva 2014/104/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene [3].

Pct.12 al Directivei 2014/104/UE reiterează că orice persoană care a suferit un prejudiciu cauzat de o încălcare în materie de concurență poate solicita despăgubiri pentru pierderea efectivă (*damnum emergens*), pentru câștigul de care a fost lipsită (pierderea de profit sau *lucrum cessans*) plus dobânda, indiferent dacă normele naționale prevăd aceste categorii separate sau în combinație. Plata dobânzii reprezintă o componentă esențială a despăgubirii pentru a repara prejudiciul suferit ținând cont de trecerea timpului și ar trebui să fie datorată de la momentul producerii prejudiciului și până la plata despăgubirii, fără a aduce atingere calificării acestei dobânzi drept daune interese sau penalitate în temeiul dreptului intern și luării în considerare a trecerii timpului drept categorie separată (dobândă) sau drept, parte constitutivă a unei pierderi efective sau a unei pierderi de profit.

3. Legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu. Potrivit îmbunătățirilor legislative recente din Codul civil, realizate prin Legea nr.133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative [4], legătura cauzală este definită în alin. (1) al art.2022, potrivit căruia „se consideră că persoana a cauzat prejudiciul dacă el constituie consecința faptei acelei persoane ori a izvorului de pericol pentru care acea persoană răspunde conform legii”. Art.2022 alin.(3) stabilește că „În cazul în care prejudiciul ar fi putut fi cauzat de una sau mai multe întâmplări pentru care răspund diferite persoane și s-a stabilit că prejudiciul a fost cauzat de una din acele întâmplări, însă nu s-a stabilit din cauza căreia anume, se prezumă, până la proba contrară, că pre-

judiciul a fost cauzat de către fiecare persoană care răspunde pentru măcar una din acele întâmplări”. Astfel, art.2022 din Codul civil, evidențiază faptul că în cazul unei pluralități de subiecți fără a se cunoaște gradul de participare a fiecăruia la una sau mai multe întâmplări există prezumția că fiecare a participat la realizarea lor și va răspunde pentru cel puțin una din cele întâmplate, până la proba contrară. Considerăm că proba contrară poate fi prezentată atât de partea reclamantului/reclamantilor, cât și a pârâtului/pârâților – care cu certitudine nu doresc să răspundă pentru mai multe decât a săvârșit.

4. Vinovăția. Specificăm că pentru atragerea la răspundere civilă delictuală pentru actele de concurență neloială, este indiferentă forma vinovăției, fapt evocat și în literatura de specialitate [5, p.185; 6, p.239].

Răspunderea administrativă. Potrivit alin.(5) art.14 din Legea nr.183/2012, regula generală este că „Întreprinderea, ale cărei interese legitime au fost lezate, poate înainta plângerea privind presupusele acțiuni de concurență neloială la Consiliul Concurenței în termen de 6 luni de la data la care a cunoscut sau ar fi trebuit să cunoască despre realizarea presupuselor acțiuni de concurență neloială de către o altă întreprindere”. Din norma enunțată, rezultă că Consiliul Concurenței inițiază procedura de examinare a presupuselor cazuri de încălcare a legii concurențiale în baza plângerii întreprinderii ale cărei interese legitime au fost lezate. Consiliul Concurenței poate iniția procedura respectivă și din oficiu, în co-răspundere cu art.49, însă cu excepția încălcărilor de la Capitolul III intitulat „Concurența neloială”. Respectiv, prin metoda excluderii, constatăm că Consiliul Concurenței nu poate din oficiu porni procedura de examinare a unor potențiale acte de concurență neloială, în mod imperativ trebuie să existe plângerea unei întreprinderi.

Spre exemplu, într-o cauză concretă unde reclamantul a depus o plângere, ulterior, însă a retras-o, Consiliul Concurenței a încetat continuarea investigației, statuând: „Întrucât acțiunile de concurență neloială se examinează de autoritatea de concurență doar ca urmare a plân-

gerii depuse în condițiile stipulate la art.49 din Legea concurenței, iar plângerea depusă de către reclamant a fost retrasă, nu există temei legal pentru continuarea investigației” [7].

Legea nr.183/2012 reglementează în art.77 răspunderea administrativă pentru concurența neloială în conformitate cu care „prin derogare de la legea penală, comiterea faptelor de concurență neloială interzise la art.15–19 din lege se sancționează de Consiliul Concurenței cu amendă în mărime de până la 0,5% din cifra totală de afaceri, realizată de întreprinderea în cauză în anul anterior sancționării. Prejudiciul produs ca rezultat al acțiunilor constatate drept concurență neloială urmează a fi reparat, în conformitate cu prevederile Codului civil, de întreprinderea care l-a cauzat”. Evidențiem faptul că amenda stabilită de Consiliul Concurenței nu decade persoana vătămată din dreptul de a cere repararea prejudiciului în ordine civilă generală.

Potrivit art.72 alin.(6) din Legea nr.183/2012, în cazul unei întreprinderi nou-înființate, care nu a realizat o cifră de afaceri în anul financiar anterior sancționării, amenda se stabilește în cuantum de până la 5 000 000 lei.

Răspunderea penală. Potrivit art.246¹. *Concurența neloială* din Codul Penal al RM [8]:

Orice act de concurență neloială, inclusiv:

a) *crearea, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;*

b) *răspândirea, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;*

c) *inducerea în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;*

d) *folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;*

e) *compararea în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu*

mărfurile unor alți agenți economici, se pedepsesc cu amendă de la 3000 la 4000 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 3.500 la 5.000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

În cele ce urmează vom prezenta elementele constitutive ale infracțiunii de concurență neloială prevăzută la art.246¹ CP al RM.

Obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială îl constituie relațiile sociale cu privire la concurența neloială.

Obiectul material (imaterial). Potrivit autorilor Brînză S., Stati V. obiectul material (imaterial) al infracțiunii de concurență neloială este reprezentat de:

- Produsele unui concurent, cu care făptuitorul creează confuzie, prin orice mijloace (în cazul modalității specificate la art. 246¹lit. a) din Codul Penal);

- Produsele unui concurent, care sunt discreditate prin răspândirea de către făptuitor în procesul comerțului, de afirmații false (în cazul modalității specificate la art. 246¹lit. b) din Codul Penal);

-Mărfurile concurentului, referitor la a căror natură, mod de fabricare, caracteristici, aptitudine de întrebuințare sau cantitate este indus în eroare consumatorul (în cazul modalității specificate la art. 246¹lit. c) din Codul Penal);

- Denumirea de firmă sau marca comercială, folosită de făptuitor într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic (în cazul modalității specificate la art. 246¹lit. d) din Codul Penal);

- Mărfurile produse sau comercializate ale unui agent economic, comparate în scopuri publicitare cu mărfurile unor alți agenți economici (în cazul modalității specificate la art. 246¹ lit.e) din Codul Penal) [9, p.235].

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.246¹din Codul Penal al Republicii Moldova se poate manifesta prin următoarele 5 modalități:

1) crearea, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produ-

sele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;

2) răspândirea, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;

3) inducerea în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;

4) folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;

5) compararea în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici.

Potrivit opiniei expuse de autorul Gorincioi C., opinie pe care o împărtășim totalmente, este defectuoasă atitudinea legiuitorului de a avea o abordare diversă privitor la înțelesul noțiunii de act de concurență neloială. Legea concurenței prevede un șir de acțiuni de concurență neloială, însă în Codul penal sunt prevăzute alte acțiuni de concurență neloială. Suntem de părerea că este necesară o abordare unică și clară asupra acțiunilor de concurență neloială, în special, când discutăm despre răspunderea penală. Dat fiind faptul că Legea concurenței este actul legislativ mai nou, în raport cu Codul penal, Legea concurenței este actul legislativ special pentru domeniul concurenței și este ajustat la aquis-ul comunitar, considerăm că acțiunile de concurență neloială trebuie calificate anume prin prisma acestui act legislativ[10, p.178]. Astfel, pentru a nu genera interpretări teoretice și practice eronate privind tipurile de acte de concurență neloială, este imperioasă adoptarea unui conținut unic privind acestea.

Latura subiectivă a infracțiunii de concurență neloială se caracterizează prin intenție directă.

În concluzie, subliniem faptul că în ansamblu, răspunderea juridică pentru actele de concurență neloială are prerogativa de a repune victima actului neloial în situația anterioară survenirii acestuia. Mai mult ca atât, răspunderea juridică reprezintă o formă de constrângere a statului în temeiul căreia autorul faptei ilici-

te (infracțiune, delict civil ș.a.) este obligat să suporte urmările prejudiciabile cauzate prin lezarea unui drept al altuia.

Bibliografie

1. Codul civil al Republicii Moldova: nr.1107-XV din 06 iunie 2002. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.66-75 (6989-6998), din 01.03.2019.

2. Legea concurenței: nr. 183 din 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.09.2012, nr. 193-197, art Nr : 667.

3. Directiva 2014/104/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene

4. Legea privind modernizarea Codului Civil și modificarea unor acte legislative: nr. 133 din 15.11.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.12.2018, nr.467-479 art Nr 784

5. Titulescu, P.R. Dreptul concurenței. Curs universitar. 229 p. [online] Disponibil: https://sjea-dj.spiruharet.ro/images/secretariat/sjdea-2015/Dreptul_Concurenței.PDF (Citat: 20.11.2018).

6. Vlad, M. D. Acțiunea în concurență neloială. București: Editura Universitară, 2011. 258 p. ISBN 978-606-591-131-4.

7. Decizia Plenului Consiliului Concurenței, nr.CN -25/17-78 din 25.10.2018, [online] <https://competition.md/public/files/Decizia-STM09bac.pdf> (Citat: 24.03.2018).

8. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, Nr. 72-74 art Nr : 195.

9. Brînză S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 1328 p.

10. Gorincioi C., Cercetarea instrumentelor juridice de contracarare a actelor de concurență neloială. Teză de doctor în drept. Chișinău 2019, 208 p.

INFORMAȚIE DESPRE AUTOR:

Diana CASTRAVEȚ
Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice Chișinău, Republica Moldova
tel.068087707,
e-mail: dianacasapu@gmail.com

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR:

Diana CASTRAVEȚ
PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research Chisinau, Republic of Moldova
tel.068087707,
e-mail: dianacasapu@gmail.com

CZU: 342.565.2:347.13(487)

PROBLEMA EXECUTĂRII ACTELOR JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

Eugen BUTUCEA

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Articolul cuprinde o prezentare a problemei executării actelor justiției constituționale, pornind de la legislația în domeniu și constatările Curții Constituționale a Republicii Moldova. Dat fiind faptul că actele Curții nu sunt executate conform prevederilor legale, autorul vine cu propunerea de a consolida mecanismul de atragere la răspundere a persoanelor ce se fac vinovate de neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a actelor justiției constituționale, mai ales prin diversificarea măsurilor de constrângere constituțională.

Cuvinte-cheie: *justiția constituțională, actele justiției constituționale, executarea actelor Curții Constituționale, răspunderea constituțională.*

THE PROBLEM OF EXECUTION OF THE ACTS OF CONSTITUTIONAL JUSTICE

The article contains a presentation of the problem of the execution of the constitutional justice acts, starting from the legislation in the field and the findings of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Given that the acts of the Court are not executed according to the legal provisions, the author comes with the proposal to strengthen the mechanism for bringing to liability those persons who are guilty of not executing or improper execution of the acts of constitutional justice, especially by diversifying the measures of constitutional constraint.

Keywords: *constitutional justice, acts of constitutional justice, execution of acts of the Constitutional Court, constitutional liability.*

Introducere. Actele adoptate de Curtea Constituțională evidențiază caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale în vederea asigurării supremației Constituției, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reliefând, în același timp, modul în care este percepută ideea de constituționalitate și rolul Curții ca factor stabilizator în societate și factor moderant între ramurile puterii de stat. Exercițarea cu imparțialitate a acestor atribuții învederează calitatea Curții Constituționale de componentă esențială a statului de drept [7, p. 97].

Dincolo de această realitate, trebuie să recunoaștem că dintotdeauna și pretutindeni, punerea în executare a deciziilor tribunalelor constituționale a ridicat mari probleme, a provocat interminabile dispute doctrinare și practice. Aceasta din cel puțin două motive: tribunalele constituționale nu dispun de autorități care să le pună în executare deciziile și hotărârile; eficiența deciziilor acestora a fost și este în strânsă legătură cu comportamentul constituțional loial al autorităților publice [3, p. 1420].

Prin urmare, în prezent, una dintre cele mai disputate probleme ale justiției constituționale o reprezintă executarea actelor acesteia, care în diferite sisteme de drept dispune de diferite mecanisme de realizare.

Scopul studiului rezidă în analiza executării actelor justiției constituționa-

le în baza legislației în vigoare și a doctrinei juridice în domeniu, în vederea elucidării particularităților acesteia.

Rezultate obținute și discuții. Legislația Republicii Moldova prevede expres că actele Curții Constituționale sunt acte oficiale și executorii, pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. Actele normative sau unele părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și nu se aplică din momentul adoptării hotărârii respective a Curții Constituționale [5, art. 28; 2, art. 140]. Așadar, actele Curții Constituționale au efect *erga omnes*, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților, indiferent de nivelul autorității [7, p. 97].

Referindu-ne la cadrul juridic care reglementează executarea actelor Curții Constituționale precizăm că potrivit art. 74 din *Codul jurisdicției constituționale*[1]:(1) Hotărârile și avizele Curții Constituționale se expediază: a) părților; b) autorităților publice și factorilor de decizie ale căror acte au fost examinate de Curtea Constituțională.(2) Hotărârile și avizele Curții Constituționale se expediază de asemenea: a) Președintelui Republicii Moldova; b) Parlamentului; c) Guvernului; d) Curții Supreme de Justiție; f) Procurorului General; g) ministrului justiției.

În continuare, art. 75 stabilește: (1) Hotărârile și avizele se execută în

termenii indicați de Curtea Constituțională.(2) Daunele pricinuite persoanelor fizice și juridice prin aplicarea unui act normativ recunoscut ca fiind neconstituțional se repară în condițiile legii.(3) Executarea hotărârii și avizului este adusă la cunoștința Curții Constituționale în termenul indicat de ea. (4) Factorii de decizie care nu au executat în termenul stabilit hotărârea și avizul poartă răspundere conform art. 82.

Totodată, art. 76 prevede că controlul asupra executării hotărârilor și avizelor Curții Constituționale este exercitat de Secretariat, sub conducerea judecătorului raportor, în conformitate cu Regulamentul Secretariatului Curții Constituționale.

Dispoziții importante în acest sens conține și *Legea cu privire la Curtea Constituțională* nr. 317/1994 [5]. Astfel, art. 28¹ prevede: (1) Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Proiectul de lege respectiv va fi examinat de Parlament în mod prioritar. (2) Președintele Republicii Moldova sau Guvernul, în termen de 2 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, modifică și completează sau abrogă actul sau unele părți ale acestuia declarate neconstituționale și, după caz,

emite sau adoptă un act nou.(3) Actele emise întru executarea actelor normative sau a unor părți ale acestora declarate neconstituționale devin nule și se abrogă.(4) Observațiile (constatările) Curții Constituționale privind lacunele (omisiunile) reglementărilor normative, datorate nerealizării unor prevederi constituționale, indicate în adresă, urmează să fie examinate de instanța vizată, care în termen de cel mult 3 luni, va informa Curtea Constituțională despre rezultatele examinării.

În fine, art. 28² stabilește că neexecutarea, executarea necorespunzătoare, împiedicarea executării actelor Curții Constituționale atrag după sine răspunderea prevăzută de legislația în vigoare.

Dincolo de legile organice citate, care reglementează subiectul, atragem atenția că unele momente sunt stipulate și în *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1662 din 23.12.2002 privind modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale*[4]. Potrivit acestei Hotărâri, în termen de cel mult 2 luni de la data publicării Hotărârii Curții Constituționale în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, autoritățile administrației publice centrale vor prezenta Guvernului în modul stabilit, conform competențelor atribuite, proiectele de legi privind modificarea, completarea, abrogarea actului legislativ sau a unor părți ale acestuia, declarate neconstituționale (pct. 1).

Proiectele privind modificarea, completarea sau abrogarea actelor normative emise de Guvern și declarate neconstituționale vor fi prezentate Guvernului în termen de cel mult o lună de la data publicării Hotărârii Curții Constituționale în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (pct. 2).

Actele emise întru executarea actelor legislative, actelor normative emise de Guvern sau a unor părți ale acestora, declarate neconstituționale, vor fi prezentate spre abrogare în termenele stabilite la punctele 1 și 2 din hotărâre. În cazul abrogării totale sau parțiale a unui act normativ declarat neconstituțional, vor fi prezentate pentru abrogare totală sau parțială și actele normative de modificare sau completare a acestuia. În cazul abrogării totale sau parțiale a unui act normativ declarat neconstituțional, prin care au fost modificate alte acte normative, vor fi prezentate pentru abrogare totală sau parțială și actele normative modificate sau completate de acesta (pct. 3).

Proiectele privind modificarea, completarea sau abrogarea actelor normative declarate neconstituționale vor fi elaborate în modul stabilit de Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017.

Referitor la cadrul temporal, în pct. 5 este prevăzut că în termenele indicate la punctele 1 și 2 este inclus și timpul rezervat pentru coordonarea proiectelor cu organele interesate. Important este că potrivit pct. 6 responsabilitatea pentru prezentarea în termen a proiectelor sus-numite o poartă conducătorii autorităților administrației publice centrale.

În același timp, se stabilește că Ministerul Justiției va exercita funcția de control asupra procesului de inițiere de către organele interesate a elaborării proiectelor privind introducerea în legislație a modificărilor și completărilor ce rezultă din hotărârile Curții Constituționale. Pentru organizarea executării hotărârilor Curții Constituționale, Ministerul Justiției în termen de 5 zile lucrătoare din data publicării acestora în Monitorul Oficial al Republicii Moldova va atenționa în scris executorul responsabil despre înaintarea propunerilor ce rezultă din hotărârile Curții Constituționale (pct. 7). În cazul în care este necesară completarea unor acte normative care nu țin de domeniul de activitate al unei anumite autorități a administrației publice centrale, executorul responsabil de înaintarea propunerilor ce rezultă din hotărârea Curții Constituționale va fi numit de Guvern, la propunerea Ministerului Justiției.

Dincolo de aceste reglementări legislative și normative, atragem atenția că însăși Curtea Constituțională s-a expus asupra problemei executării actelor justiției constituționale [7, p. 97-99]. Astfel, conform alegerilor sale Hotărârile Curții sunt destinate, în primul rând, legislatorului, dar și altor subiecți, care participă la procesul legislativ. Rezultatul muncii legislativului și a altor autorități antrenate în creația normativă este apreciat într-un proces al justiției constituționale, mai mult, hotărârea Curții impune acestora obligația de a întreprinde măsurile legislative adecvate.

Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive, nu pot fi supuse niciunei căi de atac, inclusive de către legislator, și sunt obligatorii. Din acest motiv, anume factorii juridici, și nu cei politici, emotivi sau de altă natură, trebuie să determine reacțiile față de actele Curții, în special, dacă ele generează obligații concrete pentru subiecți.

Constatarea inacțiunii legislative, adică a lacunei legii sau a altui act normativ contrar Constituției generează, în mod inevitabil, consecințe juridice. Hotărârea Curții Constituționale presupune obligația legislatorului de a soluționa problema existenței unor lacune de drept printr-o reglementare adecvată și eliminarea prevederilor defectuoase. Absența reacției legislatorului la hotărârea Curții, întârzierile în soluționarea acestor probleme sau eliminarea parțială a lacunelor sunt contrare ordinii de drept, existența acestora fiind inadmisibilă și intolerabilă.

Respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că niciuna dintre ramurile puterii nu intervine asupra competențelor unei alte ramuri, dar și faptul că niciuna dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, îndeosebi, atunci când o astfel de obligație a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale.

Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de bază a acestuia, și anume cea de *legiferare*, atribuită de Constituție. Această situație se atestă în condițiile în care unele hotărâri ale Curții Constituționale, prin care se declară neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera vid legislativ și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii.

În cele din urmă menționăm că hotărârile Curții Constituționale reprezintă, în sine, o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării conținutului normelor constituționale invocate. Din teza expusă rezultă că este insuficientă și incompletă executarea doar a dispozitivului hotărârii Curții Constituționale. Respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.

Executarea hotărârii Curții Constituționale trebuie să comporte un dublu efect juridic. În primul rând, aceasta trebuie să reprezinte o garanție pentru

protecția dreptului subiectiv al fiecăruia și, în al doilea rând, să devină izvor de drept pentru legiuitor și executiv, jucând rolul unui diriguitor în domeniul dezvoltării dreptului. Doar împreună aceste aspecte pot garanta supremația Constituției prin asigurarea constituționalității actelor normative.

Referindu-ne la gradul de executare a hotărârilor care declară neconstituționale prevederile unor acte normative, precizăm că în vederea monitorizării procesului de modificare a actelor legislative, prevederile cărora au fost declarate neconstituționale prin hotărâri ale Curții Constituționale, Curtea solicită în mod regulat de la Parlament și Guvern o informație asupra nivelului de executare a actelor adoptate. În răspunsurile trimise, atât legislativul, cât și executivul au ilustrat modul cum decurge executarea hotărârilor și adreselor Curții, indicând la ce etapă a procedurii legislative se află proiectele elaborate. Astfel, pe parcursul anului 2018, din 14 hotărâri, pasibile de executare, au fost executate 10 hotărâri. Din 15 hotărâri, pronunțate în anul 2017 și pasibile de executare, au fost executate 4 hotărâri. Din 17 hotărâri, pronunțate în anul 2016 și pasibile de executare, au fost executate 14 hotărâri.

În ceea ce privește gradul de executare a adreselor Curții Constituționale, mai întâi este de menționat că, în esență, adresa constituie actul prin intermediul căruia Curtea, fără a substitui organul legislativ, își exercită, potrivit dispozițiilor art. 79 alin. (1) din *Codul jurisdicției constituționale*, rolul său de „legislator pasiv”, atenționând asupra unor lacune sau carențe existente în legislație și insistând asupra necesității operării de modificări în reglementările legale care au făcut obiectul controlului de constituționalitate.

Activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale este orientată preponderent spre soluționarea sesizărilor depuse și exercitarea în acest scop a competențelor constituționale.

Analiza actelor supuse controlului constituționalității sub aspectul conformității cu Legea Supremă, interpretarea normelor constituționale, modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale etc. constituie instrumente care au un rol decisiv în procesul de perfecționare a cadrului legislativ. Adresele, care se referă preponderent la omisiunile în legislație, de asemenea, contribuie la dezvoltarea sistemului de drept în stat.

Respectiv, precizăm că în anul 2018

din 6 adrese pasibile de executare au fost executate 2 adrese; în anul 2017 din 12 adrese pasibile de executare au fost executate 2 adrese; în anul 2016 din 17 adrese pasibile de executare au fost executate 13, iar 2 adrese au fost executate parțial.

Deci, putem constata că în pofida reglementării exprese a obligativității hotărârilor și a avizelor Curții Constituționale, în realitate, aceasta nu este respectată în totalitate. Aceste momente în ansamblul lor reliefează cel puțin două momente importante, potrivit cercetătorilor[6, p. 524]:

- autoritatea Curții Constituționale față de celelalte autorități ale statului și
- responsabilitatea acestora față de obligațiile impuse de Curte.

Deci, în esență, este vorba despre o problemă în domeniu și anume de răspunderea pe care o poartă subiecții responsabili de executarea actelor justiției constituționale pentru neexecutarea acestora.

Analizând problema în cauză, reiterăm că asigurarea obligativității actelor Curții este garantată în art. 28² din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, în care se stipulează: „Neexecutarea, executarea necorespunzătoare, împiedicarea executării actelor Curții Constituționale atrag după sine răspunderea prevăzută de legislația în vigoare.”

În același timp, art. 75 alin. (4) din *Codul jurisdicției constituționale* prevede: „Factorii de decizie care nu au executat în termenul stabilit hotărârea și avizul poartă răspundere conform art. 82”, care la rândul său dispune în acest sens: „pentru neîndeplinirea nemotivată, în modul și în termenii stabiliți, a cerințelor judecătorilor Curții, neexecutarea hotărârilor și avizelor Curții” ... „se prevede răspundere administrativă, sub formă de amendă de până la 25 salarii minime”.

Reflectând asupra acestor dispoziții legale, trebuie să recunoaștem că răspunderea juridică prevăzută pentru neexecutarea actelor Curții Constituționale, cu regret, subminează substanțial autoritatea acestei instituții. Este greu de acceptat că în cazul în care Guvernul sau Președintele Republicii nu modifică, completează sau abrogă actele asupra cărora a indicat Curtea, să achite o amendă în mărime de 25 de salarii minime. Pe de altă parte, chiar dacă ar urma o asemenea achitare (cu toate că Curtea nu indică în rapoartele sale anuale încasarea unor amenzi în acest sens), care ar fi rostul ei, luând în con-

siderație obligațiile pe care le instituie Curtea prin hotărârile sale[6, p. 526].

Sub aspect comparativ, precizăm că în Federația Rusă, potrivit recentelor modificări legislative, în cazul în care organul legislativ al subiectului federației sau al administrației publice locale, adoptă un act normativ-juridic ce contravine Constituției Federației sau legilor federale și nu îndeplinește hotărârea Curții Constituționale referitoare la neconstituționalitatea acestuia, și, dacă prin acesta sunt lezate drepturile și libertățile persoanelor fizice sau juridice, atunci, în conformitate cu anumite proceduri, e posibilă adoptarea unei legi federale cu privire la dizolvarea unui asemenea organ (reprezentativ). Pentru adoptarea actelor normative anticonstituționale și eschivarea de la anularea sau suspendarea acestuia, Președintele Federației Ruse este în drept să demită funcționarul (demnitarul) din funcție [8, p. 94-95].

Din câte se poate observa, în cazul Federației Ruse nerespectarea hotărârilor jurisdicției constituționale este sancționată pe măsură. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că asemenea măsuri nu pot fi luate față de însăși Duma de Stat sau Președintele Federației în cazul în care aceste autorități se eschivează de la executarea hotărârilor Curții Constituționale.

Sub acest aspect, este destul de exemplificativă situația din Germania, unde în condițiile în care hotărârile Curții Federale Constituționale sunt obligatorii pentru toate organele federației, autorități și instituții, ele sunt doar publicate, Curtea neluând alte măsuri pentru executarea lor (și nici vreo oarecare altă autoritate). Respectiv, autoritatea Curții și executarea hotărârilor sale depind de nivelul înalt al culturii juridice și a conștiinței juridice a demnitarilor și funcționarilor publici [9, p. 254].

Generalizând, apreciem că în cadrul unei societăți democratice și a unui stat de drept este cel mai potrivit ca executarea hotărârilor și avizelor Curții Constituționale să se bazeze, în principal, pe cultura și conștiința juridică a funcționarilor și demnitarilor publici. Cu toate acestea însă, este practic inevitabilă necesitatea unui mecanism de asigurare a acestei respectări. Măsura dizolvării autorității ce a adoptat acte juridice declarate neconstituționale și care s-a eschivat de la executarea hotărârilor Curții Constituționale este una binevenită. Însă trebuie să ținem cont de faptul că, în majoritatea cazurilor,

este vorba de autorități ca Parlamentul, Guvernul, Președintele Republicii față de care asemenea măsură nu poate fi aplicată. Respectiv, considerăm că sunt necesare alte măsuri de constrângere constituțională care să fie în măsură atât să sancționeze persoana vinovată, cât și să garanteze executarea actelor Curții (cum ar fi: suspendarea temporară, lipsirea temporară de anumite drepturi etc.). Paralel, indispensabile se prezintă a fi eforturile consistente de dezvoltare a culturii juridice (inclusiv constituționale) atât la nivel de individ, autorități, cât și societate.

În concluzie, subliniem că soluționarea problemei enunțate este deosebit de actuală și necesară în perioada contemporană, mai ales pentru consolidarea regimului constituționalității în Republica Moldova, care se vrea a fi un stat de drept democratic.

Bibliografie

1. *Codul jurisdicției constituționale*, nr. 502-XIII din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial, nr. 53-54, din 28.09.1995.
2. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017)
3. *Constituția României: comentariu pe articole*. /Coord. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E.S. București: C.H. Beck, 2008.
4. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1662 din 23.12.2002 privind modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale*. În: Monitorul Oficial nr. 185 din 31.12.2002.
5. *Legea cu privire la Curtea Constituțională*, nr. 317-XIII din 13.12.1994. Monitorul Oficial, nr. 8, din 07.02.1995.
6. Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*: Monografie. Chișinău: S. n., 2015.
7. *Raportul Curții Constituționale a Republicii Moldova privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2018*. Chișinău, 18 ianuarie 2019. [resurs electronic]: http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/hcc_1_2019.01.pdf
8. Баглай М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Учебник для вузов. 10-е издание. Москва: Норма Инфра-М, 2013.
9. Соколов А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации*. Калининград: Янтарный сказ, 2002.

DESPRE AUTOR/
ABOUT AUTHOR:

Eugen BUTUCEA,
doctorand, Institutul de Cercetări
Juridice, Politice și Sociologice
PhD student, Institute for Legal,
Political and Sociological Research
e-mail: salubrisgrup@yahoo.com

CZU: 342.4:342.5(478)

DREPTUL CONSTITUȚIONAL AL PERSOANEI VĂTĂMATE DE O AUTORITATE PUBLICĂ: CONSIDERAȚII GENERALE

GUZUN CORNELIU

Judecător la judecătoria Chișinău /sediul Râșcanovca/
magistru în drept

Articolul este consacrat studierii dreptului constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică. Este analizat cadrul legislativ în vigoare pentru a elucidă esența dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică și a particularităților de exercitare a acestuia. Accentul este pus pe două aspecte importante: dreptul persoanei vătămate prin activitatea administrativă a administrației publice și dreptul persoanei vătămate prin erorile admise în procesele penale.

Cuvinte-cheie: drept constituțional, drept vătămat, activitate administrativă, contencios administrativ, anularea actului, recunoașterea dreptului, proces penal, eroare judiciară, despăgubiri.

THE CONSTITUTIONAL RIGHT OF THE PERSON HARMED BY A PUBLIC AUTHORITY: GENERAL CONSIDERATIONS

The article is devoted to the study of the constitutional right of the person injured by a public authority. It is analyzed the legislative framework in force to elucidate the essence of the right of the injured person by a public authority and of the particularities of its exercise. The emphasis is on two important aspects: the right of the injured person through the administrative activity of the public administration and the right of the injured person through the errors admitted in the criminal proceedings.

Keywords: constitutional law, injured right, administrative activity, administrative litigation, annulment of the act, recognition of the right, criminal trial, judicial error, damages.

Introducere. În cadrul oricărei activități sociale sunt posibile încălcări și abuzuri. Nu fac excepție în acest sens nici autoritățile publice și nici persoanele ce activează în cadrul lor. Prin acte sau acțiuni, acestea pot leza drepturi ale persoanelor fizice sau juridice. Evident că, în asemenea situație, statul trebuie să intervină pentru a apăra și proteja persoana și drepturile acesteia, mai ales că este o obligație constituțională a statului prevăzută expres în Legea fundamentală în art. 16 alin. (1), potrivit căruia: „(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” [5].

Temeiul constituțional al contestării actelor autorităților publice și a răspunderii acestor autorități pentru vătămarile aduse prin nesocotirea sau încălcarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei rezultă din art. 52 din Constituție, dar este prevăzut expres și în art. 53, consacrat nemij-

locit dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică.

Potrivit doctrinei, dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică este un drept fundamental, încadrat tradițional în marea categorie a drepturilor garanții, alături de dreptul de petiționare, cu care, de altfel, se află într-o strânsă corelație [4, p. 106]. Pornind de la statutul său de drept-garanție devine clar că valoarea acestui drept nu se reduce doar la simpla existență a sa (consacrarea sa), ci se amplifică considerabil întrucât reprezintă un paravan cu ajutorul căruia pot fi exercitate și apărare și alte drepturi ale persoanei. Mai mult, cel mai important este că acest drept are menirea să protejeze persoana față de atotputernicia statului, dându-i posibilitatea să riposteze ori de câte ori acesta manifestă o atitudine neglijentă (prin încălcarea drepturilor și intereselor) față de particulari.

Scopul studiului. Pornind de la aceste premise importante, în cele

ce urmează ne propunem să analizăm cadrul legislativ în vigoare în vederea elucidării esenței dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică și a particularităților de exercitare a acestuia.

Rezultate obținute și discuții. Protecția drepturilor și libertăților omului împotriva activității ilegale a autorităților publice își are suportul în actele internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului. În acest sens, *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, în art. 8, stabilește [8]: „Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau prin lege”.

La rândul său, *Pactul cu privire la drepturile civile și politice* în art. 2 alin. (3) lit. a) prevede [16]: „Statele se angajează să garanteze ca orice persoană, ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezentul pact au fost violate, va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor lor oficiale”. Totodată, în art. 9 Pactul stabilește: „Orice individ care a fost victima unei arestări sau detențiuni ilegale are drept la o despăgubire”.

Reglementări similare conține în acest sens și *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [7], potrivit căreia (art. 13): „Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”

În plan național, legile supreme ale statelor europene, de asemenea, au consacrat un astfel de drept în diferite formule. Bunăoară, potrivit art. 52 din *Constituția României* [6]: „(1) Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei. (2) Condițiile și limitele

exercitării acestui drept se stabilesc prin lege organică. (3) Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență.”

Referindu-ne în mod nemijlocit la *Constituția Republicii Moldova*, precizăm că în art. 53 aceasta prevede: „(1) Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. (2) Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.”

Din aceste dispoziții constituționale pot fi deduse câteva momente importante ce conturează esența *dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică*, și anume:

- în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale de către autoritățile publice, ea poate formula pretenții privind: *recunoașterea dreptului pretins, anularea actului, repararea pagubei*;

- astfel de pretenții, persoana poate formula în cazul în care a fost vătămată de o autoritate publică *printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri*;

- suplimentar *despăgubiri* persoana poate solicita în cazul în care a fost prejudiciată prin erori săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.

Generalizând, constatăm că dreptul constituțional analizat ia naștere și poate fi exercitat în două situații: în primul rând, în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale prin activitatea administrativă a autorităților publice și, în al doilea rând, în cazul în care aceasta este prejudiciată prin erori admise în procesele penale.

Modul în care poate fi exercitat acest drept desigur este reglementat prin lege organică. În primul caz, până nu demult, a fost incidentă *Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000*, lege căreia i-a reve-

nit rolul de a pune bazele instituirii controlului judecătoresc asupra activității autorităților publice, în vederea apărării drepturilor particularilor de acțiunile și deciziile ilegale ale acestora. La moment, această lege este abrogată, fiind substituită de *Codul administrativ al Republicii Moldova*. În cel de-al doilea caz, condițiile și procedura de exercitare a dreptului este reglementată de *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, nr. 1545/1998 [13], *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* [3] și *Codul civil al Republicii Moldova* [2].

Evident, fiecare dintre aceste situații necesită o atenție distinctă, întrucât după cum atestă doctrina [9, p. 508-510; 12, p. 21-27; 14, p. 58-63; 11, p. 72-81], există dificultăți și carențe legislative nu doar la nivel de interpretare, dar și de aplicare practică. Ținând cont de limitele de volum în care trebuie să ne încadrăm în acest demers științific, în cele ce urmează vom analiza doar cele mai importante aspecte ale subiectului dat.

Vorbind despre *dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică prin acte administrative*, precizăm că, în esență, este vorba despre instituția *contenciosului administrativ*, care are drept scop contracararea abuzurilor și exceselor de putere din partea autorităților publice, apărarea drepturilor persoanelor în spiritul legii, ordonarea activității autorităților publice, precum și asigurarea ordinii de drept.

În context, Curtea Constituțională a Republicii Moldova notează că [10]: „funcționarea oricărei societăți democratice presupune, în permanență, ca premisă esențială în realizarea statului de drept necesitatea creării unui sistem instituționalizat de control capabil să „cenzureze” activitatea autorităților publice la orice nivel, astfel încât puterea deținută să nu devină o prerogativă la discreția celor ce o exercită”. În acest scop, a fost creată instituția contenciosului administrativ, care presupune, în esența sa, exercitarea controlului judecătoresc asupra activității administrației publice în vederea protecției interesului public general, dar și a drepturilor,

libertăților și intereselor legitime ale particularilor.

Respectiv, în opinia Curții: „în orice societate democratic, protecția persoanei (fizice sau juridice) este una din atribuțiile de bază ale statului, iar dreptul persoanei care se consideră vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, de către o autoritate publică, de a se adresa instanței de contencios administrativ competente, vine să asigure implementarea eficace a principiului constituțional privind accesul liber la justiție (art. 20 alin.(1) din Constituție). Conform acestui principiu, orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”.

După cum am enunțat mai sus, în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale prin acte administrative, ea poate să se apere recurgând la pârghiile și instrumentele oferite de legislația administrativă, care potrivit art. 3 din *Codul administrativ*[1], „are drept scop reglementarea procedurii de înfăptuire a activității administrative și a controlului judecătoresc asupra acesteia, în vederea asigurării respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.”

În calitatea sa de sediu principal al legislației administrative, *Codul administrativ* conține o serie de norme ce reglementează posibilitățile și condițiile în care persoanele vătămate își pot apăra drepturile încălcate de autorități. În acest sens, prezintă importanță art. 17 din Cod, care cuprinde definiția *dreptului vătămat*, după cum urmează: „Drept vătămat este orice drept sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia i se aduce atingere prin activitate administrativă”.

Observăm că, spre deosebire de textul constituțional care prevede că persoana poate fi vătămată de o autoritate publică *printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri*, Codul administrativ admite vătămarea prin *activitatea administrativă*, care conform art. 5 reprezintă: „totalitatea actelor administrative individuale și normative, a contractelor administrative, a actelor reale, precum și a

operațiunilor administrative realizate de autoritățile publice în regim de putere publică, prin care se organizează aplicarea legii și se aplică nemijlocit legea”.

În corespundere cu aceste norme, art. 20 din Cod prevede: „Dacă printr-o activitate administrativă se încalcă un drept legitim sau o libertate stabilită prin lege, acest drept poate fi revendicat printr-o acțiune în contencios administrativ, cu privire la care decid instanțele de judecată competente pentru examinarea procedurii de contencios administrativ, conform prezentului cod.”

Totodată, până la revendicarea dreptului încălcat în instanța de contencios administrativ, Codul oferă posibilitatea persoanei vătămate de a-și apăra drepturile încălcate în fața autorității publice ce s-a făcut vinovată de aceasta și a autorității publice ierarhic superioară acesteia, prin reglementarea detaliată a procedurii prealabile (art. 162-169), denumită în doctrină și *recurs administrativ*[9, p. 419-429], în cadrul căruia se urmărește scopul de a verifica legalitatea actelor administrative.

În același context, prezintă importanță și principiile instituite de legiuitor, menite să granteze și să asigure legalitatea în raporturile particularului cu administrația publică, inclusiv în raporturile litigioase dintre aceștia. În sensul dat, *Codul administrativ*, consacră două categorii de principii în materie, grupându-le în principii comune și principii speciale. La categoria principiilor comune (proprii atât procedurii administrative, cât și procedurii contenciosului administrativ), sunt atribuite următoarele principii: *legalitatea* (art. 21), *cercetarea din oficiu* (art. 22), *egalitatea de tratament* (art. 23), *bunacredință* (art. 24), *imparțialitatea* (art. 25), *limba de procedură* (art. 26), *aplicarea termenului rezonabil* (art. 27). La categoria principiilor speciale ale procedurii contenciosului administrativ, Codul prevede următoarele: *supremația dreptului* (art. 36), *independența judecătorilor* (art. 37), *audierea juridică și dreptul la un proces echitabil* (art. 21), *accesul liber la justiție* (art. 39), *dreptul la apărare* (art. 40), *oralitatea* (art. 41), *nemijlocirea* (art. 42), *contradictorialitatea și egalitatea în drepturi procedurale a participanților la proces* (art. 43). Toate aceste prin-

cipii în ansamblul lor sunt chemate să contribuie la protejarea efectivă a drepturilor persoanei vătămate de administrație.

Dincolo de acestea și alte momente reglementate de legislația administrativă, care permit persoanei să înainteze pretenții de recunoaștere a drepturilor încălcate și de anulare a actelor administrative vătămătoare, atragem atenția că *Codul administrativ*, destul de reticent și lapidar[11, p. 72-81], reglementează problema obținerii de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prin activitatea ilicită a administrației. Mai mult, Codul nu reglementează competența instanțelor de contencios administrativ de a decide asupra unor astfel de despăgubiri. În opinia noastră, acest moment poate fi interpretat ca o limitare a accesului la justiție, întrucât persoana, chiar dacă se află în fața judecătorului, nu poate obține o protecție completă a dreptului său încălcat de către administrație, ceea ce face ca însuși textul constituțional în materie să fie unul declarativ, iar protecția pe care o oferă – să fie una iluzorie.

Referindu-ne în continuare la *dreptul persoanei vătămate de a obține despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prin erori în procesele penale*, reiterăm că exercitarea acestuia este reglementată, în primul rând, în *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, care în art. 23 (*Asigurarea drepturilor victimei în urma infracțiunilor; abuzurilor de serviciu și erorilor judiciare*) prevede: „(1) Legea procesuală penală asigură drepturile victimei în urma infracțiunilor sau abuzurilor de serviciu, precum și ale persoanei condamnate sau arestate nelegitim ori lezate în drepturi în alt mod. (2) Victima unei fapte care constituie componentă de infracțiune este în drept să ceară, în condițiile prezentului cod, pornirea unei cauze penale, să participe la procesul penal în calitate de parte vătămată și să-i fie reparate prejudiciile morale, fizice și materiale. (3) Persoana achitată sau în privința căreia s-a dispus scoaterea de sub urmărire penală ori încetarea urmăririi penale pe temei de reabilitare are dreptul să fie repusă în drepturile personale pierdute, precum și să fie despăgubită pentru prejudiciul care i-a fost cauzat.”

Este de menționat, în context,

că, spre deosebire de legislația procesual penală, cea contravențională nu conține careva referințe cu privire la asigurarea drepturilor persoanelor sancționate contravențional ilegal. La acest capitol, cercetătorii menționează: „cu regret, *Codul contravențional* nu reglementează procedura de despăgubire în cazul depistării unor vicii fundamentale. În aceste condiții, s-ar crea impresia că din punct de vedere formal, legiuitorul a exclus posibilitatea înaintării acțiunilor în despăgubire pentru viciile de procedură (erorile judiciare) depistate în procedurile contravenționale. Totuși, luând în considerație prevederile art. 382 alin. (6) și art. 384 alin. (6) din *Codul contravențional*, care face trimitere directă la aplicarea normelor legislației procesual-penale cu ocazia examinării cauzelor contravenționale, conchidem că dreptul la despăgubire pentru viciile de procedură în procesele contravenționale este posibil, prin aplicarea directă a dispozițiilor *Codului de Procedură Penală*. Concluzia respectivă este consolidată și de evoluția jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în care nu se face o distincție între procedurile contravenționale și cele penale, dar se indică asupra faptului că ambele proceduri necesită a fi guvernate de garanțiile unui proces echitabil” [15, p. 236].

În al doilea rând, pornind de la faptul că în cazul dat răspunderea purtată de stat este una patrimonială, unele reglementări în materie se conțin în *Codul civil al Republicii Moldova*, care în art. 2007 (cu denumirea marginală de *Răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată*) stabilește: „(1) Prejudiciul cauzat persoanei prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerate în folosul comunității se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată. (2) Statul se exonerează de răspundere în cazul când persoana vătămată a contribuit

intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț.”

O reglementare mai detaliată în materie atestăm în *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, nr. 1545/1998, care în art. 1 prevede: „Prezenta lege constituie actul legislativ de bază care reglementează cazurile, modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești”.

În continuare, atragem atenția că în art. 3 alin. (1) din Lege se prevede că este reparabil prejudiciul material și moral cauzat persoanei fizice sau juridice în urma: a) reținerii ilegale, aplicării ilegale a măsurilor preventive sub formă de arest, de declarație de a nu părăsi localitatea sau țara, tragerii ilegale la răspundere penală; b) condamnării ilegale, confiscării ilegale a averii, supunerii ilegale la muncă neremunerată în folosul comunității; c) efectuării ilegale, în cazul urmăririi penale ori judecării cauzei penale, a percheziției, ridicării, punerii ilegale sub sechestru a averii, eliberării sau suspendării ilegale din lucru (funcție), precum și în urma altor acțiuni de procedură care limitează drepturile persoanelor fizice sau juridice; d) supunerii ilegale la arest contravențional, reținerii contravenționale ilegale sau aplicării ilegale a amenzii contravenționale de către instanța de judecată; e) efectuării măsurilor speciale de investigații cu încălcarea prevederilor legislației; f) ridicării ilegale a documentelor contabile, a altor documente, a banilor, a ștampilelor, precum și în urma blocării conturilor bancare.

Mai mult, în alin. (2) al articolului dat se precizează că prejudiciul cauzat se repară integral, indiferent de culpa persoanelor cu funcție de răspundere din organele de urmărire penală, din procuratură și din instanțele judecătorești.

Deci, după cum se poate observa, în raport cu legea civilă, *Legea-cadru* extinde substanțial spectrul acțiunilor ilegale cauzatoare de prejudicii pentru care persoana are dreptul să pretindă și să obțină despăgubiri de la stat [14, p. 60].

Un alt moment important este reglementat în art. 6 din *Legea* citată, în care se precizează că dreptul la repararea prejudiciului apare în cazul: a) devenirii definitive și irrevocabile a sentinței de achitare; b) scoaterii persoanei de sub urmărire penală sau încetării urmăririi penale pe temeuri de reabilitare; c) adoptării de către instanța judecătorească a hotărârii cu privire la anularea arestului contravențional în legătură cu reabilitarea persoanei fizice; d) adoptării, de către judecătorul de instrucție, în condițiile art. 313 alin.(5) din *Codul de procedură penală*, în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind declararea nulității actelor sau acțiunilor organului de urmărire penală sau organului care exercită activitate specială de investigații.

În același timp, potrivit art. 5 alin. (2) cererea de chemare în judecată privind repararea prejudiciului se depune în termen de 3 ani de la data apariției dreptului la repararea prejudiciului.

Referitor la despăgubirea prejudiciului *material* cauzat prin acțiunile indicate mai sus, prezintă importanță art. 7 din *Lege*, potrivit căruia persoanei fizice sau juridice i se compensează sau i se restituie: a) salariul și alte venituri provenite din muncă, ce constituie sursa ei principală de existență, de care a fost privată în urma acțiunilor ilicite; b) pensia sau indemnizația a cărei plată a fost sistată ca urmare a arestului ilegal și ținerii sub arest; c) averea (inclusiv depunerile bănești și dobânzile aferente, obligațiile împrumuturilor de stat și câștigurile aferente) confiscată ori trecută în venitul statului de către instanța judecătorească sau ridicată de organul de urmărire penală, precum și averea sechestrată; d) amenziile percepute ca urmare a executării sentinței judiciare și cheltuielile de judecată suportate de persoana fizică în legătură cu acțiunile ilicite; e) sumele plătite de ea pentru asistența juridică; f) cheltuielile pentru tratamentul ei, tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării); g) cheltuielile efectuate în legătură cu chemările în organul de urmărire penală, organul procuraturii sau în instanța judecătorească.

La rândul său, art. 11 alin. (1) din *Lege* stipulează că mărimea compensației pentru repararea prejudi-

ciului *moral* se stabilește de instanța de judecată luându-se în considerare: a) gravitatea infracțiunii de a cărei săvârșire a fost învinuită persoana respectivă; b) caracterul și gravitatea încălcărilor procesuale comise la urmărirea penală și la examinarea cauzei penale în instanța de judecată; c) rezonanța pe care a avut-o în societate informația despre învinuirea persoanei; d) durata urmăririi penale, precum și durata examinării cauzei penale în instanța de judecată; e) natura dreptului personal lezată și locul lui în sistemul de valori al persoanei; f) suferințele fizice, caracterul și gradul suferințelor psihice; g) măsura în care compensația bănească poate atenua suferințele fizice și psihice cauzate; h) durata aflării nelegitime a persoanei în detenție.

Important este că, în toate cazurile, instanța de judecată urmează să se bazeze pe principiile compensării rezonabile și echitabile a prejudiciului moral.

Evident, Legea dezvoltă și alte momente importante, noi însă ne vom opri aici pentru a sublinia importanța faptului că motivul reparării prejudiciului îl constituie faptele ilegale (acțiunile/ inacțiunile) ale organelor statului și reprezentanților lui, indiferent de existența sau nu a intenției sau a unei alte forme a vinovăției. În același timp, atragem atenția că sub aspect comparativ, legiuitorul a stabilit o serie de criterii pentru evaluarea prejudiciilor cauzate în procesele penale în scopul acordării de despăgubiri, în timp ce în procesele de contencios administrativ a neglijat totalmente acest moment, ceea ce denotă o gravă carență a mecanismului de exercitare a dreptului persoanei vătămate de autoritățile publice.

Pornind de la cele analizate și constatate, conchidem că dreptul constituțional studiat în prezentul demers științific necesită ample cercetări teoretice, în vederea elucidării particularităților de conținut și de exercitare, identificării tuturor curențelor legislative și a soluțiilor optime pentru înlăturarea acestora și garantarea corespunzătoare a exercitării acestui drept de către persoana vătămată de autoritățile statului.

Bibliografie

1. *Codul administrativ al Republicii Moldova*, nr. 116 din 19.07.2018.

În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.

2. *Codul civil al Republicii Moldova*, nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 467-479, art.784.

3. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nr. 122 din 14.03.2003. Republicat în temeiul art. IV al Legii nr. 252 din 08.11.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.263-269 (versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin *Legea nr. 133* din 15.11.18).

4. Constantinescu M., Iorgovan A., Muraru I., Tănăsescu E.S. *Constituția României revizuită: comentarii și explicații*. București: All Beck, 2004.

5. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin *Legea nr. 256* din 25.11.2016 și *Legea nr. 70* din 13.04.2017).

6. *Constituția României* din 21 noiembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României nr. 233 din 21.11.1991. Revizuită și republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.

7. *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.

8. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială "Tratate internaționale", 1998, volumul 1.

9. Diaconu M. *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Monografie. Chișinău: S.n., 2013 (Tipografia Centrală).

10. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 18 din 11 decembrie 2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10 februarie 2000* (Sesizarea nr. 20a/2012). În: Monitorul Oficial nr. 6-9 din 11.01.2013.

11. Iacob I. *Recursul administrativ potrivit Codului Administrativ al Re-*

publicii Moldova. Cererea prealabilă. În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de euro integrare, materiale ale conferinței internaționale științifico-practice din 2-3 noiembrie 2018. Chișinău, 2018, p. 72-81.

12. Iacob I., Carp S. *Eroarea ca temei al răspunderii patrimoniale a statului*. În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaționale din 22-23 martie 2019. Chișinău: Iulian, 2019, p. 21-27.

13. *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, Nr. 1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial Nr. 50-51 din 04.06.1998. Versiune în vigoare din 05.01.18

14. Marian O. *Dreptul persoanei la repararea prejudiciului cauzat de autoritățile statului*. În: Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene, materiale ale conferinței științifice internaționale din 22-23 martie 2019. Chișinău: Iulian, 2019, p. 58-63.

15. Muntean V. *Semnificația doctrinară și legală a noțiunii „eroare judiciară”*. În: Relații internaționale Plus. Revistă științifico-practică nr.1, 2018.

16. *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York, ratificat de Republica Moldova prin hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993)

DESPRE AUTOR/ABOUT
AUTHOR

Guzun Corneliu,
Judecător la judecătoria Chișinău /
sediul Râșcanovca/
magistru în drept
Judge at the Chisinau District
Court/office Rîșcanovca/
master in law

CZU 343.9.018:575.113

PROTECȚIA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ A GENOMULUI UMAN

Lilia PÎSLARU,
doctorand, ICJP, ASM,
Alexandru MARIȚ,
doctor în științe, conferențiar universitar

Prezentul articol conține informații generale referitor la genomul uman și necesitatea protecției sale juridice. Articolul include, de asemenea, analiza actelor juridice internaționale și regionale care asigură protecția genetica umane, față de cercetările științifice, în particular, față de aplicațiile medicinei și biologiei.

Cuvinte-cheie: Genetică umană, genom uman, aplicații ale medicinei și biologiei, protecție juridică, reglementare internațională.

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN GENOME

PISLARU Lilia,
PhD, the Institute of legal and political research, ASM
MARIT Alexandru,
science doctor, university associate professor

The present article includes the general information about the human genome and reflects the necessity of its legal protection. Also, in this article was performed an analysis of international and regional acts that assure the protection of human genetics against the scientific researches, particularly of applications of medicine and biology.

Keywords: Human genetics, human genome, medicine and biology applications, legal protection, international regulations.

Introducere. Problemele ridicate de biotehnologii și medicină au condus la necesitatea protecției juridico-penale a genetica umane. În acest sens, au fost adoptate un șir de acte normative la nivel internațional. Aceste reglementări sunt de o valoare incontestabilă, atât timp cât asemenea practici pot prezenta eventuale riscuri pentru viață, sănătate sau pot pune în discuție viitorul speciei, mai ales atunci când vorbim despre experimente asupra genomului uman. [1, p. 82].

Evoluția actelor normative în domeniul protecției internaționale a genetica umane poate fi reprezentată în două etape: elaborarea Recomandărilor Consiliului Europei în privința protecției fătului și a prevenirii folosirii abuzive a manipulărilor genetice, precum și adoptarea Convenției asupra drepturilor omului și biomedicinei (Oviedo, Spania, aprilie 1997) [2], adoptată în scopul protecției demnității, drepturilor și libertăților omului față de aplicațiile biologiei și medicinei.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări a fost studiat și utilizat cadrul normativ internațional, regional ce asigură protecția juridică a genomului uman, precum și un vast cadru doctrinar

în domeniul genetica și al dreptului penal. Au fost folosite metodele: logică, comparativă, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții. Problematika manipulărilor genetice a stârnit puternice controverse, fiind abordate diferit, de la apogeul al progresului științific cu multiple efecte pozitive, până la intervenție abuzivă și iresponsabilă în patrimoniul genetic, pasibilă de răspundere penală. Dezvoltarea rapidă a biologiei și a medicinei, necesitatea respectării ființei umane, ca individ, dar și ca specie, actele de alterare a genomului care ar putea pune în pericol demnitatea, respectul individului ca atare, progresele în domeniul genetic care nu sunt utilizate întotdeauna în beneficiul ființei umane prezente și viitoare, au constituit doar câteva dintre premisele pentru reglementarea juridică a genetica umane la nivel internațional și regional.

Analiza reglementărilor internaționale care asigură protecție juridică genetica umane.

La nivel internațional și regional au fost adoptate reglementări privind protecția genetica umane și genomului uman. Analiza actelor normative în domeniu, ne permite să menționăm că legiuitorul a progresat constant în

efortul de asigurare a unei protecții juridice a genomului uman.

Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea generală ONU la 10.12.1948, este un act normativ internațional cu caracter general, care conține doar dispoziții indirecte privind protecția genetica umane. Aceste dispoziții pot fi deduse din conținutul art. 1-3 din Declarație. [8].

Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului a fost adoptată în 1948 și reglementează atât drepturi civile și politice, cât și drepturi economice, sociale și culturale, foarte asemănătoare cu cele cuprinse în Declarația Universală a Drepturilor Omului, dintre care menționăm: - dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei; - dreptul la egalitate în fața legii; - dreptul la viață privată; - dreptul la sănătate; - dreptul la securitate socială; Comisia Interamericană a Drepturilor Omului, creată în anul 1960, [1, p.117].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice a fost adoptat de Adunarea generală ONU la 16.12.1966 și ratificat prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.90, în vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. [14].

Pactul este un act normativ

internațional cu caracter general, care conține doar dispoziții indirecte privind protecția genetica umană. Aceste dispoziții pot fi deduse din conținutul art. 5-7 din pact.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale a fost adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 septembrie 1996 prin Rezoluția 2200 A (XXI). [13].

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale este un act normativ internațional cu caracter general, care conține doar dispoziții indirecte privind protecția genetica umană. Aceste dispoziții pot fi deduse din conținutul art. 10, 12, 15 alin.1 lit.b) din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

În conformitate cu prevederile art. 15 alin.1) , lit.b), se recunoaște fiecăruia dreptul de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale. Conform art.15 alin.3) și 4), statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte libertatea indispensabilă cercetării științifice și urmările beneficoare care trebuie să rezulte din încurajarea și dezvoltarea cooperării și contactelor internaționale în domeniul științei.

Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei a fost semnată la Oviedo, 4 aprilie 1997, în scopul protecției demnității, identității ființei umane și garantării oricărei persoane, fără discriminare, respectul integrității sale și al celorlalte drepturi și libertăți fundamentale față de aplicațiile biologiei și medicinei. [2]

Convenția este un act normativ special care stabilește principii, norme, reguli și condiții concrete în vederea protecției genetica umane și genomului uman.

Conform art. 2 din Convenție, interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei.

Capitolul IV "Genomul uman" reglementează doar două cazuri de modificări genetice. Astfel, o intervenție asupra genomului uman nu este posibilă decât în vederea unor scopuri preventive, de diagnosticare sau terapeutice, sub condiția de a nu avea ca urmare o modificare în genomul descendenței (articolul 13).

Conform art. 14 al Convenției, nu se admite folosirea tehnicilor medicale pentru a determina sexul copilului ce urmează să se nască, cu excepția cazului când se urmărește evitarea unei boli ereditare grave (articolul 14).

Capitolul V din Convenție este consacrat regulilor privind cercetarea științifică asupra ființei umane. În conformitate cu prevederile art. 15 din Convenție, cercetarea științifică în domeniul biologiei și medicinei se exercită liber, sub rezerva dispozițiilor prezentei convenții și a altor dispoziții juridice care asigură protecția ființei umane.

Conform art. 16 din Convenție sunt stabilite expres condițiile concrete ale cercetărilor având ca obiect ființele umane [2, art.16].

Totodată, art. 17 din Convenție asigură protecția persoanelor care nu au capacitatea de a consimți la o cercetare și se impun anumite condiții cumulative în acest sens.

În articolul 18 al Convenției se statuează un principiu fundamental în planul protecției embrionului uman: "În cazurile în care legea autorizează cercetările pe embrionii în vitro, trebuie să asigure o protecție adecvată a embrionului. Crearea embrionilor umani în scopuri de cercetare este interzisă." [2, art.18].

Capitolul VI stabilește reguli generale și specifice cu privire la prelevarea de organe și țesuturi de la donatori vii în scopul transplantării.

Convenția este considerată pe bună dreptate actul normativ de bază care stabilește principii, norme, reguli și condiții concrete în vederea protecției genetica umane și genomului uman.

Ulterior, la 12.01.1998, a fost adoptat Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, în vigoare pentru Republica Moldova din 1 martie 2003. [15]

În conformitate cu prevederile art. 1 al Protocolului, este interzisă orice intervenție având drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte. În sensul art. 1, prin expresia *ființă umană genetic identică unei alte ființe umane* se înțelege o ființă umană care are în comun cu o altă ființă umană ansamblul genelor nucleare.

Articolul 2 din Protocol interzice expres derogările de la dispozițiile protocolului în baza articolului 26, paragraful 1 din Convenție.

Protocolul adițional la Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, referitor la transplantul de organe și țesuturi de origine umană, a fost semnat la Strasbourg la 20 februarie 2015, având în vedere faptul că o utilizare necorespunzătoare a organelor sau țesuturilor ar putea pune în pericol viața, bunăstarea sau demnitatea umană.

Conform art. 1, părțile Protocolului protejează omul în demnitatea și identitatea sa și îi garantează, fără discriminare, respectarea integrității sale și a celorlalte drepturi și libertăți fundamentale ale sale în domeniul transplantului de organe și țesuturi de origine umană.[16].

Declarația universală UNESCO privind genomul uman și drepturile omului (11 noiembrie 1997) recunoaște că cercetările științifice privind genomul omului și aplicarea în practică a rezultatelor acestor cercetări deschid perspective nelimitate pentru ameliorarea stării sănătății unor oameni și a omenirii întregi, cu toate acestea menționând că astfel de cercetări trebuie să se bazeze pe respectul total al demnității, libertăților și drepturilor omului, precum și pe interzicerea oricărei forme de discriminare privind caracteristicile genetice. [7].

În conformitate cu prevederile art.1 din Declarație, genomul omului se află la baza comunității inițiale a tuturor reprezentanților neamului omenesc, precum și a recunoașterii demnității și diversității lor indispensabile. Genomul omului semnifică patrimoniul întregii omeniri. [art.3, 4].

Conform art. 2 din Declarație, fiecare om are dreptul la respectarea demnității și drepturilor lui, indiferent de caracteristicile lui genetice. O astfel de demnitate semnifică neîndoielnică personalitatea omului nu se poate limita doar la caracteristicile lui genetice și solicită respectarea unicității și irepetabilității lui.

În conformitate cu prevederile art.10 din Declarație, niciun fel de cercetări referitor la genomul omului, precum și niciun fel de cercetări aplicate în acest domeniu, mai ales în

domeniile biologiei, geneticii și medicinei, nu trebuie să prevaleze asupra respectării drepturilor omului, drepturilor fundamentale și a demnității umane privind persoane separate sau, în cazuri respective, a grupurilor de oameni.

Declarația interzice expres practica care contravine demnității umane, cum ar fi practica de clonare în scopul reproducerii ființei umane. Statelor și organizațiilor internaționale competente se propune colaborare cu scopul de a depista o asemenea practică și de a adopta la nivel național și internațional măsurile necesare în concordanță cu principiile, stipulate în prezenta Declarație. [art.11].

Statele trebuie, în particular, să contribuie la efectuarea cercetărilor științifice, orientate spre depistarea, preîntâmpinarea și tratamentul bolilor genetice sau bolilor, provocate de influența factorilor genetici, în special, bolilor rar întâlnite, precum și bolilor cu caracter endemic, din a căror cauză suferă o parte considerabilă a populației lumii. [7, art.17].

Declarația universală UNESCO privind bioetica și drepturile omului (2005) proclamă necesitatea de a reflecta asupra cercetărilor și inovațiilor apte să amelioreze condiția umană și, în același timp, trasează ferm principiile responsabilității individuale, simțământului, respectării integrității persoanei, vieții private, confidențialității, egalității, echității, nediscriminării, non-stigmatizării, respectării diversității culturale și pluralismului, protecției generațiilor viitoare și protecției mediului, biosferei și biodiversității. [10]

Declarația internațională cu privire la datele genetice ale omului a fost adoptată de sesiunea a 32-a a Conferinței Internaționale UNESCO la Paris, 17 octombrie a.2003. [9].

În conformitate cu prevederile art. 2 din Declarație, datele genetice ale omului sunt definite ca informația privind caracteristicile moștenite ale unor persoane aparte, obținută pe calea analizei acizilor nucleici sau pe calea unei alte analize științifice. Prin date proteome ale omului se înțelege informația, ce se referă la proteinele unei persoane aparte, care include expresarea, modificarea și interacțiunea lor.

Conform prevederilor art. 5 din Declarație, datele genetice și date-

le proteome ale omului pot fi colectate, prelucrate, utilizate și păstrate doar în următoarele scopuri: (i) diagnosticarea și acordarea asistenței medico-sanitare, inclusiv efectuarea examenului medical și a testării de pronostic; (ii) efectuarea cercetărilor științifice medicale, inclusiv ale celor epidemiologice, în special, cercetarea genetică a populației, precum și cercetările antropologice și arheologice, în continuare numite "cercetări medicale și științifice"; (iii) medicina legală și procedura judiciară privind anchetarea civilă, penală sau alte anchetări în corespundere cu prevederile din articolul 1 (c); (iv) sau în alte scopuri care nu contravin Declarației Generale privind genomul omului și drepturile omului și dreptului internațional în domeniul drepturilor omului. [9,art.5].

Convenția privind Diversitatea Biologică a fost semnată în cadrul Summitului de la Rio de Janeiro din 1992, de către 150 de lideri de guvern. Republica Moldova a ratificat Convenția privind Diversitatea Biologică în 1995 (Hotărârea Parlamentului nr. 457-XIII din 16.03.1995) [3]

În conformitate cu prevederile art. 15 din Convenție, „Accesul la resurse genetice”, se prevede că autoritatea de a determina accesul la resurse genetice aparține guvernelor naționale și este supusă legislației naționale. Fiecare parte contractantă va face eforturi pentru dezvoltarea și efectuarea de cercetări științifice bazate pe resurse genetice furnizate de către alte părți contractante cu deplina participare a acestora și, în măsura posibilităților, pe teritoriul lor. Fiecare parte contractantă va lua măsurile legislative, administrative sau politice adecvate pentru a asigura împărțirea justă și echitabilă, cu partea contractantă care furnizează resursele genetice, a rezultatelor cercetării și dezvoltării și a beneficiilor cercetării, obținute din utilizarea comercială sau de alt tip a acestor resurse.

Protocolul de la Cartagena privind biosecuritatea la Convenția privind Diversitatea Biologică încheiat în orașul Montreal (Canada) la 29 ianuarie 2000 vine să rezolve actuala problemă extrem de complicată legată de utilizarea organismelor modificate genetic. Protocolul este structurat în 40 de articole și 3 anexe. [17].

Republica Moldova a ratificat

Protocolul de la Cartagena privind Biosecuritatea în 2002 (M. O. nr.149-150 din 07.11.2002). Protocolul a fost elaborat pentru prevenirea riscurilor biotehnologice, care se va referi, în special, la mișcarea transfrontalieră a oricărui organism modificat genetic rezultat din biotehnologiile moderne care ar putea avea efecte adverse asupra conservării și utilizării durabile a diversității biologice. [17, art.1].

Părțile la Protocol trebuie să se asigure că producerea, manipularea, transportul, utilizarea, transferul și eliberarea oricărui organism modificat genetic se realizează într-o manieră care previne sau reduce riscurile pentru diversitatea biologică, ținând, de asemenea, cont de riscurile pentru sănătatea umană. [17,art.2 alin.2].

Recomandarea Consiliului European privind folosirea embrionilor umani și a fetușilor în scopuri terapeutice, științifice, industriale și comerciale, nr. 1046/198612. Ea cuprinde și un Appendix, care trasează regulile ce guvernează folosirea embrionului sau fetusului uman și prelevarea țesuturilor lor în scopuri de diagnosticare și terapeutice.

Recomandarea Consiliului European privind folosirea embrionilor și fetușilor umani în cercetările științifice, nr. 1100/198913. Conform acestui document, se consideră că este potrivit ca protecția legală să fie acordată embrionului uman din momentul fertilizării celulei ou, urmărind aceleași reguli ca cele menționate în Recomandarea CE nr. 1046/1986.

Recomandarea Consiliului European asupra pregătirii unei Convenții de Bioetică, nr. 1160/199114, accentuează importanța acestui nou domeniu: aplicațiile combinate ale biologiei, biochimiei și medicinei dau naștere unor probleme universale care necesită soluții eficiente și care au determinat apariția unei noi discipline numită Bioetică.

Recomandarea Consiliului European referitoare la protecția și brevetabilitatea produselor de origine umană, nr. 1240/199415, precizează că „ființa umană este un subiect de drept – și nu obiect, iar corpul uman este inviolabil și inalienabil, fiind legat de persoana fizică titulară de drepturi și obligații și că, în consecință, pot fi instituite limite în privința folosirii acestuia”. În plus, corpul uman sau diferite părți

ale sale nu trebuie să constituie o sursă de profit.

Rezoluția Comisiei pentru probleme de bioetică a Parlamentului European, din 7 septembrie 2000, interzice „utilizarea embrionilor umani pentru producerea de celule tulpinare”. Declarația Parlamentului European prevede: “Clonarea ființelor umane nu poate fi absolut justificată și tolerată de societate, întrucât ea reprezintă o gravă violare a drepturilor fundamentale ale omului, e contrară principiului egalității dintre ființele umane, fiindcă permite o selecție eugenistă și rasistă a speciei umane, lezează demnitatea ființei umane...”. [8]

Directiva Parlamentului European și a Consiliului 98/44/CE din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice pune la baza adoptării un șir de premise, dintre care: biotehnologia și ingineria genetică joacă un rol din ce în ce mai important într-o gamă largă de sectoare, iar protecția invențiilor biotehnologice va prezenta cu siguranță o importanță fundamentală pentru dezvoltarea industrială comunitară; în domeniul ingineriei genetice, cercetarea și dezvoltarea necesită investiții considerabile cu grad ridicat de risc și doar o protecție juridică adecvată le poate face așadar profitabile; o protecție eficientă și armonizată în toate statele membre este esențială pentru menținerea și încurajarea investițiilor în domeniul biotehnologiei, etc. [12]

Conform art. 6 alin. 2) din Directivă, trebuie considerate ca nebrevetabile: (a) procesele de clonare a ființelor umane. (b) procesele de modificare a identității genetice a ființelor umane. (c) utilizarea embrionilor umani în scopuri industriale sau comerciale. (d) procesele de modificare a identității genetice a animalelor, care le pot produce suferință fără un beneficiu medical substanțial pentru om sau animale, precum și animalele rezultate din astfel de procese.

Declarația asupra clonării adoptată de Adunarea generală a ONU la 16 martie 2005 face apel la guvernele statelor membre să interzică toate formele de clonare umană, inclusiv tehnicile folosite în cercetarea asupra celulelor stern umane, întrucât acestea “sunt incompatibile cu demnitatea umană și protecția vieții umane” și să adopte “măsurile să interzică aplicarea tehnicilor de inginerie genetică care

ar fi contrare demnității umane”. [6]

În contextul celor expuse, pot fi menționate încă un șir de acte care reglementează domeniul clonării, cum ar fi: Recomandarea Consiliului Europei nr. 934/1982 privind ingineria genetică; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1046/1986 cu privire la utilizarea embrionilor și fetoșilor umani în scop diagnostic, terapeutic, științific, industrial și comercial” [18]; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1100/1989 privind folosirea embrionilor și fetoșilor umani în cercetările științifice; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1160/1991 privind elaborarea unei Convenții de bioetică”. [19]; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1240/1994 relativă la protecția și brevetabilitatea produselor de origine umană” [20]; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1512/2001 privind protecția genomului uman; Recomandarea Consiliului Europei nr. 1468/2002 privind biotehnologiile; etc.

Concluzii: Protecția juridică a geneticii umane este realizată printr-un șir de reglementări la nivel internațional și regional. Un rol aparte îl au Convenția privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997, precum și protocoalele adiționale la această convenție. Pot fi menționate Rezoluțiile și declarațiile ONU, declarațiile Consiliului European, Parlamentului European, UNESCO, etc.

Referințe bibliografice

1. CEBAN, Cristina. Protecția internațională a drepturilor omului. Note de curs www.usem.md/uploads//files/Note_de_curs_drept_ciclu1/030.pdf accesat 06.10.2016
2. Convenția privind protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, semnată la Oviedo, 4 aprilie 1997. //Tratate internaționale 38/295, 2006.
3. Convenția privind Diversitatea Biologică a fost semnată în cadrul Summitului de la Rio de Janeiro din 1992, de către 150 de lideri de guvern. Republica Moldova a ratificat Convenția privind Diversitatea Biologică în 1995 (Hotărârea Parlamentului nr. 457-XIII din 16.03.1995).
4. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, semnată la Roma, 04 noiembrie 1950. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (accesat 29.10.2016).
5. Ciochină L., Iftime C. O viziune asupra vieții. PR Vita Media, București, 2003, p. 87.
6. Declarația ONU despre clonarea umană, adoptată prin Rezoluția nr. 59/280 a Asamblei Generale din 08.03.2005. www.provitabucuresti.ro/.../declaratia.ONU.privind.cl... (vizitat 09.04.2015).

restii.ro/.../declaratia.ONU.privind.cl... (vizitat 09.04.2015).

7. Declarația generală UNESCO cu privire la genomul omului și drepturile omului adoptată la 11 noiembrie 1997. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Moscow/pdf/bioetica_romanian_publication.pdf (vizitat 29.10.2016)

8. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948 la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990), în: *Tratate internaționale*, 1998, vol.1, p.11-18.

9. Declarația internațională cu privire la datele genetice ale omului a fost adoptată de sesiunea a 32-a a Conferinței Internaționale UNESCO la Paris, 17 octombrie a.2003 http://bioethicsmd.narod.ru/consult4_ro.html, accesat 29.10.2016

10. Declarația universală UNESCO privind bioetica și drepturile omului (2005). <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/bioethics/bioethics-and-human-rights/> accesat 29.10.2016

11. Deleanu Ion. *Biologie și drept*. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 199 p.

12. Directiva Parlamentului European și a Consiliului 98/44/CE din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice. <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202007/Legislatie/31998L0044%20-%20Ro.pdf>. (vizitat 15.04.2015).

13. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale a fost adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 septembrie 1996 prin Rezoluția 2200 A (XXI). Publicat : 30.12.1998 în *Tratate Internaționale Nr. 1 art Nr : 19* Data intrării în vigoare : 26.04.1993.

14. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice a fost adoptat de Adunarea generală ONU la 16.12.1966 și ratificat prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.90, în vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993.

15. Protocol adițional din 12.01.98 la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, referitor la interzicerea clonării ființelor umane //Tratate internaționale 38/295, 2006.

16. Protocolul adițional la Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei referitor la transplantul de organe și țesuturi de origine umană, a fost semnat la Strasbourg la 20 februarie 2015 <http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea92016.php> accesat 25.10.2016

17. Protocolul general asupra biosecurității (Cartagena 2000) la Convenția cadru a ONU diversitatea biologică, ratificat de Republica Moldova în 2002 (M. O. nr.149-150 din 07.11.2002).

18. Recomandarea Consiliului Europei nr. 1100/1989 privind folosirea embrionilor și fetoșilor umani în cercetările științifice <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Adopted-Text/ta89/EREC1100.htm>

19. Recomandarea Consiliului Europei nr. 1160/1991 privind elaborarea unei Convenții de bioetică <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta91/EREC1160.htm>

20. Recomandarea Consiliului Europei nr. 1240/1994 relativă la protecția și brevetabilitatea produselor de origine umană Disponibil pe Internet: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta94/EREC1240.htm>

CZU: 347.56:342.565(478)

RESPONSABILITATEA CA EXIGENȚĂ SOCIO-JURIDICĂ IMPORTANTĂ A STATULUI DE DREPT

Victor DONOS

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Articolul cuprinde o viziune sumară asupra responsabilității ca exigență socio-juridică importantă a statului de drept. Elucidarea esenței responsabilității ca fenomen social este urmată de expunerea succintă a particularităților responsabilității juridice, care astfel reprezintă o condiție importantă pentru consolidarea statului de drept în societatea noastră.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate, individ, stat de drept, societate, responsabilitate juridică, conștientizare, asumarea responsabilității, ordine de drept.*

RESPONSIBILITY AS THE IMPORTANT SOCIO-LEGAL REQUIREMENT OF THE RULE OF LAW

Victor DONOS

PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research

The article contains a summary view on the responsibility as an important socio-legal requirement of the rule of law. The elucidation of the essence of responsibility as a social phenomenon is followed by the brief exposition of the particularities of legal responsibility, which is an important condition for the consolidation of the rule of law in our society.

Keywords: *responsibility, individual, rule of law, society, legal responsibility, awareness taking responsibility, order of law.*

Introducere. În general, problema *responsabilității* acțiunii umane ocupă un loc aparte în preocupările menite să pună în evidență laturile cele mai importante ale raporturilor sociale interumane. *Responsabilitatea* vizează omul în cea mai firească și comună ipostază a sa: cea de agent al acțiunii sociale curente. Fiind înțeleasă astfel, *responsabilitatea* dobândește un statut distinct, devenind principalul mecanism de definire a sensului integrării sociale a omului [4, p. 27-35].

După cum s-a afirmat în doctrină, acțiunea umană se constituie, se desfășoară, se modifică și se termină sub semnul inevitabil al *responsabilității* individului, care reprezintă o dimensiune a spiritului uman, în calitate a acestuia de entitate axiologică (valorizatoare și valorificatoare) [17, p. 110].

Din multitudinea dimensiunilor proprii activității umane, cea mai importantă este considerată a fi cea normativă, deoarece ea impune individului un anumit model de comportament (politic, etic, religios etc.) în conformitate cu anumite valori sociale. Conștientizarea și adeziunea la aceste valori și norme fundamentează, prin esență, *responsabilitatea*

socială a individului – ca instituție socială care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul de valori, instituționalizat de societatea în care trăiește, în vederea conservării și promovării lor, în scopul perfecționării ființei umane și conservării vieții în comun, pe calea menținerii și promovării ordinii sociale și a binelui public [3, p. 15].

Conformarea conduitei la preceptele normelor sociale se face, de regulă, de bună-voie sau de teama dezaprobării sociale ori a sancțiunii pentru nerespectare. Abaterea individului de la aceste norme atrage o *răspundere socială*, fie ea morală, religioasă, politică sau juridică [23, p. 514-515]. Înainte însă de a analiza și aprecia esența și particularitățile *răspunderii* (ca subiect distinct de preocupare științifică pentru noi), considerăm necesar a aborda detaliat problema *responsabilității*, întrucât existența acesteia în cele mai multe cazuri previne survenirea *răspunderii*, reprezentând astfel un factor primar de asigurare a ordinii în societate.

Scopul studiului. Pornind de la cele menționate, în prezentul demers științific ne propunem să expunem unele reflecții pe marginea esenței și particularităților *responsabilității* în

calitatea sa de factor de ordonare a relațiilor sociale.

Rezultate obținute și discuții. Pentru început, este important de a face unele precizări pe marginea conceptului de *responsabilitate*. În acest sens, reiterăm că în literatura juridică și sociologică se folosesc în mod curent, cu aceeași semnificație sau cu semnificații apropiate doi termeni și anume *răspundere* și *responsabilitate*.

Cel mai probabil, aceasta se datorează faptului că însăși *Dicționarul explicativ al limbii române* stabilește echivalența acestora. Astfel, în conținutul acestuia, *răspunderea* este explicată ca fiind: (i) faptul de a răspunde; (ii) obligația de a răspunde de îndeplinirea unei acțiuni, sarcini etc.; (iii) responsabilitate; iar *responsabilitatea* este definită ca: (i) obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva; (ii) de a accepta și suporta consecințele; (iii) răspundere [9, p. 1635].

Cu toate acestea, totuși în doctrină, unele voci susțin că nu există nicio distincție între aceste noțiuni [20, p. 115], în timp ce altele [1, p. 78-86; 16, p. 69-88; 6, p. 191-204; 7, p. 50] invocă diferite argumente pentru a demonstra delimitarea netă între ele.

În context, ținem să precizăm că

din punct de vedere semantic, termenul *răspundere* este folosit ca o categorie generală doar în limbile de origine latină, acesta derivând din verbul latin *respondere*, care înseamnă *a răspunde, a plăti* [5, p. 429]. Deci, orice subiect de drept, indiferent că e vorba de o persoană particulară (în fața semenilor săi sau a statului) sau de stat (în fața supușilor săi sau în fața altor state), trebuie să răspundă de actele sale, asumându-și consecințele angajamentelor pe care și le ia sau a nesocotirii unor datorii juridice [21, p. 16].

Astfel, în sens comun, prin noțiunea de *răspundere* se înțelege obligația unei persoane de a da socoteală pentru faptele sale, ca urmare a reacției de reprimare venită din partea societății [22, p. 1]. În același timp, unele voci susțin că termenul *răspundere* mai poate semnifica și că persoana îndeplinește condițiile, de exemplu, psihologice, pentru a putea fi trasă la răspundere [12, p. 145-148].

Dincolo de aceasta, prezintă importanță faptul că în limba engleză, în context internațional și constituțional, sunt utilizați termenii *responsability* și *accountability*, în timp ce în dreptul civil sunt utilizate expresiile *liability* sau *law of torts* (în limba germană termenul *Verantwortlichkeit* aparține limbajului moralei, limbajului juridic fiindu-i specifică noțiunea, mult mai restrânsă de *Haftung*) [8, p. 458; 21, p. 17]. Din multitudinea explicațiilor date acestor noțiuni, cercetătorii observă că între primele două concepte (relevante pentru studiul nostru) există deosebiri de sens, *accountability* raportându-se la popor, în timp ce *responsability* se raportează la un subiect individualizat, respectiv cel care se află în starea de a avea o sarcină față de cineva sau chiar poate fi învinuit de o încălcare concretă [21, p. 19].

Referindu-ne la limba franceză, precizăm că termenul *răspundere* nu există, fiind utilizabilă doar o singură noțiune – *responsabilité*, explicată în *Dicționarul Larousse* ca având câteva înțelesuri [14]: (i) obligația de a repara daunele cauzate altuia; (ii) obligația de a suporta pedeapsa prevăzută pentru infracțiunea săvârșită; (iii) capacitatea de a lua o decizie.

Așadar, putem constata că confuzia între noțiunile enunțate este generată de mai mulți factori printre care atât specificul diferitor limbi în care sunt analizate, cât și nemijlocit explicația lor dată de dicționarul limbii române. Aceasta însă, în opinia noastră, nu constituie un temei suficient pentru a accepta echivalența/sinonimia dintre *răspundere* și *responsabilitate*. Mai mult, situația dată constituie o premisă și un motiv important de a realiza o delimitare clară a acestor fenomene.

Oprindu-ne în mod special la esența *responsabilității*, menționăm că acest fenomen a fost analizat destul de amplu în doctrina sociologică, dar și juridică. Importante reflecții în context a expus sociologul Dmitrie Gusti [11, p. 299-300], care susține că aceasta este o atitudine sufletească și morală a omului față de acțiunile lui. Totodată, în opinia sa, *responsabilitatea* implică un dublu aspect. Primul privește caracterul obiectiv care se referă la *responsabilitatea* pe care o avem față de sancțiunile organizate ale legilor sau față de sancțiunile difuze pe care le exercită asupra noastră constrângerile opiniei publice. Cel de-al doilea aspect are caracter subiectiv; el privește *responsabilitatea* pe care ne-o simțim față de sancțiunile proprii noastre conștiințe, acelea care se manifestă sub forma nemulțumirii intime de a nu fi îndeplinit ceea ce trebuie sau sub forma unor muștrări aspre, dureroase și neliniștitoare ale „eu-lui” propriu.

În opinia prof. N. Popa, deosebit de importante pentru existența *responsabilității* sunt două condiții: libertatea personalității și capacitatea ei de a decide. Respectiv, conștient de sine, individul uman alege, decide, se angajează, ceea ce presupune *responsabilitate*. Aplicativ, omul liber, cunoscând valorile din normele sociale, le interiorizează și, așa aderă la ele, se angajează față de sine să le transpună; deci el devine un *individ responsabil*.

Prin urmare, *responsabilitatea* este un fenomen pe care omul și-l asumă; ea se instituie în raport cu o colectivitate sau cu întreaga societate și „constă în aderarea individului în mod conștient și liber la interesele și

idealurile colectivității” [19, p. 199].

Din acest punct de vedere, *responsabilitatea* este descrisă în doctrină ca:

- „asumarea de către personalitatea exemplară umană a valorii acelor acte, proprii sau ale altora, ale căror consecințe le apreciază ca dezirabile pentru sine și pentru comunitatea sa și a căror înfăptuire o decide ori la care aderă în mod liber” [17, p. 115];

- „asumare conștientă și deliberată a unei atitudini active și militante față de colectivitate, a grijii pentru succesul sau riscul, rezultatul sau eficiența, consecințele și valoarea activității pe care agentul o desfășoară sau o conduce” [10, p. 30].

În același timp, *responsabilitatea* este determinată ca reprezentând o modalitate activă de raportare a individului și colectivității la o anumită cauză, implică asumarea unor răspunderi și riscuri, acționând uneori dincolo de sistemul de norme care generează drepturi și obligații. *Responsabilitatea* se referă deci la autoangajarea liber consimțită, obligația izvorâtă din sistemul de norme devenind o datorie pe care și-o impune individul sau colectivitatea prin autoconstrângere [1, p. 104].

În opinia cercetătorilor M. Orlov și Șt. Belecchiu, *responsabilitatea* înseamnă percepția conștientă a ceea ce se face, de ce se face și care sunt consecințele posibile ale acestei acțiuni. Ea presupune înțelegerea necesității propriilor acțiuni, simțul de răspundere și poate fi privită ca un regulator intern al comportamentului ce se contopește cu ideea de îndatorire, ca *responsabilitate* pentru viitor [18, p. 117].

Important este că *responsabilitatea* presupune din partea persoanei cunoaștere și capacitate de apreciere a fenomenelor și a cerințelor sociale, atitudine activă, convingere și angajare [3, p. 18]. În condițiile unei *responsabilități* ridicate, individul se angajează plenar în realizarea sarcinilor ce-i sunt stabilite, în activitatea de înfăptuire a obiectivelor societății, identificându-le cu propriile sale valori [13, p. 612-613].

Așadar, *responsabilitatea* este o dimensiune spirituală a omului și, respectiv, autoritatea de judecare

este individul însuși, care își impune un comportament conform valorilor asumate nu pentru că i-o cere societatea, ci pentru că și-o cere sieși, se obligă față de sine [17, p. 117].

Este semnificativ de menționat totodată că indiferent de natura acesteia (politică, morală, juridică), *responsabilitatea* trece dincolo de normele care stabilesc pentru individ un anumit comportament în societate, manifestându-se – în forma sa supremă – mai ales ca o creație liberă, ca o asumare conștientă, înțeleasă pe deplin, a unui scop, deci și a acțiunii îndreptate spre atingerea acestuia. Ea privește, îndeosebi preocuparea și interesul pentru viața și soarta colectivității din care individul face parte. Din această perspectivă, *responsabilitatea* se manifestă mai ales ca prezență umană liberă, ca prezență a voinței, personalității și opțiunii individului, ca expresie a cerințelor pe care acesta le formulează la adresa societății.

Sub acest aspect, procesul de formare la nivelul individului uman a atitudinii de răspundere și responsabilitate corespunde procesului de formare și dezvoltare a conștiinței de sine, fenomen prin care omul reflectă propria sa existență în raport cu ceilalți și cu societatea [3, p. 20].

Fiind de ordin valoric, *responsabilitatea* constituie o îmbinare indesestructibilă a sentimentului și cunoașterii, astfel că în doctrină se vorbește atât de sentimentul responsabilității și de conștiința responsabilității [2, p. 224]. Iată de ce se consideră că gradul de responsabilitate depinde de dezvoltarea conștiinței de sine a individului în contextul interacțiunilor sociale. În același timp, prezintă importanță faptul că *responsabilitatea* revine fiecăruia mai mult sau mai puțin. Fiecare individ evoluează cu intensități și ritmuri proprii pe coordonata responsabilității. Mai mult, se consideră că responsabilitatea nu este un atribut al oricărui individ [19, p. 200], fapt ce poate fi observat în realitatea socială, omul iresponsabil fiind, strict vorbind, omul care nu și-a împlinit conștiința de sine și nu are cunoștința de nicio valoare.

Deci, *responsabilitatea* nu se distribuie egal între toți membrii societății, ea poate chiar lipsi la o parte

dintre ei. Ea este condiționată obiectiv de dezvoltarea fizică și psihică normală a individului, de particularități de vârstă etc., fiind influențată și de existența sau inexistența posibilității responsabilității omului. Nu este vorba doar de existența unui regim care să permită omului să gândească și să acționeze în mod liber. Sunt necesare posibilități economice, un regim politic și juridic democratic, echitabil, care să ofere indivizilor condiții egale de dezvoltare și afirmare. În acest sens, se consideră că pentru ca omul să poată fi responsabil pe măsura exigențelor sociale, societatea trebuie să-i asigure posibilități de instruire și educație, de informare și cunoaștere. Așadar, societatea este răspunzătoare pentru modul în care asigură membrilor ei posibilitățile reale de a putea răspunde în mod conștient, liber și demn de faptele lor [3, p. 29].

Toate momentele expuse anterior caracterizează destul de elocvent și esența *responsabilității juridice*, specificul căreia, în mare parte, rezidă în faptul că factorii de bază pe care se întemeiază sunt exprimați de norma juridică și valoarea socială conținută și exprimată de către aceasta.

În doctrină, *responsabilitatea juridică* este definită ca:

- o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept, față de integritatea ordinii juridice, ca și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate [15, p. 215; 19, p. 209];

- o autoangajare benevolă (pozitivă) a individului în sistemul de drept, ce reprezintă obligația juridică a subiectului de drept de a acționa în conformitate cu prescripțiile normei juridice, obligație ce se realizează în conduita licită [1, p. 119];

- o formă a responsabilității sociale, care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul normativ juridic cristalizat în societatea în care trăiește, în vederea însușirii, conservării și promovării acestui sistem și a valorilor pe care le exprimă, în scopul menținerii și promovării ordinii juridice și binelui comun [3, p. 21].

Prin urmare, *responsabilitatea*

juridică ar însemna o „atitudine culturală a individului față de legislație, o atitudine întreprinsă din proprie inițiativă și nu impusă, ca o obligație, din afară” [19, p. 209].

O imagine complexă a acestei instituții a fost conturată în conținutul unei valoroase lucrări științifice semnate de prof. D. Baltag [1, p. 186-121], în care domnia sa elucidează asemenea momente importante ca: fundamentul responsabilității juridice, temelia socială, premisele obiective și subiective, temeiul, latura obiectivă și latura subiectivă, principiile, scopul și obiectivele responsabilității juridice.

În cele ce urmează, vom expune succint aceste elemente. Astfel, fundamentul, temelia socială a responsabilității juridice o constituie conștientizarea de către indivizi a necesității sociale obiective în dezvoltarea normală a relațiilor sociale reglementate de normele juridice.

În calitate de premise obiective și subiective ale acestei responsabilități servesc: natura socială a individului, care există într-un socium, în care relațiile sunt reglementate de normele sociale, de interesele și necesitățile oamenilor, sub a căror influență ei se angajează într-o multitudine de relații sociale.

Temeiul responsabilității juridice include temeiul normativ (care prezintă fixarea în normele de drept a modalităților și conduitei umane) și temeiul real (adică fapta licită).

Latura obiectivă a responsabilității juridice include conduita licită și consecințele ei, legătura causală între această conduită și rezultatul binevenit pentru societate, locul și timpul săvârșirii faptei licite concrete, precum și aplicarea sancțiunii stimulativă. Latura subiectivă cuprinde: atitudinea psihică pozitivă a subiectului față de conduita sa în sfera dreptului și consecințele acestei, care la rândul lor se mai caracterizează prin conștiință și voință, motive și obiective.

Principiile responsabilității juridice sunt idei fundamentale ce exprimă esența și destinația socială, idei ce determină și influențează practica de elaborare a dreptului, idei ce stimulează conduita licită a cetățenilor și care educă respectul față de lege. În acest sens, responsabilității ju-

ridice îi sunt specifice următoarele principii: echitatea, legalitatea, umanismul, individualizarea, inevitabilitatea, lipsa de vinovăție a acțiunii.

Scopul responsabilității juridice include obținerea unui rezultat ideal, presupus în urma acțiunii acesteia asupra comportamentului subiecților, ideal spre care tinde legiuitorul și autoritățile care aplică dreptul.

În calitate de obiective ale responsabilității juridice se prezintă a fi:

- reglementarea și coordonarea comportamentului uman;
- stimularea comportamentului pozitiv al subiecților responsabilității juridice;
- prevenirea faptelor ilicite;
- educarea cetățenilor în spiritul respectării legii și formarea unei poziții civice active.

Atingerea acestor obiective este de natură să ducă nemijlocit la realizarea scopului general al responsabilității juridice – asigurarea legalității și a ordinii de drept [1, p. 119-120].

În concluzie, dată fiind semnificația deosebită a responsabilității juridice, subliniem că asigurarea și dezvoltarea reală a acesteia implică existența unui sistem democratic în cadrul unui stat de drept. Numai în asemenea condiții se poate vorbi, în mod real, despre dezvoltarea *responsabilității individului* prin intermediul dezvoltării culturii juridice atât la nivel de individ, cât și la nivel de societate.

O cale eficientă de stimulare a *responsabilității juridice*, în măsura în care admitem că responsabilitatea se poate naște și ca o consecință a răspunderii, o constituie întărirea răspunderii juridice în toate elementele sale și nu doar prin înăsprirea regimului sancționator. Ea trebuie să vizeze, în principal, calitatea normelor juridice destinate a reglementa relațiile sociale, cărora trebuie să li se răspundă cu promptitudine, competență și profesionalism din partea tuturor factorilor de decizie.

În final, apreciem că doar în condițiile consolidării responsabilității și a responsabilității juridice, în special, la nivel de individ și societate este posibilă consolidarea statului de drept și a valorilor democratice în țara noastră.

Bibliografie

1. Baltag D. *Teoria răspunderii și a responsabilității juridice*. Chișinău: ULIM, 2007 (F.E.-P. Tipografia Centrală).
2. Baltag D. *Unele considerații referitoare la responsabilitatea și răspunderea juridică a funcționarilor publici*. În: „Integritatea în serviciul public: repere etice”. Materialele conferinței internaționale științifico-practice (27 octombrie 2006). Chișinău: Transparency International-Moldova (Tipografia Bons Offices), 2006.
3. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997.
4. Bădescu M. *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului*. În: *Teoria răspunderii și sancțiunii juridice*. București: Lumina Lex, 2001.
5. Capitant H. *Vocabulaire juridique*. Paris: PUF, 1936.
6. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Monografie*. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2009.
7. Costachi Gh. *Responsabilitatea și răspunderea – forme de integrare a individului în societate*. În: Revista științifică “Univers Om”, nr. 3, 2009.
8. Dănișor D.C., Dogaru I., Dănișor GH. *Teoria generală a dreptului*. București: C.H. Beck, 2006.
9. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. București: Arc, Gunivas, 2007.
10. Florea M. *Responsabilitatea acțiunii sociale*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
11. Gusti D. *Opere*. B. Etica. București, 1993.
12. Hart L.A. *Ascription of responsibility and rights*. In: *Freedom and responsibility. Readings in philosophy and law*. Standford, California: Standford University Press, 1961.
13. Iorgovan A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. I. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001.
14. LAROUSSE [resurs electronic]: <http://www.larousse.fr/encyclopedie/rechercher?q=responsabilite>.
15. Marinescu C. Gh. *Responsabilitatea socială și răspunderea juridică*. În: „Probleme actuale ale științelor socio-umane în condițiile integrării europene”, Materialele conferinței teoretice

co-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.

16. Micu V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Monografie*. Chișinău: S.n., 2017.

17. Mihai Gh. C., Motica R. I., *Fundamentele dreptului. Optima justitia*. București: All Beck, 1999.

18. Orlov M., Belecciu Șt. *Drept administrativ*. Chișinău: „Elena-V.I.”, 2005.

19. Popa N. *Prelegeri de sociologie juridică*. București, 1989.

20. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Actami, 1998.

21. Popescu R.D. *Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional*. București: C.H. Beck, 2011.

22. Trailescu A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. București: C.H. Beck, 2013.

23. Vonica R. P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000.

DESPRE AUTOR/ ABOUT THE AUTHOR:

Victor DONOS,
doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Programist Consilier, Compania 121 Research Ltd. / Switzerland
PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research,
IT Advisor, 121 Research Ltd. / Switzerland
e-mail: donosvictor@gmail.com

CZU 343.32

RAȚIONAMENTUL ELEMENTELOR DE DREPT COMPARAT PRIVIND INFRAȚIUNEA DE ACTIVITATE A MERCENARILOR ÎN SPAȚIUL EX-SOVIETIC

Igor SOROCEANU

student în anul IV, Facultatea de DREPT, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

În etapa contemporană, atacurile teroriste și infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război – se săvârșesc din ce în ce mai des. Aceste fapte socialmente periculoase atentează în mod direct la viața și sănătatea persoanelor. Pe lângă faptul că infracțiunile de război provoacă panică și neliniște în societate, acestea mai au menirea de-a atrage persoane civile la săvârșirea lor, precum ar fi activitatea mercenarilor și de a produce o amenințare directă la securitatea națională și cea internațională.

Modelul normativ prin care are loc incriminarea faptei de activitate a mercenarilor în Republica Moldova, este în general, unul asemănător cu cel al statelor din fostul lagăr ex-sovietic din care făcea parte și Republica Moldova până la proclamarea independenței sale.

În cele ce urmează, ne propunem ca obiectiv esențial de-a efectua un studiu comparat în legislațiile penale ale statelor din fosta comunitate sovietică care ne va permite cunoașterea completă a reglementărilor privind activitatea mercenarilor din aceste țări, care, în final, constituie un punct forte în armonizarea legislației naționale.

Cuvinte-cheie: câmp de luptă, forțe armate, părți implicate în conflict, mercenar, legislație în vigoare, privarea de libertate, liberarea de răspundere penală.

THE REASONING OF THE COMPARATIVE LAW ELEMENTS ON THE CRIME OF MERCENARIES ACTIVITY IN THE EX-SOVIET SPACE

In the contemporary stage, terrorist attacks and crimes against humanity's peace and security, war crimes – are happening more and more often. These socially dangerous facts directly affect people's lives and health. Apart from the fact that war crimes are causing panic and anxiety in society, they are meant to attract civilians to commit their actions, such as the work of mercenaries, and to create a direct threat to national and international security.

The normative model of the criminalization of the mercenary activity in the Republic of Moldova is generally similar to that of the former ex-Soviet camp of the Republic of Moldova until the proclamation of its independence.

In the following, we propose that the crucial task of conducting a study of the criminal laws of the states of the former Soviet community that will allow us to fully understand the regulations on the activity of mercenaries in these countries, which ultimately constitute a strong point in the harmonization national legislation.

Keywords: battlefield, armed forces, parties involved in the conflict, mercenary, legislation in force, deprivation of liberty, the release of criminal liability.

*S-a vrut apărător de Țară,
Braț înarmat de militar
Însă, în misiuni, pe-afară
E din păcate... mercenar.
Liviu Zănfirescu*

Introducere. Partea specială La Codului penal al Republicii Moldova[1] cuprinde XVIII capitole, iar Capitolul I are denumirea marginală de *Infracțiuni contra păcii, securității omenirii și infracțiuni de război*. La secțiunea infracțiunilor de război sunt incriminate următoarele fapte antisociale: art. 137 – tratamentele inumane, art. 138 – încălcarea dreptului umanitar internațional, art. 141 – activitatea mercenarilor, art. 143 – aplicarea mijloacelor și metodelor interzise de ducere a războiului.

Punctul forte în studierea com-

plexă a activității mercenarilor sub diverse aspecte și reglementări constituie examinarea legislației penale a altor țări, fapt care ne permite să efectuăm o analiză comparativă între normele juridico-penale autohtone și cele străine.

Dreptul penal comparat reprezintă, de asemenea, un domeniu al științei dreptului care are drept obiect, studiul normelor și instituțiile juridice care aparțin unor sisteme diferite de drept penal, în scopul cunoașterii semnificației și conținutului acestora, dar și a deosebirilor dintre aceste norme și

instituții. Din această perspectivă am considerat ca fiind oportun demersul științific dedicat studierii infracțiunii de activitate a mercenarilor din perspectiva elementelor de drept penal comparat.

Scopul articolului științific. Scopul prezentei expuneri științifice este de a sublinia importanța efectuării unei documentări comparate pentru identificarea punctelor forte de armonizare a propriei legislații.

Materiale utilizate și metode aplicate. În scopul realizării unei cercetări detaliate a subiectului vizat

în lucrare, au fost utilizate cu prioritate un șir de metode, precum ar fi: analizei, sintezei, deductivă și metoda comparației. Materialele folosite la realizarea prezentului articol sunt formate din: publicațiile științifice în ediții periodice la tema vizată din domeniul cercetat al Republicii Moldova, precum și actele legislative din comunitatea țărilor ex-sovietice.

Rezultatele obținute și discuții.

Dispoziția normei juridice ce stipulează activitatea mercenarilor în legislația Republicii Moldova este compusă din două acțiuni. În această ordine de idei, legiuitorul autohton la art.141 Cod penal a prevăzut răspunderea penală pentru două fapte care implică activități de mercenar:

1. **Activitatea propriu-zisă a mercenarilor**, care în conformitate cu alin. (1) art.141 constă în *participarea mercenarului într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului*. Se pedepsește o asemenea faptă cu închisoare de la 3 la 7 ani.

2. **Activitatea de susținere și folosire a mercenarilor**, care în corespundere cu art. 141 alin. (2) constă în *angajarea, instruirea, finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului*. Fapta se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani [2, p.10].

În Codul penal al Federației Ruse, fapta de activitatea mercenarilor este incriminată la art. 359 cu denumirea marginală *activitatea mercenarilor*. Duma de Stat a Federației Ruse, a prevăzut la art. 359 răspunderea penală pentru două fapte care implică activități de mercenar. În esență acestea constau în:

I. *Recrutarea, instruirea, finanțarea sau sprijinul material al unui mercenar, precum și utilizarea lui în conflicte armate la acțiuni militare sau violente*, art. 359 alin (1) C. pen. FR. Se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de la 4 până la 8 ani.

II. *Aceleași fapte comise de o persoană care folosește funcția sa sau în*

raport cu un minor, art. 359 alin. (2) C. pen. FR, aceasta din urmă constituind și o formă agravantă. Fapta respectivă se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani și cu amendă de până la 500 mii ruble.

III. *Participarea unui mercenar la un conflict armat la acțiuni militare sau violente*, art. 359 alin. (3) C. pen. FR, se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de 3 până la 7 ani [3, art.359].

Așadar, analizând aceste prevederi normative, constatăm cu certitudine că există atât asemănări, cât și deosebiri dintre legile penale ale acestor două state. Codul penal al Republicii Moldova prevede expres răspunderea penală doar pentru două fapte care implică activități de mercenar, pe când în Codul penal al Federației Ruse este incriminată și o formă agravantă a acțiunii ilicite, și anume: recrutarea, instruirea, finanțarea sau sprijinul material al unui mercenar, precum și utilizarea lui în conflicte armate la acțiuni militare sau violente **comis de către o persoană care folosește funcția sa sau în raport cu un minor**. Persoana care folosește funcția sa în săvârșirea faptei date poate fi subiect al infracțiunii respective doar dacă are calitatea de comandant al forțelor armate, conducătorul grupului de persoane care participă pe câmpul de luptă sau o altă funcție asemănătoare ori de primire a deciziilor în timpul situațiilor de urgență. Subiectul faptei date poate fi și persoana care concomitent recrutează, instruește persoane care nu au atins vârsta majoratului și-i utilizează în conflicte armate la acțiuni militare sau violente.

Pe lângă aceasta, mai observăm o deosebire în partea a treia a structurii normei juridice, referitor la sancțiunea aplicată persoanelor vinovate. Conform Codului penal al Republicii Moldova, subiectul infracțiunii poate fi pedepsit maxim cu închisoare până la 10 ani, pe când în Federația Rusă persoana vinovată poate fi pedepsită cu închisoarea maxim până la 15 ani.

Legislația penală a statului Belarus, în comparație cu Republica Moldova și Federația Rusă, prevede răspunderea penală pentru activitățile de mercenariat în mai multe norme juridice.

Astfel, în conformitate cu art. 132 al Codului penal al Republicii Belarus, este sancționată doar persoana care efectuează aceleași activități enumerate la articolul 359 (1) al Codului penal rus, doar că în Belarusia pedeapsa pentru acțiunile menționate *supra* este mai aspră. O asemenea faptă se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani. Însă, dacă analizăm textul de lege al art. 133 din Codul penal al statului belarus, observăm că *participarea unei persoane pe teritoriul unui stat străin în conflicte armate, la acțiuni militare a unei alte persoane, care nu face parte din forțele armate ale beligeranților și acționează pentru a primi remunerații materiale fără acordul statului al cărui cetățean este sau pe teritoriul căruia își are reședința permanentă (mercenar)*— se pedepsește mai blând decât cea de la art. 132. Pedeapsa respectivă este egală cu cea a Republicii Moldova încorporată la art. 141 (1) Cod penal, și anume cu închisoare de la 3 până la 7 ani. În această ordine de idei, dorim să remarcăm că în februarie 2016, președintele R. Belarus a semnat unele amendamente la Legea privind amendamentele la Codul penal al R. Belarus, care a intrat în vigoare în aprilie 2016. Astfel, legii penale beloruse i-a fost adăugat un nou articol – 361.3, în cadrul Capitolului 32: *Crime împotriva statului*, cu denumirea marginală *participarea pe teritoriul unui stat străin într-o formațiune armată sau într-un conflict armat, la acțiuni violente, recrutarea sau pregătirea persoanelor pentru o astfel de participare*. Menirea acestei norme juridice permite organelor de drept să aducă pe banca acuzaților belarușii care se luptă pe teritoriul altui stat, chiar și atunci când din unele fapte (art.132 și 133) nu pot fi stabilite cu exactitate elementele componenței de infracțiune mercenară. Așadar, în corespundere cu textul de lege:

1. *Participarea unui cetățean al Republicii Belarus sau a unui apatrid cu domiciliul permanent în Republica Belarus pe teritoriul unui stat străin într-o formațiune înarmată a uneia dintre părțile aflate în conflict, precum și participarea la un conflict armat, acțiuni militare sau alte acțiuni violente fără autoritatea statului și în absența dovezii unei infracțiuni*

(componentei de infracțiune) conform articolului 133 din Codul penal al R. Belarusiei – se pedepsește cu închisoare de la 2 până la 5 ani.

2. *Recrutarea, pregătirea, instruirea sau folosirea cetățenilor Republicii Belarus sau a apatrizilor care au reședința permanentă în Republica Belarus pentru a participa pe teritoriul unui stat străin într-o formațiune armată a uneia dintre părțile aflate în conflict, la conflicte armate, acțiuni militare sau alte acțiuni violente, precum și finanțare sau acordarea unui alt material de susținere a acestor activități în absența dovezii unei infracțiuni (componentei de infracțiune) conform articolului 132 din Codul penal al R. Belarusiei – se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de 5 până la 10 ani [4].*

Studiul normativ de incriminare a infracțiuni de activitatea mercenarilor este stipulat și la art. 375 al Codului penal al Republicii Kârgâstan, care se manifestă prin două fapte. Potrivit textului de lege, se sancționează cu închisoare de la 8 la 15 ani și cu confiscarea proprietății acțiunea ilicită privind *recrutarea, instruirea, pregătirea – care vizează dobândirea de competențe și abilități de comitere a unei infracțiuni teroriste sau extremeiste, finanțarea sau alt material de sprijin oferit unui mercenar, precum și utilizarea acestuia în conflicte armate la acțiuni militare sau violente*. La alin. 2, fapta este identică după conținut cu cea de la alin.3 art.359 al Codului penal a Federației Ruse. Deosebirea acesteia constă doar în elementul al treilea al structurii logico-juridice a normei respective. Acțiunea dată se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani și cu confiscarea proprietății.

La art. 375 C. pen. R. Kârgâstan sunt prevăzute și formele agravante a acțiunii ilicite de activitate a mercenarilor, aceasta manifestându-se în realitatea obiectivă:

1) *de către un grup de persoane printr-un acord prealabil;*

2) *de către un grup criminal organizat;*

3) *folosind funcția sa oficială;*

4) *în cazul folosirii unui minor.*

Aceste fapte se sancționează cu o pedeapsă de tipul închisorii pe o perioadă de la 15 până la 20 de ani sau

cu **detenție pe viață** și cu confiscarea proprietății [5].

În Capitolul XVII – *crime de război*, a Codului penal al Republicii Azerbaidjan este prevăzută răspunderea penală pentru două genuri de fapte privind activitatea mercenarilor. Prima acțiune, sub aceeași denumire marginală a tematicii analizate este specificată la art. 114, care înglobează în sine trei fapte ce implică activități de mercenar. Ele sunt identice după conținut cu faptele stipulate la art. 359 a Codului penal al Federației Ruse, menționate *supra*. Doar sancțiunea acestora diferă, în conformitate cu prevederile art. 114 al legii penale Azerbaidjane – aceste sunt mai aspre. Cea de a doua acțiune, cu caracter mercenar, prevăzută în capitolul XVII, este încorporată la art. 115, cu denumirea **încălcarea legilor și obiceiurilor războiului**. Așadar, în conformitate cu articolul specificat în cele din urmă, se pedepsesc următoarele fapte alternative:

1) *Constrângerea prizonierilor de război și a altor persoane protejate de dreptul internațional umanitar pentru a servi în forțele armate ale organizației/partidului care le-a capturat (străin), precum și constrângerea cetățenilor unui stat ostil de a participa la operații militare împotriva țării lor*. Aceasta se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani.

2) *Tratamentul crud sau inuman al persoanelor specificate la alin.1 din art. respectiv, utilizarea torturii împotriva lor, neacordarea asistenței medicale în caz de necesitate, și de altă natură, inclusiv îndepărtarea organelor acestora prin transplant, precum și utilizarea lor în calitate de mercenar ca o barieră pentru protejarea trupelor sau obiectelor lor; a fi deținut ca ostatici, precum și implicarea populației civile în muncă forțată sau transferul forțat din locurile unde justiția este mai severă în alte scopuri*. Fapta dată se pedepsește cu închisoare pe o perioadă cuprinsă între 5 și 10 ani.

3) *Actele prevăzute la alin.1 și 2 din art. 115 C. pen. al R. Azerbaidjan, care duc la moarte sau la vătămarea gravă a sănătății lor (mercenarilor), se pedepsesc aceste acțiuni cu închisoare pe o perioadă de la 10 până la 15 ani.*

4) *Uciderea persoanelor menționate la alin.1 din articolul respectiv*. Fapta dată se pedepsește cu închisoare pe o perioadă de 14 până la 20 de ani sau cu detenție pe viață [6].

În materia infracțiunilor privind activitatea mercenarilor, un rol aparte îi revine și statului Uzbekistan. Codul penal al țării date, definește fapta ilegală analizată în cadrul art. 154 și 154¹. Conform art. 154 alin. (1), este supusă răspunderii penale, persoana care *participă pe un teritoriu sau de partea unui stat străin într-un conflict armat sau în acțiuni militare, care nu este cetățean sau soldat al unei țări aflate în conflict ori care nu locuiește permanent pe teritoriul controlat de partea aflată în conflict sau dacă nu este desemnat oficial de vreun stat la îndeplinirea sarcinilor oficiale ca parte a forțelor armate, cu scopul de a obține remunerații materiale ori alte beneficii personale*. Aceasta se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani. Alineatul 2 al acestui articol, după conținut, este identic cu acțiunile precizate la art. 359 a Codului penal al Federației Ruse, menționate *supra*. Iar, în conformitate cu art. 154¹, care poartă denumirea marginală de **înscrierea, recrutarea pentru serviciul militar, serviciul în cadrul agențiilor de securitate, poliție, justiție militară sau alte autorități similare din state străine**, este supusă răspunderii penale, persoana care fiind *cetățean al Republicii Uzbekistan, se înscrie în serviciul militar, serviciu în cadrul agențiilor de securitate, poliție, justiție militară sau alte organe similare din state străine*. Acesta din urmă se pedepsește cu amendă de până la 300 de salarii minime pe economie sau munca necondiționată în folosul comunității până la 3 ani. Iar, conform art. 154¹ alin. (2), este cercetat penal persoana care efectuează *recrutarea unui cetățean al Republicii Uzbekistan în serviciul militar, pentru a servi în cadrul agențiilor de securitate, poliție, justiției militare sau alte organisme similare din state străine*. Persoana respectivă se pedepsește prin restrângerea libertății (arest la domiciliu ori interdicția de a părăsi țara) de la 3 la 5 ani sau cu închisoare de la 3 la 5 ani [7].

Un regim și un model asemănător de incriminare a infracțiuni de activi-

tatea mercenarilor cu cel al Republicii Moldova, Federației Ruse, Republicii Belaruse și al Republicii Kârgâstan este consacrat și în legislațiile penale al altor state din spațiul ex-sovietic, spre exemplu:

1) Republica Tadjichistan, articolul 401 [8].

2) Republica Turcmenistan, articolul 169 [9].

3) Republica Cazahstan, articolul 170 [10].

4) Republica Armenia, articolul 395 [11].

5) Georgia, articolul 410 [12].

În legislația penală a Ucrainei, semnalarea activității mercenarilor este statuată la art. 447. În conformitate cu textul de lege a normei respective specificată în Secțiunea 20, *Crime împotriva păcii, securității omenirii, legii și ordinii internaționale*, acțiunile cu caracter mercenar sunt menționate în cinci articole. Primele patru, sunt asemănătoare cu cele ale statelor precizate mai sus, precum ar fi: Republica Moldova, Federația Rusă, Belorusia. Însă, la art. 447 (5) este prevăzută o condiție care îi liberează de răspunderea penală a cetățenilor Ucrainei care au participat în calitate de mercenar la un conflict armat, acțiuni violente sau militare, dacă *înainte de a fi supus răspunderii penale, acesta a încetat voluntar să participe la un conflict armat, la acte militare sau violente și a raportat participarea sa într-un conflict armat, sau a contribuit în alt mod la oprirea sau descoperirea infracțiunilor privind activitatea mercenarilor*, specificate în primele patru alineate a art. 447 [13]. Persoanele respective, care cad sub incidența art. 447 (5), trebuie să mai îndeplinească o condiție indispensabilă, și anume aceea, că în acțiunile sale să nu-și mai găsească oglindirea o altă componentă de infracțiune prevăzută de Codul penal al Ucrainei.

Situația tensionată care a avut loc în ultima perioadă de timp în Ucraina, a avut ca consecință separarea provinciilor Donețk de regiunea Donbas, care până în anul 2014 erau un tot-întreg. Prin urmare, odată devenind independentă de *facto*, Republica Populară Donețk și-a adoptat propria

lege penală, care la art. 421 elucidează răspunderea penală privind activitatea mercenarilor [14, art.421]. Fapta dată, privind aplicarea răspunderii penale în regiunea Donețk este similară cu a majorității statelor precizate mai sus, la fel făcându-se referire la acțiunile de rectutare, instruire, finanțare, sprijinire, utilizarea și participarea nemijlocită a mercenarilor în conflictele armate.

Este și firesc ca legile penale ale statelor analizate la aspectul infracțiunii de activitatea mercenarilor să posede careva elemente descriptive comune, deoarece toate la rândul lor, până a deveni independente au fost republici unionale a URSS-ului.

Concluzie.

În final, putem reitiera că în majoritatea țărilor din Comunitatea Statelor Independente este prevăzută expres răspunderea penală privind practicarea activității de mercenar. Faptele incriminatorii sunt practic identice în legile penale analizate, unele sunt completate cu circumstanțe agravante (Kârgâstan) pentru a-i pedepsi și pe cei care se află la conducerea formațiunilor militare. S-a remarcat faptul în Belorusia, că pentru a sancționa și persoanele care încearcă prin diverse metode legale să se echiweze de la răspunderea penală, adoptarea unui nou articol – 361.3 are menirea să le suplineze pe cele de bază care prevăd răspunderea penală privind activitatea mercenarilor. Sancțiunea în unele state este una deosebită, de la 300 salarii minime pe economie (Uzbekistan) până la detenție pe viață (Kârgâstan, Azerbaidjan). Elementul esențial al acestui studiu comparativ, ne-a permis cunoașterea complexă a reglementărilor privind activitatea mercenarilor din alte state, care în final constituie un punct forte în armonizarea legislației naționale.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 // Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova în 2009.
2. Cojocaru Radion, Soroceanu Igor, Trăsături ale personalității infractorului mercenar cetățean al R.Moldova – studiu cazistic. În: *Legea și viața*, nr.11/2018, ISSN 1810-309X.
3. Codul penal al Federației Ruse, adoptat de către Duma de Stat la 24.05.1996, cu ultimele modificări și completări din 27.12.2009. Poate

fi accesat la: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/a9e28227f557d-c1e6659c1d88613790bb3ddd5b/, (vizualizat la 14.01.2019).

4. Codul penal al Republicii Belorus, adoptat de către Camera Reprezentanților la 09.07.1999, cu ultimele modificări și completări din 17.02.2018. Poate fi accesat la: <http://xn---ctbcgviccvibf9bq8k.xn--90ais/>, (vizualizat la 24.01.2019).

5. Codul penal al Republicii Kârgâstan, în vigoare cu ultimele modificări și completări din 04.08.2018. Poate fi accesat la: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30222833#pos=4207-71, (vizualizat la 24.01.2019).

6. Codul penal la Republicii Azerbaidjan din 30 decembrie 1999, cu ultimele modificări până la 01.06.2018. Poate fi accesat la: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=1366-56, (vizualizat la 15.02.2019).

7. Codul penal al Republicii Uzbekistan din 12.06.1997, cu ultimele modificări și completări din 01.12.2015. Poate fi accesat la: <http://lex.uz/docs/111457>, (vizualizat la 21.02.2019).

8. Codul penal al Republicii Tadjichistan din 21.05.1998, cu ultimele modificări și completări din 03.07.2014. Poate fi accesat la: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/tj/tj023ru.pdf>, (vizualizat la 25.02.2019).

9. Codul penal al Republicii Turcmenistan din 12.06.1997, cu ultimele modificări și completări din 09.11.2013 Poate fi accesat la: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/tm/tm015ru.pdf>, (vizualizat la 12.03.2019).

10. Codul penal al Republicii Cazahstan din 21.05.1998, cu ultimele modificări și completări din 03.07.2014. Poate fi accesat la: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226>, (vizualizat la 12.03.2019).

11. Codul penal al Republicii Armeniei din 29.04.2003. Poate fi accesat la: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/am/am012ru.pdf>, (vizualizat la 12.03.2019).

12. Codul penal al Georgiei din 22.07.1999. Poate fi accesat la: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>, (vizualizat la 11.03.2019).

13. Codul penal al Ucrainei cu ultimele modificări din 18 octombrie 2018. Poate fi accesat la: <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-20/>, (vizualizat la 11.03.2019).

14. Codul penal al Republicii Populare Donețk, adoptat prin rezoluția Președintelui Consiliului de miniștri din 17 august 2014. Poate fi accesat la: <https://dnrsovet.su/zakonodatelnaya-deyatelnost/dokumenty-verhovnogo-soveta-dnr/ugolovnyj-kodeks-donetskoj-narodnoj-respubliki/>, (vizualizat la 11.03.2019).

INFORMAȚII DESPRE AUTOR:

Igor SOROCEANU,
student la Academia
„Ștefan cel Mare” a MAI al RM,
email: soroceanu94igor@gmail.com,
tel. 068578205.

Igor SOROCEANU,
Étudiant de l'Académie „Ștefan
cel Mare”, du Ministère de l'Intérieur
de la République de Moldova, email:
soroceanu94igor@gmail.com,
tel. 068578205.